

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vedecký časopis pre medzinárodné
politické, ekonomické, kultúrne
a právne vzťahy

Scientific journal of international
political, economic, cultural
and legal relations

Ročník XII. / Volume XII.

2/2014

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal of International Relations

Scientific journal
of international political, economic, cultural and legal relations
published by the Faculty of International Relations
at the University of Economics in Bratislava

Indexovaný v / Indexed in:

Medzinárodné vzťahy 2/2014, ročník XII.
Journal of International Relations 2/2014, Volume XII.

Medzinárodné vzťahy

Journal of International Relations

Redakcia / Editorial office:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Slovak Republic
Tel.: 00421 2 6729 5471
E-mail: mv.fmv@euba.sk

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

 Ľudmila LIPKOVÁ University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

 Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR University of Malaya, Malaysia
 Alexandru BURIAN Moldavian Association of International Law, Moldova
 Eva CIHELKOVÁ University of Economics in Prague, Czech Republic
 Alan V. DEARDORFF University of Michigan-Ann Arbor, USA
 FÁBIÁN Attila University of West Hungary, Hungary
 Francois GEMENNE Sciences Po, France
 Otmar HÖLL University of Vienna, Austria
 Edward H. HUIJBENS University of Akureyri, Iceland
 Siti Rohaini Binti KASSIM University of Malaya, Malaysia
 LI Hsi-Mei Chinese Culture University, Taiwan
 Klavdij LOGOŽAR University of Maribor, Slovenia
 Milan MÁRTON University of Economics in Bratislava, Slovakia
 Stanislav MRÁZ Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovakia
 Julija NESTERENKO Russian State University for the Humanities, Russia
 Rebecca NEUMANN University of Wisconsin-Milwaukee, USA
 Jan OSTOJ Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland
 Hakan G. SICAKKAN University of Bergen, Norway
 Karol SORBY University of Economics in Bratislava, Slovakia
 František ŠKVRNDA University of Economics in Bratislava, Slovakia
 Pavel ŠTURMA Charles University in Prague, Czech Republic
 Chong-Ko Peter TZOU Tamkang University, Taiwan
 Harun UÇAK University of Nigde, Turkey
 Olga VERETENNIKOVA Urals State University of Economics, Russia
 Jolita VVEINHARDT Vytautas Magnus University; Sports University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

 Martin GRANČAY University of Economics in Bratislava, Slovakia

Jazyková redaktorka / Language editor:

Slovenský jazyk / Slovak: Katarína STRELKOVÁ
Iné jazyky / other languages: bez korektúry / no language editing

Vydavateľ / Publisher: Vydavateľstvo EKONÓM, EU v Bratislave, IČO 00 399 957

Evidenčné číslo / Country registration number: EV 4785/13

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print edition)

ISSN 1339-2751 (online)

Obsah

Pôvodné vedecké články

 HYPOTÉZA EKOLOGICKÉHO NEOKOLONIALIZMU A PRIAME ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE: DÔKAZY Z VYBRANÝCH ÁZIJSKÝCH ŠTÁTOV ZAHRA NASROLLAHI, PHD. MAHVASH MORADI, MA HADI REZAEI	111
---	-----

 PODMANIVÁ SÍLA HUNTINGTONOVA KONCEPTU STŘETU CIVILIZACÍ MGR. ING. MIROSLAV JURÁSEK	125
--	-----

 ODDLŽENIE V KONTEXTE ÚVAH DE LEGE FERENDA NA BÁZE PRÁVNEJ KOMPARATISTIKY MGR. ING. JANA MAJEROVÁ, PHD.	150
---	-----

 K NIEKTORÝM ASPEKTOM VYTVÁRANIA SPOLOČNÝCH ZASTUPITEĽSKÝCH ÚRADOV V KONTEXTE NAJNOVŠIEHO VÝVOJA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV MGR. BORIS MATTOŠ, PHD.	176
---	-----

 MÄKKÁ A TVRDÁ MOC – O VYBRANÝCH OTÁZKACH POSUDZOVANIA KRITÉRIÍ MÄKKEJ MOCI ING. LAURA MERIČKOVÁ	187
---	-----

Recenzie

 EDUARD GOMBÁR A LUKÁŠ PECHA: DĚJINY IRÁKU DOC. PHDR. KAROL R. SORBY, DRŠC.	198
---	-----

 IVETA UBREŽIOVÁ, INGRIDA SEDLIAKOVÁ A ANDREA UBREŽIOVÁ: MEDZINÁRODNÝ MANAŽMENT A PODNIKANIE DOC. MGR. ING. LADISLAV MURA, PHD.	203
---	-----

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY	205
INŠTRUKCIE PRE AUTOROV	207

Content

Original scientific papers

 POLLUTION HAVEN HYPOTHESIS AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT: EVIDENCE FROM SELECTED ASIAN COUNTRIES ZAHRA NASROLLAHI MAHVASH MORADI HADI REZAEI	111
 THE CAPTIVATING POWER OF HUNTINGTON'S CONCEPT OF CLASH OF CIVILIZATIONS MIROSLAV JURASEK	125
 DEBT RELIEF IN THE CONTEXT OF DE LEGE FERENDA REASONING ON THE BASIS OF LEGAL COMPARATISTICS JANA MAJEROVA	150
 ON CREATION OF COMMON REPRESENTATIVE OFFICES IN THE CONTEXT OF LATEST DEVELOPMENTS IN INTERNATIONAL RELATIONS BORIS MATTOS	176
 SOFT POWER AND HARD POWER – ON SELECTED ASPECTS OF SOFT POWER CRITERIA LAURA MERICKOVA	187
 Reviews	
 EDUARD GOMBAR AND LUKAS PECHA: THE HISTORY OF IRAQ KAROL R. SORBY	198
 IVETA UBREZIOVA, INGRIDA SEDLIAKOVA AND ANDREA UBREZIOVA: INTERNATIONAL MANAGEMENT AND BUSINESS LADISLAV MURA	203
ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS	206
GUIDE FOR AUTHORS	208

**HYPOTÉZA EKOLOGICKÉHO NEOKOLONIALIZMU
A PRIAME ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE:
DÔKAZY Z VYBRANÝCH ÁZIJSKÝCH ŠTÁTOV**

**POLLUTION HAVEN HYPOTHESIS AND FOREIGN DIRECT
INVESTMENT: EVIDENCE FROM SELECTED ASIAN COUNTRIES**

*Zahra Nasrollahi*¹
*Mahvash Moradi*²
*Hadi Rezaei*³

V uplynulom desaťročí sme mohli sledovať trend zrýchľujúcej degradácie životného prostredia, prejavujúci sa emisiami skleníkových plynov, odlesnením a stratou biodiverzity. Tieto vzorce ničenia životného prostredia vyvolala zvýšená ekonomická aktivita, ktorej významným determinantom boli priame zahraničné investície (PZI). Vlády odstránili mnohé prekážky medzinárodného obchodu a zjednodušili ekologické normy v rozvojových štátoch, čo využili nadnárodné spoločnosti. Našou otázkou v predkladanom článku je, či tento proces predstavuje pre prijímateľov PZI hrozbu. Panelovou analýzou dát overujeme hypotézu ekologického neokolonializmu na údajoch za 5 ázijských štátov od roku 1990 do roku 2011. Výsledky podporujú záver, že investori pri voľbe lokality uprednostňujú laxné environmentálne normy a poukazujú na platnosť hypotézy o environmentálnej Kuznetsovej krivke.⁴

---

¹ Zahra Nasrollahi, PhD. Department of Economics, University of Yazd, P.O. Box 89195-741, Yazd, Iran, e-mail: nasr@yazduni.ac.ir.

Zahra Nasrollahi is associate profesor at the Department of Economics of the University of Yazd, Iran. She teaches Environmental Economics and Financial Economics. She received her PhD. in Economics from Tarbiat Modares University in Tehran. She also worked as the head of the Department of Economics of the University of Yazd and managing director of Economic Policy Journal.

² Mahvash Moradi, MA. Department of Economics, Business School, University of Yazd, P.O. Box 89195-741, Yazd, Iran, e-mail: m.moradi@stu.yazd.ac.ir.

³ Hadi Rezaei. Department of Economics, Lorestan University, P.O. Box 68137-133, Khorramabad, Iran, e-mail: hadi.rezaei1391@yahoo.com.

⁴ The special thank goes to Martin Grančay, managing editor of this journal. The suggestions that he gave truly helped increase the quality of this paper. Also, we thank two anonymous referees for providing helpful comments.

Kľúčové slová: priame zahraničné investície, ekologický neokolonializmus, degradácia životného prostredia, environmentálna Kuznetsova krivka, panelová analýza dát.

The past decade has seen a trend of accelerating environmental degradation such as increasing greenhouse gas emissions, deforestation and loss of biodiversity. Such patterns of environmental destruction have been driven by increased economic activity, of which Foreign Direct Investment (FDI) has become an increasingly significant contributor. Governments have removed many restrictions on trade and eased environmental rules in developing countries, leading multinationals to flock in and take advantage of these liberalized trade rules. The question is posed as to whether this process is more of a threat for countries which accept FDI or not. The present paper tests the pollution haven hypothesis by employing a panel data on FDI inflows in five Asian countries for the period from 1990 to 2011. Results show support for the idea that investors favor lax environmental regulation when making FDI location decisions and also suggest the validity of Environmental Kuznets Curve (EKC) hypothesis.

Key words: foreign direct investment, pollution haven hypothesis, environmental degradation, Environmental Kuznets Curve, panel data analysis.

JEL: C23, F18, F21, Q53

1 INTRODUCTION

With increasing globalization, higher levels of openness and inflows of foreign direct investment (FDI) into developing countries, researchers have become concerned as to whether these phenomena improve or degrade the environment. Among these factors FDI appears to be increasing unabated. It seems to bridge the internal resource and savings gap, increases managerial abilities, reduces foreign currency shortage and improves balance of payment in less developed countries (Aliyu 2005).

Two perspectives exist about how trade channels might alter environmental outcomes. One channel is considered harmful to the environment: when foreign investor sets up production facilities in the host country or outsources to local factories, the total industrial output increases and leads to more pollution. Another channel is considered beneficial to the environment, assuming that the imported technology is clean. In this way, domestic producers could learn from foreign investors that often use more advanced and cleaner technology, or the dirtier domestic plants might be crowded out of the market when foreign investors expand and increase their domestic market share. In such cases, foreign investment will improve the environmental quality (Liang 2008). However, the response is commonly masked by a dirty secret, i. e. the pollution haven hypothesis or race to the bottom. It refers to the fact that direct and strict environmental regulation may increase production costs, and in an attempt to promote investment and attract foreign capital, trade liberalization may lead to lax environmental policies (Aliyu 2005). Particularly, developing countries are concerned

with gaining comparative advantages in international trade. Hence, they tend to weaken environmental regulations compared to their competitors, and they create a haven for manufacture of pollution-intensive goods.

There has been a long-standing interest in searching for evidence of pollution haven behavior among countries, but these studies have come to different conclusions. CUTS (2003) noted that countries like Papua New Guinea, the Philippines or Indonesia had lowered their environmental standards to attract FDI inflow in mining sectors. Eskeland and Harrison (2003) examined the pattern of foreign investment in four developing countries and found little evidence to support the pollution haven hypothesis. Keller and Levinson's study focusing on location of investment in the United States found evidence of the deterrent effects of abatement costs on foreign investments. More recently, Dean et al. (2009) tested for pollution haven behavior by estimating the determinants of location choice for equity joint ventures in China. Their results show that highly-polluting industries funded through Hong Kong, Macao, and Taiwan are attracted by weak environmental standards.

As a consequence, these conflicting results have not only created confusion among scholars about the response to the question "Is the pollution haven hypothesis a myth or does it hold in reality?" but they have also made it difficult for policy makers to look at this emerging literature for policy guidance.

This paper contributes to the large and growing literature that aims to explore the effect of FDI on environmental degradation. This phenomenon is new among Asian countries. Also, the paper seeks to further our understanding of how FDI can harm environment in a secretive way. In this way, this paper tries to estimate the interaction between FDI absorption process and environmental degradation. We use econometric techniques to clearly picture this relationship among selected Asian countries.

The setup of this paper is as follows: Second section as usual offers literature review. Section 3 is used to provide a look at pollution haven hypothesis. In section 4, model, variables and data are introduced. Section 5 describes econometric analyses and results. In section 6 we offer conclusions.

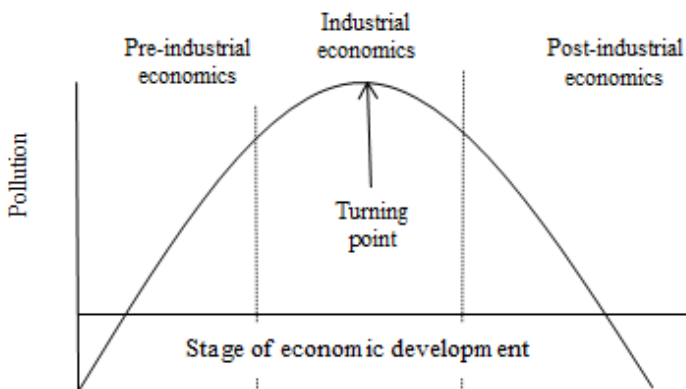
2 LITERATURE REVIEW

Grossman and Krueger's pioneering work (1993) on trade, growth and pollution laid foundation for a large body of research in this field. This work constituted the starting point of what is called the Environmental Kuznets Curve (EKC) literature. They proposed a model which suggests that a country's pollution rises with development and industrialization up to a turning point, after which it falls again as the country uses its increased affluence to reduce pollution concentrations. In this sense, the EKC is potentially a reflection of the pollution haven hypothesis, because one of the factors that may drive the increase in environmental degradation seen in pre-industrial economies is an influx of waste from post-industrial economies. This same transfer of polluting firms through trade and foreign investment could lead to the

decrease in environmental degradation seen in the downward-sloping section of the EKC, which models post-industrial economies (figure 1).

Figure 1: The Environmental Kuznets Curve

Source: Own elaboration

After that up to now, investigation of the relationship between FDI and pollution generation has become the focus of much interest, with a boom in the literature occurring in the last 15 years. Copeland and Taylor (1994) argued that free trade increases world pollution, because increased world income and its skewed distribution means that for a given set of endowments and degree of trade frictions, a country can import clean goods if its income is sufficiently high. Levinson (1996) surveyed the empirical literature on the sensitivity of investment to environmental regulations, both internationally and domestically within the U.S. He reported that differences in pollution across states do not affect plant location decisions and concluded more than twenty years of empirical research has been unable to show convincingly that stringent environmental standards deter investment or that weak regulations attract investment. Conversely, Xing and Kolstad (1998) reported strong evidence on the impact of lax environmental regulation in attracting foreign investment. However, while environmental pollution and movements of capital and dirty goods could be observed, the sources of environmental problems may be difficult to determine.

Smarzynska and Wei (2001) took into account corruption levels and used a firm-level data set on investment projects in 24 transition economies. They found some support for the pollution haven hypothesis, but the overall evidence was relatively weak and did not survive numerous robustness checks. In that year, Antweiler et al. (2001) brought a substantial improvement to the work of Grossman and Krueger (1993). They developed a theoretical model to decompose the impact of trade on pollution into scale, technique and composition effects, and used a consistent dataset on sulfur dioxide concentrations to estimate jointly the three effects using a single

equation reduced form model. They found that, when combining the estimates of the three effects, trade liberalization appeared to be beneficial to the environment.

Dean (2002) also estimated the impact of trade and growth on water pollution in Chinese provinces. She used a Heckscher-Ohlin model with endogenous factor supply, which leads to a two-equation-system that captures the impact of trade liberalization on environment through its direct effect on the composition of output, and its indirect effects via income growth. The model thus disentangles the two effects, but its estimates using Chinese provincial data on water pollution show that these effects work in opposite directions and did not provide a clear overall picture of the impact on emissions in China.

Raspiller and Riedinger (2008) observed that in France the most pollution-intensive goods are imported relatively more often from the most environmentally strict countries and the pollution intensity of the imported goods remains positively correlated to the stringency of the environmental laws of the country where they are produced.

Ben Kheder (2010) used a data set on French FDI flows in a mix of developing, transitional, emerging and developed countries from 1999 to 2003. To build a system of three simultaneous equations for modeling the determination of FDI, she took into account the endogeneity of environmental policy and the impact of FDI and regulation on pollution. Results confirm a negative impact of environmental regulation on FDI location. Moreover, French manufacturing FDI seems to increase the overall emissions in host countries, although they reduce their pollution intensity.

Shofwan and Fong (2011) investigate the validity of the pollution haven hypothesis in the context of FDI in Indonesia by determining the correlations between carbon emission and FDI, gross domestic product, and population size between 1975 and 2009. Statistical results show that CO₂ emissions have a statistically significant negative relationship with GDP, and a statistically significant positive relationship with population size. However, there is a weak and insignificant relationship between CO₂ emissions and real FDI which indicates weak support for the pollution haven hypothesis.

In a recent study, Gao and Zhang (2013) investigated the impact of foreign investment on the technology diffusion effect or environmental efficiency. They state that foreign capital can promote environmental efficiency by improving the local innovation capacity through technology diffusion. This article analyzes the relationship between foreign investment, innovation capacity and environmental efficiency using structural equation models. The results show that, on one hand, foreign investment can directly promote local environmental efficiency; on the other hand, it is also effective in enhancing local innovation capacity, which is conducive to the improvement in local environmental efficiency.

All in all, the results from these studies were quite ambiguous and did not converge on a global conclusion concerning this issue. Building on this literature, in

the present paper we attempt to determine the validity of the pollution haven hypothesis among five Asian countries for the period from 1990 to 2011.

3 POLLUTION HAVEN HYPOTHESIS

In recent years, strong preference has emerged among developed countries to send out their industries and investment to developing and less developed countries. In 1995, developing countries received US\$90 billion (38%) of worldwide FDI (World Bank 1996), with the majority going to Asia. FDI has been seen as a panacea for economic development, bringing in necessary technology, expertise and financial resources to developing countries. These countries often do not initially have the capacity to take advantage of liberalized trade and open markets and are unable to produce items for export. FDI can offer opportunities to foster this capacity (Gray 2002). On the other hand, increasing FDI may damage ecosystems due to pollution. More foreign investment may come to countries characterized by relatively weaker environmental standards, or with lesser willingness and capacity to enforce them. This is termed as the pollution haven theory or race to the bottom. That is, due to the role of FDI in developing a country, host countries attempt to weaken their environmental regulations in order to attract investment thereby engaging in a race to the bottom by setting ever weaker environmental standards in order to gain strategic trade advantage. Aliyu (2005) argued that strict environmental regulation is detrimental to the competitiveness of an industry, and that it induces phenomena such as ecological dumping, ecological capital flight, and regulatory chill in environmental standards. It is therefore not surprising that developing countries abate their rules with the aim of achieving international advantage.

There are many plausible reasons why there may be higher pollution intensity and looser environmental regulation in developing countries. Birdsall and Wheeler (1993) state three reasons. First, environmental amenities may be considered as normal goods. At higher income levels there is higher demand for a safer environment. Wealthier people tend to demand better environmental quality, support stricter laws and enforcement, and purchase costly green goods. Poor people who depend more on the environment than the wealthy lack the means to express this demand. Second, the relative financial strength of developing countries means that the costs of monitoring environmental standards are higher in developing countries. There is scarcity of trained manpower and equipment. Third, economic growth in developing countries is associated with a shift from subsistence agriculture to manufacturing. This and the resulting urbanization and increase in the investment in infrastructure would lead to a deteriorating environment.

Two opposite perspectives exist here about whether FDI brings in benefit or not. The first view states that FDI has potential benefits to both host and donor countries. The host may receive, for example, financial resources, new technology and management skills, employment and a skill-upgraded work force. The donor country

on the other hand receives benefits over and above those associated with factor costs, and looks for a combination of cheap labor (with qualifications), reliable infrastructure, technological capabilities, local demand within an efficient market system and the stability of a range of political, institutional and legal environments (Van den Bulcke and Zhang, 1998). The second alternative works in the opposite direction and suggests that if multinationals locate preferentially in some countries because of their lax environmental regulation, FDI should be positively correlated with pollution in the host countries.

4 MODEL, VARIABLES AND DATA

Aiming at obtaining a better understanding of the pollution-FDI nexus and considering the above mentioned literature, the basic idea of this paper is to study the relationship between CO₂ emission and FDI. The standard approach consists of analyzing the impact of trade liberalization on environment by decomposing its environmental impact into scale, technique and composition effects. The scale effect refers to the increase in the size of an economy resulting from liberalization and how that increased scale is likely to increase pollution. We expect this effect to carry a positive coefficient. The technique effect refers to the positive environmental consequences of changes in production methods that accompany trade liberalization and income growth. Indeed, liberalization induces higher income that causes people to increase their demand for a cleaner environment and stricter environmental regulations, encourages firms to adopt cleaner production processes and to reduce emissions. Finally, the composition effect reflects pollution performance of an economy's industrial composition. Given the same production scale, FDI might drive the industrial composition to contain a higher percentage of more polluting sectors. Therefore, we anticipate a positive coefficient for the composition effect. The impact of FDI on emissions is then captured through its influences on the scale, composition and technique characteristics of an economy. Since these three effects should play in opposite directions, empirical studies often attempted to assess the overall effects of trade liberalization on pollution. In line with the earlier discussion, analysis of the pollution haven hypothesis, with the goal of understanding the influence of FDI on pollution, is undertaken with the following proposed functional relationship:

$$CO_{2i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 GDP_{i,t} + \alpha_2 ENG_{i,t} + \alpha_3 VLAD_{i,t} + \alpha_4 FDI_{i,t} + \alpha_5 GDP_{i,t}^2 + \alpha_6 EX_{i,t} + \alpha_7 IM_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

where CO₂ is carbon dioxide per capita, and the symbols of explanatory variables are: GDP for per capita gross domestic product, ENG for energy consumption per capita, VLAD for the share of manufacturing sector value added in GDP, FDI for foreign direct investment, EX for the log of export as a share of GDP, IM for the log of import as a share of GDP, *i*, *t* and ε represent country, time and error term respectively.

To estimate the effect of FDI on environmental quality, we observe its impact on CO₂ emissions. We have chosen CO₂ for many reasons. First, CO₂ is produced at important levels by manufacturing industries. Second, CO₂ is currently the most popular pollutant since it is the main greenhouse gas that is behind the principal concern of environmentalists and politicians, namely global warming. Finally, detailed data is available on CO₂ emissions by activity for a large panel of developed, emerging, transition and developing countries from 1960 to today (Ben Kheder 2010). With all these characteristics, CO₂ as a proxy for environmental pollution is well suited to our study.

Per capita GDP is the most likely variable to capture the effect of local economic activity on pollution. We use GDP to measure the scale effect, because GDP represents the total economic activity inside a country. The technique effect is captured through various indices representing environmental regulation. Different variables have been used in previous studies as proxies for assessing the level of regulation. Some of them include consumption of energy and “dirty” fuel, degree of ratification of international environmental protection treaties, index of water and air quality, emission standards and level of corruption in a country. Here, as in the study of Stern (2010), we use energy consumption as a proxy which is a much more precise and direct measure of technique effect than other proxies often used. The composition effect has often been captured through capital/labor (K/L) ratios in previous studies (e.g. Antweiler et al. 2001). However, high K/L ratio in an economy could be consistent with an increased share of high-tech services that are not energy intensive (e.g. telecommunications). Therefore, we use here a more accurate measure expressing the share of the manufacturing sector in terms of outputs, i.e. the share of manufacturing sector value added in GDP. We suppose that an economy where the manufacturing sector prevails should have a higher level of CO₂ emissions, thus we expect a positive coefficient for this variable. Also, in order to get a complete picture of the Environmental Kuznets Curve, GDP squared has been entered in the model. In addition, to advance our understanding of the impact of trade liberalization, import and export data have been used.

We use World Bank data for 22 years, from 1990 to 2011. The sample of this study comprises five developing countries with middle, namely China, Iran, Malaysia, Thailand and Turkey. Our choice of countries is dependent on data availability, the amount of FDI received and the fact that these countries have become suitable destinations for foreign investors in recent years.

5 ECONOMETRIC ANALYSIS AND RESULTS

Our analysis starts by testing the stability of the available data using panel unit root test. The Levin, Lin and Chu (LLC), Im, Pesaran and Sin (IPS), ADF- Fisher and PP-Fisher tests are used which provide the best results in efficient testing power. The reported probability of all statistics and a 5% significance level are used for making a

decision on whether to reject null hypothesis or not. The results indicate that probabilities are greater than the significance level which leads to the failure to reject null hypothesis of existence of a unit root in the series, and hence the data are stationary after the first difference for all unit root tests. These results confirm that the model meets requirements to proceed with the panel cointegration test.

Table 1: Results for LLC, IPS, ADF and PP tests

<i>Variables</i>	<i>LLC</i>	<i>IPS</i>	<i>ADF</i>	<i>PP</i>
CO ₂	-6.3284 (0.0000)	-6.2563 (0.0000)	53.2694 (0.0000)	55.1165 (0.0000)
GDP	-2.5194 (0.0059)	-2.3736 (0.0088)	32.5217 (0.0003)	32.2870 (0.0004)
ENG	-6.2104 (0.0000)	-5.9310 (0.0000)	51.1354 (0.0000)	68.0438 (0.0000)
VLAD	-6.1599 (0.0000)	-5.7718 (0.0000)	49.5753 (0.0000)	68.5568 (0.0000)
FDI	-2.8350 (0.0001)	-3.3103 (0.0000)	40.4694 (0.0000)	71.7715 (0.0000)
GDP ²	-5.1211 (0.0000)	-7.6406 (0.0000)	72.7236 (0.0000)	392.958 (0.0000)
EX	-8.0083 (0.0000)	-6.6089 (0.0000)	56.2118 (0.0000)	60.8939 (0.0000)
IM	-6.9994 (0.0000)	-6.1819 (0.0000)	52.2018 (0.0000)	60.9549 (0.0000)

Note: P values are in parentheses.

Source: Own calculations.

The Pedroni cointegration test is used in order to test whether the dependent variable and all the independent variables exhibit fundamental long-run relationships with each other. The results of the Pedroni test show that the values of statistics are under the 5% critical value. Therefore, we reject the null hypothesis of there being no cointegration vector found in the long run. This indicates that at least one cointegration vector exists that offers a stable relationship among variables (Tables 1 and 2).

Table 2: Results for Pedroni test

<i>Statistics</i>	<i>Within dimension</i>	
	<i>Statistic</i>	<i>Prob.</i>
Panel v-Statistics	2.79	0.002
Panel rho-Statistics	1.84	0.967
Panel pp-Statistics	-5.71	0.000
Panel ADF-Statistics	-7.34	0.000
<i>Statistics</i>	<i>Between dimension</i>	
	<i>Statistic</i>	<i>Prob.</i>
Group rho-Statistics	4.24	1.000
Group pp-Statistics	-3.43	0.0003
Group ADF-Statistics	-4.18	0.0042

Source: Own calculations.

Next, we perform a test in order to choose between fixed effects and random effects. In order to validate the results, the Hausman specification test is performed which has an asymptotic chi-square distribution. The resulting probability (0.524) is higher than the critical value of 5% which supports our intention to use the random effect model.

In most regressions, the data suffer from heteroscedasticity. Using the Likelihood ratio test, the hypothesis of existence of homoscedasticity in variances is rejected and thus the model has heteroscedasticity. Therefore we decided to apply a remedy for this disturbance in form of using GLS method in order to obtain efficient and robust results. Table 3 shows the results of the coefficients for each variable.

Table 3: Results for estimation by GLS method

<i>Variables</i>	<i>Coef.</i>	<i>Z</i>	<i>P> z </i>
GDP	0.0005	7.70	0.000
ENG	0.0000	1.47	0.142
VLAD	0.1160	3.92	0.000
FDI	0.0000	1.93	0.000
GDP ²	-0.0000	-5.98	0.000
EX	0.0678	4.05	0.000
IM	-0.0892	-5.00	0.000
Prob= 0.000		Wald Chi2= 467.74	

Source: Own calculations.

From the probability and Wald statistic tests, we can see that the model fits well. The results in Table 3 show that the positive coefficient of per capita GDP indicates that carbon dioxide emission increases with per capita GDP. This result suggests that in the selected countries the increase of income is accompanied by an increase of pollution. The scale of income's effect on pollution is small. In addition, higher income signifies economic vibrancy and larger market size, which is a point of attraction for foreign investors, in turn leading to more pollution. Somewhat surprisingly, contrary to what the theory expects, energy consumption does not exhibit a significant coefficient. The share of manufacturing sector value added in GDP displays a positive relationship with CO₂. This result seems to assert the statement: an economy with a larger share of manufacturing on total GDP is consistent with an overall higher level of pollution. The greater the share of the most-polluting industries in the economy, the less strict the environmental regulation appear to be.

The empirical results show that FDI is a significant determinant of the amount of pollution. The statistically significant positive value of coefficient α_4 shows the association between FDI and pollution. Hence, sustained growth of FDI is one of the causes of environmental degradation in the selected developing countries. With the influx of FDI, the environmental quality becomes worse. It is therefore important that effective actions should be taken. Governments should enhance their FDI policies and environmental protection laws. Also, they should guide the orientation of FDI properly to optimize the industrial structure, using FDI to develop capital intensive and high-tech industries. Improved environmental supervision and management of foreign enterprises should reduce pollution transfer. As can be seen, empirical findings related to scale and composition effects are consistent with theory: the scale and composition effects raise pollution emissions, while the technique effect was insignificant.

In case of pollutant CO₂ the anticipated EKC is found to exist. The coefficient of GDP is +0.0005 and GDP² is -0.0000 which follows the EKC theory. This theory shows an inverted-U relationship with income: environmental degradation gets worse in the early stages of growth, but eventually reaches a peak and starts declining as income exceeds a certain level. However, while the main conclusion of most studies supply evidence on EKC, policy makers should avoid simplistic recommendations. More specifically, the possibility that environmental degradation may eventually fall as income grows, does not necessarily mean that growth will automatically solve the problems it causes in the early stages of development. Much work remains to be done to get a deeper understanding of the environment-income relationship. In the future, it would therefore be interesting to perform some more studies on this subject.

The export and import data were included in the study to explain the effect of trade on pollution. Import decreases emissions of pollutant, while export increases the emissions of industrial CO₂. This may be due to the fact that by exporting, countries have to produce goods which lead to more pollution, but the opposite occurs when they import.

6 CONCLUSION

The last decade has witnessed a proliferation of investment flows, of which FDI is the main contributor. FDI is an increasing stimulant of economic growth and is therefore of growing importance to global environmental protection. In contrast, another perspective emphasizes that FDI can fuel economic development at a scale and pace that overwhelms the host country regulatory capacity, resulting in inefficient and irreversible environmental destruction and even potentially a decline in overall welfare. Much of this debate has focused on the pollution haven hypothesis, and the search for evidence that industries from industrialized countries will move to countries with lower environmental standards. This study asks whether those developing countries receiving more FDI have higher air pollution. By using a panel data covering five countries (China, Iran, Malaysia, Thailand and Turkey), which have been among the largest receivers of foreign direct investment in recent years in Asia and employing econometric techniques this paper has tried to answer this question.

Regarding the environmental impact of FDI, we observe a positive relationship between FDI inflows and pollution in the selected countries. This damaging impact is due to the lack of adequate environmental governance in host countries and a result of competitive pressures to attract or retain FDI. In our opinion, governments should stop using environmental or social deregulation and financial incentives in order to prevent destructive competition for FDI. We suggest protecting the rights of local communities and industries – this will undoubtedly increase national welfare.

REFERENCES:

1. ALIYU, M.A. (2005): Foreign Direct Investment and the Environment: Pollution Haven Hypothesis Revisited. [Online.] In *Eight Annual Conferences on Global Economic Analysis*. Lübeck: Germany, 2005. Available online: <<https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/2131.pdf?q=pollution-haven-hypothesis>>.
2. ANTWEILER, W. et al. (2001): Is Free Trade Good for the Environment? In *The American Economic Review*, 2001, Vol. 91, No. 4, pp. 877-908.
3. BEN KHEDER, S. (2010): French FDI and Pollution Emissions: An Empirical Investigation. [Online.] In *Environment and Natural Resources Management in Developing and Transition Economies*. Clermont-Ferrand: CERDI, 2010. Available online: <<http://www.cerdi.org/uploads/sfCmsContent/html/323/BenKheder.pdf>>.
4. BIRDSALL, N. – WHEELER, D. (1993): Trade Policy and Industrial Pollution in Latin America: Where Are the Pollution Havens? In *Journal of Environment and Development*, 1993, Vol. 2, No. 1, pp. 137-149.

5. CONSUMER UNITY AND TRUST SOCIETY. (2003): How Mining Companies Influence the Environment? [Online.] In *CUTS Briefing Paper*, 2003, No. 1. Available online: < <http://www.cuts-international.org/Brf-1-2003.pdf>>.
6. COPELAND, B. R. – TAYLOR, M. S. (1994): North-South Trade and the Environment. In *Quarterly Journal of Economics*, 1994, Vol. 109, No. 3, pp. 755-787.
7. DEAN, J. M. (2002): Does Trade Liberalization Harm the Environment? A New Test. In *Canadian Journal of Economics*, 2002, Vol. 35, No. 4, pp. 819-842.
8. DEAN, J.M. et al. (2009): Are Foreign Investors Attracted to Weak Environmental Regulations? Evaluating the Evidence from China. In *Journal of Development Economics*, 2009, Vol. 90, No. 1, pp. 1-13.
9. ESKELAND, G.S. – HARRISON, A.E. (2003): Moving To Greener Pastures? Multinationals and the Pollution Haven Hypothesis. In *Journal of Development Economics*, 2003, Vol. 70, No. 1, pp. 1-23.
10. GAO, X. - ZHANG, W. (2013): Foreign Investment, Innovation Capacity and Environmental Efficiency in China. In *Mathematical and Computer Modelling*, 2013, Vol. 58, No. 5-6, pp. 1040-1046.
11. GRAY, K.R. (2002): Foreign Direct Investment And Environmental Impacts – Is the Debate Over? In *Review of European Community and International Environmental Law*, 2002, Vol. 11, No. 3, pp. 306-313.
12. GROSSMAN, G.M. – KRUEGER, A.B. (1993): Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement. In CARBER, P. M. (ed.): *The Mexico-U.S. Free Trade Agreement*. Cambridge: MIT Press, 1993.
13. KELLER, W. – LEVINSON, A. (2002): Pollution Abatement Costs and Foreign Direct Investment Inflows to U.S. States. In *Review of Economics and Statistics*, 2002, Vol. 84, No. 4, pp. 691-703.
14. LEVINSON, A. (1996): Environmental Regulations and Manufactures' Location Choices: Evidence from the Census of Manufactures. In *Journal of Public Economics*, 1996, Vol. 62, No. 1-2, pp. 5-29.
15. LIANG, F. H. (2008): *Does Foreign Direct Investment Harm the Host Country's Environment? Evidence from China*. [Online.] Available online: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1479864>.
16. RASPILLER, S. – RIEDINGER, N. (2008): Do Environmental Regulations Influence the Location Behavior of French Firms? In *Land Economics*, 2008, Vol. 83, No. 3, pp. 382-395.
17. SHOFWAN, S. – FONG, M. (2011): Foreign Direct Investment and the Pollution Haven Hypothesis in Indonesia. In *Journal of Business Systems, Governance and Ethics*, 2011, Vol. 6, No. 2, pp. 27-35.
18. SMARZYNSKA, B. K. – WEI, S.-J. (2001): Pollution Havens and Foreign Direct Investment: Dirty Secret or Popular Myth. In *NBER Working Paper*, 2001, No. 8465.

19. STERN, D. (2002): Explaining Changes in Global Sulfur Emissions: An Econometric Decomposition Approach. In *Ecological Economics*, 2002, Vol. 42, No. 1-2, pp. 201-220.
20. VAN DEN BULCKE, D. – ZHANG, H. (1998): Foreign Equity Joint Ventures in China: Interactions between Government Policies and Multinational Investment Strategies. In *International Trade, Foreign Direct Investment and the Economic Environment Symposium*. Basingstoke: Macmillan, 1998, pp. 135-160.
21. XING, Y. – KOLSTAD, C. (1998): Do Lax Environmental Regulations Attract Foreign Investment? In *Environmental and Resource Economics*, 1998, Vol. 21, No. 1, pp. 1-22.

PODMANIVÁ SÍLA HUNTINGTONOVA KONCEPTU STŘETU CIVILIZACÍ THE CAPTIVATING POWER OF HUNTINGTON'S CONCEPT OF CLASH OF CIVILIZATIONS

*Miroslav Jurásek*¹

Po skončení studené války americký politolog Samuel P. Huntington předložil svou slavnou tezi o střetu civilizací, která hned od počátku budila řadu rozporuplných emocí. Nicméně práce se těší vysoké popularitě nejen mezi laiky, ale i akademiky prakticky až dosud. Tato studie chce vysvětlit tzv. „paradox teze střetu civilizací“, kdy byl proveden ne jeden empirický test její pravdivosti, víceméně vždy s negativním výsledkem, přesto se nezdá, že by další badatelé (politici, média) byli v jejím dalším zkoumání touto skutečností odrazeni. Tato studie skrz pečlivou teoreticko-koncepční deskripci ukazuje, že hodnota teze spočívá v jiných faktorech než v její teoreticko-metodologické „čistotě“.

Klíčové slova: Samuel P. Huntington, střet civilizací, teroristické útoky na USA.

After the end of the Cold War American political scientist Samuel P. Huntington presented his famous thesis about the clash of civilizations, which has provoked a lot of contradictory feelings. Nevertheless, this work has enjoyed high popularity among both professionals and non-professionals practically until today. This study explains the “paradox of the Clash of Civilizations” – despite many empirical tests of the thesis with negative results, many scientists (politicians, media) do not seem to be discouraged by this result, and they have not stopped using this thesis in their interpretation of the world politics. The goal of this study is to show that the value of the thesis consists in other factors than in its theoretical-methodological “purity”.

---

¹ Mgr. Ing. Miroslav Jurásek. Katedra ekonomie a mezinárodních vztahů, Vysoká škola finanční a správní, Estonská 500, 101 00 Praha 10, Česká republika, e-mail: miroslavjurasek@yahoo.co.uk.

Autor článku působí jako odborný asistent na VŠFS v Praze. V rámci svého doktorského studia na FMV VŠE v Praze na Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka píše dizertační práci na téma „Úvahy o globálním řádu po skončení studené války: perspektiva Samuela P. Huntingtona a Francise Fukuyamy“. Mezi jeho další odborné zájmy patří teorie mezinárodních vztahů, mezinárodní politická ekonomie a region Latinské Ameriky.

Key words: Samuel P. Huntington, Clash of Civilizations, terrorist attacks on the USA.
JEL: F51

1 ÚVOD

Ideje novodobého střetu civilizací² po skončení studené války byla zkoncipována americkým politologem Samuelem P. Huntingtonem (1924 – 2008) v době, kdy se Spojené státy zdály být na vrcholu své moci. Huntington se pokusil svou knihou „*Střet civilizací*“³ narušit oslavné chorály této „americké výjimečnosti“.

Jeho kniha přinášela nejjasnější a také nejkontroverznější artikulaci zmodernizované verze kulturního realismu tak, jak se objevovala v tradičním realismu Morgenthaua (Henderson, 2004, s. 540). Huntington ze své západocentrické pozice nabídl mimořádně chmurný obrázek (=v tom tkví jeho pesimismus) světa.

Huntingtonova teze je tvořena ze dvou hlavních argumentů: nejdříve Huntington soudil (Fox 2001, s. 296), že během studené války byl konflikt většinou definován jako střet mezi demokracií a komunismem, což jsou obě západní ideologie. S koncem studené války však ideologický konflikt pozbyl na významu a byl nahrazován konfliktem mezi civilizacemi. Náboženské střety měly vyplnit vakuum, které vzniklo v důsledku skončené studené války.

Huntingtonova analýza, názory a doporučení ovlivňovaly (nejen) politiky dlouho poté, co jeho vysoce diskutabilní teze byla zformulována. Teze střetu civilizací se stala nedílnou součástí mezinárodněpolitických učebnic. Je nesporné, že Huntingtonova ideje se prosadila v praxi.

Aktuálnost teze střetu civilizací (tj. že se i v současnosti těší pozornosti výzkumníků, resp. že se v žádném případě nejedná o „mrtvý produkt minulosti“) je naznačena širokou heuristickou bází, kterou jsem v této studii použil.

Pomocí teoreticko-koncepční deskripce by tato studie měla rovněž splnit následující cíle:

1. přehledně zpracovat tezi S. Huntingtona jako odrazový můstek pro další výzkumy (např. pro její komparaci s tezí konce historie od F. Fukuyamy);⁴

---

² Pochopitelně myšlenka střetu civilizací není nikterak nová a převratná (Cloud 2004). Ke střetům civilizací docházelo samozřejmě i dříve. Jako první uvedl tento koncept v teorii Benjamin Nelson (více ke genezi tohoto konceptu viz Arnason 2006).

³ V dalším textu budu psát s malými písmeny označení, pokud se budu vztahovat k tezi. Pokud budu mluvit o knize, budu název zkracovat, psát s počátečním velkým písmenem, kurzívou a dávat do uvozovek „*Konec historie*“.

⁴ Jinými slovy nejde mi o vršení dalších důkazů, které by svědčily ve prospěch nebo neprospěch teze střetu civilizací (nejde mi tedy o to podat vyčerpávající ideovou, názorovou či teoretickou kritiku tohoto konceptu). To ostatně bylo již provedeno celou řadou výzkumníků přede mnou; výstupem tohoto úsilí byly diplomové a dizertační práce, odborné monografie, články a statě v odborných periodikách atd. Já se jen pokouším tyto diskuze, kterými prošla teze střetu civilizací v zahraničí, zmapovat.

2. v důkazech kritiky zpochybnit tezi střetu civilizací a důrazně upozornit, že se jedná o nevhodné teoretické východisko při různých aplikacích této teze (tedy ukázat, že teze se vyznačuje jinými přednostmi než „teoretickou čistotou“);
3. v kritériích Mehtovy klasifikace „silné ideje“⁵ (Mehta 2011) identifikovat faktory, které se skrývají za nepochybným úspěchem teze střetu civilizací, pokud to nejsou její teoreticko – metodologické kvality.

2 HUNTINGTONŮV BACKGROUND

Samuel P. Huntington byl slovy svého žáka Fareeda Zakaria „záračné dítě, génius, který v 18 letech promoval na univerzitě v Yale, neortodoxní vědec, obětavý a velkorysý učitel“ (Zakaria 2009). Kromě toho Huntington studoval i na univerzitách v Harvardu a Chicagu.

Huntington se zabýval mezinárodními vztahy a komparativní politologií. Většinu své akademické kariéry vyučoval na Harvardské univerzitě. Vychoval celou řadu skvělých vědců. Vedle již zmiňovaného Zakarii v posledním roce magisterského studia na Harvardu od něj získával poznatky i Francis Fukuyama. Se svými dřívějšími studenty udržoval kontakty na pravidelných setkáních konaných každoročně ve Wianno klubu (Cape Code); navíc pravidelně vedl semináře a přednášel v Centru pro mezinárodní studia (Center for International Affairs), které řídil po mnoho let na Harvardu.

Svou prací Huntington dokázal ovlivnit obor mezinárodních vztahů takovou měrou, že ho Fukuyama v nekrologu neváhal označit za největšího vědce politických věd své generace (Fukuyama 2009).⁶ Podle Fukuyamy byl pozoruhodný především záběr Huntingtonovy vědecké činnosti. Každá jeho kniha byla mnohokrát citována. Na konci 70. let minulého století Huntington spoluzaložil renomovaný časopis *Foreign Policy*.

Huntington sehrál rovněž důležitou roli v aktivní politice: v letech 1977-1978 působil jako koordinátor bezpečnostního plánování v Radě pro národní bezpečnost. Zde pracoval pod vedením svého dlouholetého přítele Zbigniewa Brzezinskiho (v té

---

⁵ Mehta (2011, s. 35) stanovil následující znaky, kterými se musí vyznačovat nějaká ideje, aby se uchytila a prosadila v praxi: 1) moc a zdroje předkladatelů idejí, 2) načasování a kontext, kdy je ideje předložena, 3) osobnost předkladatele ideje, 4) návaznost ideje na politickou praxi, 5) spojení mezi idejí a širším prostředím (akademickým, mediálním, byrokratickým atd.), 6) vykreslení ideje ve smyslu síly metafory, rétorické strategie, ustanovené kauzality, uvedení číselných indikátorů, efektivního (srozumitelného) podání příběhu, spojení ideje s široce přijímanými kulturními hodnotami a symbolikou.

⁶ Je nesporné, že se Huntington ve vědeckých kruzích těšil mimořádné reputaci. Dokonce dvakrát (v letech 1986, 1987) dostal nabídku, aby se stal členem prestižní Národní akademie věd; avšak odmítl, neboť více než třetina členů této instituce považovala jeho práci za čistě subjektivní politický názor neverifikovatelný na bázi exaktní matematiky; to jedině totiž považovali tito vědci za nástroj objektivního poznání, s čímž ale Huntington nesouhlasil.

době byl Brzezinski poradcem prezidenta J. Cartera pro otázky národní bezpečnosti). L. Johnson možná zalitoval, když se jeho úředníci Huntingtona dotázali, co soudí o americkém postupu ve Vietnamské válce, neboť se jim dostalo ostré kritiky za americkou strategii v jižním Vietnamu (Zakaria 2009).

Huntington vyznával kosmopolitní hodnoty zahraniční politiky. Sám sebe považoval za patriota, uznával ale, že obnovený *Pax Americana* nenašel příliš velké zalíbení u zbytku světa. Temperamentem byl konzervativní realista, i když tvrdil, že idealistické antiestablishmentové hnutí v 60. letech minulého století vedlo ke zlepšení stavu americké politiky. Byl eklektický, pokud jde o obsah jeho intelektuálního zkoumání, a od základu intelektuálně provokativní.

Ve svém díle se Huntington snažil dekonstruovat a vysvětlit složitosti či rozpory, které se skrývají v srdci americké „ideologické“ zkušenosti projevující se jak doma, tak i v cizině. Většina jeho prací se zabývala „delikátním trojlístkem“ témat: multikulturalismus, imigrační politika a občanská identita USA v období po skončení studené války.

Pokud budeme zkoumat myšlenkový vývoj Huntingtona během celé jeho profesní kariéry, zjistíme nesporný posun. V 60. letech minulého století napsal velmi vlivnou knihu o politickém řádu v měnících se společnostech; zde na základě teorie modernizace soudil, že silné vlády prostě musí jít cestou nevyhnutelného a univerzálního procesu modernizace.

V jeho „*Střetu civilizací*“ však vychází z jiných předpokladů: trvá na podstatných rozdílech mezi kulturami, které jsou určovány různými náboženskými systémy. Tyto kulturní rozdíly povedou k vytvoření konfliktních konstelací. Na sklonku svého života se přesunul z „civilizačního postoje“ (daného jeho knihou „*Střet civilizací*“) ke „kulturalistickému“ přístupu, kde se proplétaly tak odlišné proudy jako etnická studia, politika identity, nacionalismus a teorie migrace (Capetillo – Ponce 2007).

3 LITERÁRNÍ REŠERŠE K TEZI O STŘETU CIVILIZACÍ

Huntingtonův článek „*The Clash of Civilizations?*“ (1993b) uveřejněný ve *Foreign Affairs* se stal nejcitovanějším článkem v 90. letech 20. století (Henderson a Tuckner 2001). Podle editorů *Foreign Affairs* (Chiozza 2002, s. 711) Huntingtonův článek vyvolal za tři roky větší diskuzi než jakýkoliv jiný článek publikovaný od 40. let 20. století.

Článek rozpracoval Huntington do podoby knihy (1996), která byla přeložena do několika světových jazyků; dosáhla značný vliv v politických kruzích. V reakci na ni bývalý německý prezident Roman Herzog a čtyři renomovaní vědci napsali knihu „*Preventing the Clash of Civilizations*“, v níž navrhovali, jak se bránit naplnění tezi střetu civilizací.

Civilizačnímu paradigmatu se Huntington věnoval i později (1993c). Tvrdil, že žádné dřívější paradigma nedokázalo uspokojivě vysvětlit nový stav věcí po skončení

studné války; existovalo plno událostí, které do tohoto paradigmatu perfektně zapadaly; žádné alternativní paradigma (jako např. pasivní opozice států a civilizací) nebylo vyhovující. Huntington rovněž odmítl paradigma jednoho světa s univerzální civilizací a další ideje obsahující prvky globalizace, regionalizace (či tribalismu) a ústup vlivu států coby aktéra mezinárodních vztahů.

Huntington však nebyl zdaleka první, kdo se pokusil zachytit rostoucí význam kulturních faktorů na politické dění. Soupis pramenů a jiných zdrojů o vlivu kulturních faktorů na výkon politiky je možné najít v článku Hendersona a Tuckera (2001, s. 317). Nicméně nutno dodat, že především díky Huntingtonovi se etnicita⁷ stala novou „vysvětlující“ proměnou mezinárodní politiky.

Prakticky až do osudného teroristického útoku na USA v září 2001 teze střetu civilizací nebyla podložena empirickými daty. Empirické studie, které spíše vyvracely platnost Huntingtonových argumentů, shrnul např. Tuscisny (2004, s. 487).

V souvislosti s debatou o hypotéze střetu civilizací je možné odkázat na článek Jonathana Foxe (2002, s. 417-420), kde mimo jiné najdeme velmi cennou heuristickou bázi k tématu. Pokud jde o další empirické testy, domácí etnopolitické konflikty v letech 1980-1999 zkoumal Roeder (2003), Charron (2010) analyzoval civilizační determinanty mezistátních sporů a Huntingtonovy civilizační „linie zlomu“, popř. jeho hypotézu islámské „krvavé hranice“, což byl vůbec první empirický test podobného druhu.

Za empiricky podložené se nepovažují ani Huntingtonova tvrzení ohledně islámské hrozby i v jiných studiích (Acevedo 2008, Jamal 2008, s. 101). Jelikož se politické hodnoty vyznávané jak v jádrových zemích Západu, tak i v islámském světě nápadně podobají, nelze usuzovat na střet těchto dvou civilizací. Z předpokladu kulturní převahy Západu, na němž Huntington vystavěl svou tezi, však mohou plynout velmi nebezpečné důsledky pro budoucnost, jak ve své empirické studii dokázal (Testas 2010).

Huntingtonova teze byla testována i jiným způsobem: jak obstojí ve světle dalších teoretických konceptů. Např. Henderson (2004) se zaměřil na testování teze střetu civilizací v souvislosti s teorií demokratického míru. O Neal a kol. (2008) došli k závěru, že koncepty realismu (jako sousedství, aliance, relativní moc) a liberální tradice (interdependence) poskytují mnohem lepší vysvětlení pro rozpoutání mezinárodního konfliktu než teze střetu civilizací. Podobné tvrzení nabídl i Tuscisny (2004, s. 487).

Samuel Huntington se nevěnoval pouze problému kulturní rozdílnosti mezi státy a civilizacemi, nýbrž také problému kulturní různosti v rámci jednotlivých států. Byl „posedlý“ zkoumáním kulturní různosti uvnitř USA zvláště mezi černými či bílými

---

⁷ Na etnicitě opravdu záleží. Davis a Moore (1994) empiricky dokázali to, co Huntington jen „tušil“ a dokládal pouze neurčitě: transnárodní etnické spojení opravdu existuje a ovlivňuje mezinárodní chování států.

rodilými Američany, jejichž rodným jazykem byla angličtina a jádrová kultura vycházela z anglikánské církve, a hispánskými obyvateli vyznávající převážně katolickou víru (Huntington 1994, s. 32).

4 HUNTINGTONOVY INSPIRAČNÍ ZDROJE

I když se historické práce „*Zánik Západu*“ od Oswalda Spenglera a „*Studium dějin*“ od Arnolda Toynbeeho⁸ těší mezi profesionálními historiky jen malému respektu, protože podle jejich soudu tyto publikace nevyrostly na solidních základech (Stokes 2001, s. 510), nezabránilo to Huntingtonovi (1995), aby převzal tento fundament do své knihy „*Střet civilizací*“. Mnozí badatelé, kteří sledovali Huntingtonovu profesní dráhu, byli překvapeni jeho téměř neochvějnou vírou *à la Spengler* o nevyhnutelném úpadku západní (nejen vyloženě americké) moci.

Pro většinu své vágní koncepce (Said 2001) „civilizační identity“ a „interakce mezi sedmi nebo osmi velkými civilizacemi“, z nichž největší pozornost je věnována konfliktu mezi Západem a islámem, Huntington našel inspiraci v článku „*The Roots of Muslim Rage*“ od zkušeného orientalisty Bernarda Lewise (Said 2001). Huntington totiž věřil (Wilson 2000, s. 256), že studiem interakcí mezi těmito civilizacemi, badatelé mohou získat jednoduchou mapu přinášející pochopení mezinárodní politiky na konci 20. století.

Kromě výše uvedených inspiračních zdrojů Huntington vystavěl svou tezi střet civilizací na teoriích mezinárodních vztahů, idejích multikulturalismu a reakci na Fukuyamovu tezi konec historie. Po skončení studené války začal do debat teorií mezinárodních vztahů mimořádně promlouvat nový teoretický směr: konstruktivismus. Huntington správně odhadl, že konstruktivistický přístup k mezinárodním otázkám bude hrát velmi významnou roli po skončení studené války (Huntington tehdy upozornil, že značně vzroste důležitost toho, jak lidé vnímají svou identitu ve vztahu k určité etnicitě).

I když Huntington konstruoval svou tezi na pozadí konstruktivismu, ta však nese jasné realistické črty (Rizvi 2011, s. 227, Tusicisny 2004, s. 486). Huntington například nikterak nezpochybňoval, že národní státy jsou a zůstanou dominantními aktéry v mezinárodních záležitostech. Jen tuto klasickou verzi realismu poněkud modifikoval a doplnil ji o prvek spolupráce těchto států na bázi civilizační příslušnosti v časech nebezpečí.

Huntington tedy pouze nahradil národní státy civilizacemi, tj. přenesl klasické myšlení o mocenské politice na civilizační úroveň (White a kol. 2003, s. 115), Salter (2003) proto hovořil o tzv. „civilizačním realismu“, který popsal třemi znaky: 1) civilizace jsou klíčovými kulturními uskupeními ve světové politice; 2) státy usilují

---

⁸ Arnold Toynbee pro vývoj civilizací využil evoluční model, který přijaly společenské vědy od přírodních. Toynbee operoval pouze se dvěma pozicemi: výzva či nějaký problém a reakce na tento stav. Nepředložil žádný zákon, který by vysvětlil, proč se něco stalo a proč ne. Spokojil se s *ad hoc* řešením. Jakoby se touto povrchností a nesystémovostí nakazil i sám Huntington.

o moc, kultury usilují o konverzi, civilizace usilují o univerzalismus; 3) všechny státy uvnitř civilizace přijímají politická rozhodnutí. Huntington nicméně podle Saltera vycházel z chybných předpokladů, že civilizace (stejně jako státy) upevnily své hraniční území a chovají se stejně jako jednotní aktéři.

Patrný odkaz k realismu (či Huntingtonovo evidentní realistické smýšlení) můžeme najít i v jeho článku (1993a) „*Why International Primacy Matters*“. Odsud můžeme vyvodit myšlenky, které explicitně nebo implicitně zazněly ve „*Střetu civilizací*“: mocenské prvenství bude v budoucnu velmi problematické; není jasné, který stát toto prvenství dosáhne. Konflikt v multipolárním světě je pravděpodobnější. Huntington už tehdy tušil, že americká hegemonie je jen těžko udržitelná a bude časem nahrazena multipolárním systémem. Z logiky věci pak vyplývá, že teze střetu civilizací byla koncipována pro multipolární uspořádání.

V neposlední řadě důkazem pro Huntingtonovo souznění s realismem je jeho vlastní vyjádření: myšlenkově se cítil spřízněn (Aysha 2003, s. 441) s Reinholdem Niebuhrem, teoretikem klasického realismu. Ten odmítal morální „triumfalismus“ a věřil, že historie je od základu ironická, schopná v dlouhém období převrátit vítězství v porážku. Realismus a potažmo i konzervatismus sloužil Huntingtonovi jako prostředek k zabezpečení a šíření americké moci (imperiální rozpínavost může být považováno za znak realismu). Americké prvenství je totiž blahodárné i pro běh světových událostí (Huntington 1993a, s. 82-83).

Nicméně jeden z podstatných paradoxů teze civilizací spočívá v tom, že Huntington na jedné straně do svých úvah absorboval realistické ideje, na druhé straně se snažil svou „civilizační“ perspektivou distancovat od této klasické tradice. Např. nesouhlasil s realistickým tvrzením, že všechny státy definují svůj národní zájem stejně, popř. že při definování státního zájmu není zapotřebí brát na zřetel i kulturní faktory⁹.

Dalším inspiračním zdrojem pro tezi střetu civilizací je multikulturalismus. „Huntingtonova teze je zcela zjevně ovlivněna vzestupem multikulturalismu na amerických vysokých školách“, napsal Pfaff (1997). Dá se říci, že Huntingtonův útok proti multikulturalismu je obecnou ontologickou obranou prvenství Západu; tato pozice vyjadřuje zvláštní rasovou (západoevropskou) a náboženskou (křesťansko-sekulární) identitu.

V neposlední řadě je třeba uvést, že Huntington se přímo vymezil proti Fukuyamově tezi o konci historie. Soudil (1993b), že konec studené války v žádném případě neznamená konec historie v podobě, jak ji lidstvo znalo dosud (tj. neustálé konflikty, válčení, spory atd.). Každodenní události mu nabízely dramatické a tragické důkazy o tom, že konec studené války znamená spíše návrat historie: konflikty mezi

---

⁹ Americký národní zájem se Huntington pokusil specifikovat ve svém článku „*America's changing strategic interests*“ z roku 1991.

národy a etnickými skupinami eskalovaly; kontroverze mezi USA a jinými velmocemi sílily; staré koalice se drolily.

5 POTVRZENÍ HUNTINGTONOVY TEORIE V PRAXI: TERORISTICKÉ ÚTOKY NA USA Z 11. ZÁŘÍ 2001

Strach skrývající se za tezi, že západní civilizace je ohrožena a musí se bránit čím dál silnější agresi jiné civilizace, je patrná z „války proti terorismu“. Robert Gilpin (2006, s. 7-8) nabídl dva důvody, proč by Západ mohl být zbytkem světa nenáviděn:

- 1) kvůli tomu, čím Amerika je – velmi vlivný a široce přijímaný názor; Američané jsou nenáviděni teroristy a svými nepřáteli proto, čeho dosáhla jejich země a kde selhali ostatní;
- 2) kvůli tomu, co dělá – arogantní politika Bushovy administrativy.

Události spjaté s teroristickými útoky na USA z 11. září 2001 měly na světový řád transformující účinek ve smyslu „novosti a radikálnosti“ (Gaddis citov. podle Kennedy-Pipe 2006, s. 539). Hlásalo se (Kennedy-Pipe 2006, s. 539), že Bushem vyhlášená válka proti terorismu se stane rozhodujícím paradigmatem zápasu o globální řád na spoustu let. Svět byl šokován; mnoho lidí vidělo v teroristických útocích na USA potvrzení správnosti Huntingtonovy teze.

Nic nepomáhaly ani v podstatě správné námitky, které ve svém článku později shrnuli E. Neumayer a T. Plümper (2009): terorističtí vůdci uvažují racionálně; jednájí strategicky; neútočí na západní cíle, aby vyvolali mezicivilizační konflikt *per se*, ale aby dosáhli politických cílů ve svých rodných zemích. Navíc podle zjištění Neumayera a Plümpera není pravda to, co tvrdil Huntington: islamistické skupiny páchají více teroristických útoků proti příslušníkům jiných civilizačních okruhů. Vždyť „padouši či zloduší“ jako třeba al-Káida nebo Saddám Husajn cílili hlavně na své „bratry“ Araby a muslimy.

Byť se někteří (Fox 2001) z racionálních důvodů vzepřeli, aby se teorie střetu civilizací stala po teroristických útocích na USA z 11. září 2001 vodítkem nejen americké, ale celé západní politiky, mnozí s tímto nápadem souzněli (Henderson 2004, s. 540).

Nakonec se však teorie střetu civilizací neprosadila v praxi s takovou razancí, jakou by někdo mohl očekávat. Dokonce se objevily názory (Kennedy-Pipe 2006), že teroristické útoky z 11. září neměly výrazný dopad na světovou politiku; nicméně disciplína mezinárodních vztahů se určitě změnila: došlo k zpochybnění západního systému vědy vycházejícího mimo jiné ze zásady racionality.¹⁰

---

¹⁰ Do té doby se totiž zdálo, že princip racionality vede svět ke společné budoucnosti založené na liberální demokracii a tržní ekonomice; společnosti se jen lišily tím, na kterém místě lineárního historického vývoje se nacházely.

Kromě toho sebevražedné teroristické útoky, které v praxi začaly s íránskou revolucí v roce 1979, potvrdily jedno velké nebezpečí: obava o nevyhnutelnosti konfliktu v souvislosti s Huntingtonovou tezí střetu civilizací se může rozvinout do tzv. sebenaplňujícího proroctví.

Zajímavá je interpretace 11. září 2001 z kulturně sociologické perspektivy, kterou provedl Jeffrey (2004). Vyložil, že teroristické útoky na New York a následný americký protiútok mohou být vnímány jako opakování dialektiky akce – protiakce, ke kterým došlo o několik století dříve ve smyslu západní expanze a arabsko-muslimské reakce. Základní myšlenkou jeho tvrzení bylo, že historie se opakuje (tj. Huntington a jeho cykličnost historického vývoje); pokud nechceme prožívat a opakovat bolestné okamžiky minulosti, musíme se poučit.

6 KRITIKA STŘETU CIVILIZACÍ

Je velmi zajímavé sledovat intelektuální přestřelku, kterou vyvolala teze střetu civilizací; Huntington byl kritizován, bránil se, vyvracel argumenty svých kritiků, ti zase přicházeli s protiargumenty atd. Příklad takové akademické výměny názorů můžeme najít např. v „*Odpovědi Huntingtonovi*“ od Oneala a kol. (2000).

Tab. 1: Kritika „Střetu civilizací“

<i>Ideologické spektrum</i>	<i>Levice</i>	<i>Středoprava</i>	<i>Všeobecná kritika Huntingtona</i>
Osoba kritika	Edward Said	Michael Ignatieff, Stephen Walt, John Gray, William Pfaff	Sklon k nepatřičnému zjednodušování a nadmíra zevšeobecňujícího, aforistický styl psaní
Předmět kritiky	Krátkozraký kulturní šovinismus	Vágní vymezení civilizací na úkor důležitosti materiálních zájmů a realpolitika národních států	

Pramen: Zanin (2009). Vlastní zpracování.

Huntingtonova teze byla podrobena obšírné kritice nejen levičáky, ale i pravičáky (tj. všemi v nezávislosti na ideologické příslušnosti). Tabulka 1 shrnuje, odkud byla kritika vedena a co bylo Huntingtonově tezi vyčítáno z jednotlivých ideologických táborů.

Podle Foxe (2001, s. 297-298) kritika Huntingtonovy teze může být rozdělena do několika kategorií: 1) do Huntingtonovy teze nezapadá mnoho faktů, 2) jeho teorie je přespříliš zjednodušená, protirečí si a ignoruje nebo dokonce překrucuje fakta, 3) Huntingtonovy důkazy jsou zcela nepodložené, je ponecháno příliš mnoho prostoru pro předkládání opačných příkladů, což také celá řada kritiků Huntingtona i činila,

4) Huntington nepřináší systematickou analýzu propojení mezi civilizačními spory a politickým chováním¹¹.

Casanova (2011, s. 259) doplnil kritiku Huntingtonovy teze provedenou Foxem (2001) o nové tři body: 1) Huntington měl esencialistický a ahistorický přístup k civilizaci; předpokládal, že světová náboženství, na kterých jsou civilizace založené, nesou nějakou neměnnou klíčovou podstatu; 2) Huntington pojímal civilizaci jako ohraničenou geopolitickou jednotku, tj. svého druhu supervelmoc a národní stát; 3) z politické perspektivy kombinace normativního partikularismu a předpokladu nevyhnutelnosti hegemonních konfliktů o moc v mezinárodním prostředí ho vedla k tvrzení o západní globální hegemonii, která může velmi snadno zvrátit prognózu o střetu civilizací do nebezpečného sebenaplňujícího se prorocství.

S prací S. Huntingtona se tedy pojí nejen celá řada pochybností a problémů (konceptních, empirické průkaznosti, přijatých předpokladů, historických faktů atd., viz Milani a Gibbons 2001), ale i proti němu byla namířená obvinění z „podujatosti“ či sledování skrytých cílů a „postranních“ úmyslů. Např. Küng (viz Herzog 1999, s. 98-105) v této souvislosti upozornil, že Huntington byl mnoho let poradcem Pentagonu; proto se objevovala podezření, že chce pomoci americké vládě ospravedlnit další výdaje na zbrojení. Said (2001) zase varoval, že paradigma střetu civilizací je stejným šikovným trikem jako „válka světů“ s cílem zesílit národní hrdost a bránit se proti globalizačním tlakům; paradigma je pouhou obezličkou namířenou proti nutnosti chápat čím dál více se pojíající svět.

Z těchto důvodů duo vědců Milani a Gibbons (2001) shledávalo nebezpečná doporučení, která Huntington ve své analýze adresoval americké vládě. Podobný názor zastávali i nezápadní vědci: také oni zdůrazňovali potenciální nebezpečí přijetí Huntingtonova modelu politickou praxí (Barenscoot 2002).

V obecné rovině Huntingtonovi vyčítali únik před skutečností, redukcionismus, izolacionistickou politiku, rasismus a strašení; Huntington totiž trval (Barenscoot 2002) na tom, že pomocí empirie popisuje *realitu* (jen jednu, konkrétní) světa. Byla tak oživena tradice pohlížet na Východ (= ten Jiný) vysoce mytologickým a problematickým způsobem.

Z hlediska historického přístupu je podle Roberta Markse (2000) Huntingtonova kniha špatným historickým výkladem z několika důvodů; např. dobrý historik dokáže zhodnotit svůj materiál a přístup v kontextu s jinými interpretacemi (např. předpoklady a doporučení vyplývající z této teorie mohly být srovnány s paralelními teoriemi nezápadní literatury). Huntingtonův civilizační přístup je sice plně legitimní, ale nikoliv jediný, jak dokazují např. práce teoretiků světového systému.

---

¹¹ V zájmu objektivitě (a možná i snížení váhy Huntingtonovy kritiky) musí být konstatováno, že to, co bylo vyčítáno Huntingtonovi, by se mohlo vyčítat v mnoha případech i jeho kritikům.

Marks dále vyčetl Huntingtonovi jeho dogmatickou neústupnost: „lidská historie je historií civilizací. Je nemožné přemýšlet o vývoji lidstva jinak“ (cit. podle Marks 2000, s. 102). Civilizace nepředstavuje jedinou jednotku analýzy v chápání světového vývoje. Marksovi rovněž vadilo, že Huntington nepoužíval ve své historické komparaci primární zdroje. Navíc se ve své práci odkazoval na modely japonské a čínské historie, které však dávno vyšly z módy a v odborných kruzích se již nepoužívaly. Podle Markse je také nesporným zjednodušením označit ve stejných konotacích dobovou politickou situaci v Číně, Rusku a Osmanské říši jako „orientální despotii“.

Historikové by mohli mít výhrady i proti metodě, kterou používá Huntington: pro svá tvrzení jako důkaz předkládá historické anekdoty z celé řady míst a doby jako např. zmínky o křížových výpravách (křesťané), „svaté války“ (muslimové), čínské uvažování v intencích hegemonie (nikoliv rovnováhy sil); vše to ale postrádá systematickou analýzu (Oneal a kol. 2000).

Vzhledem k tomu, že se vše výše uvedené knize „*Střet civilizací*“ nedostává, jeho paradigma na makroúrovni se stalo pouhým nesplnitelným snem (Senghass 1998, s. 128). Huntington se spíše zájmal o sociálně vědní model než o pochopení historie jednotlivých civilizací, což ale vedlo k velkému zobecnění patrnému např. v jeho tvrzení, že „v průběhu historie rozdělení jazyků ve světě odráželo rozdělení moci“ (cit. podle Marks 2000, s. 103). Huntington se tak dopustil omylu, spočívajícího v tom, že současné podmínky, tj. to, co nazýval „klasický konflikt mezinárodní politiky“, projektoval do minulosti, čímž značně zatemnil rozdíly mezi minulostí a současností.

Marks (2000) se domníval, že Huntingtonovi ani nešlo o pochopení minulosti a způsobu, jakým minulost utváří současnost. Spíše ho v práci výzkumníka kupředu hnala domácí a mezinárodní politická agenda (tj. Huntington byl pevně spjatý se svou dobou, řešil aktuální problémy).

V neposlední řadě by se možná historikové na celém světě cítili dotčeni tím, že Huntington používal jejich vědní obor k označení Číny a islámu za nepřátele západní civilizace, popř. jeho tvrzení, že hlavním obráncem západních hodnot jsou Spojené státy.

Kniha „*Střet civilizací*“ Samuela Huntingtona by se svým zaměřením tematicky měla řadit k pracím z politické geografie a geopolitiky. Nicméně Huntingtonův přístup ke geografii je značně ambivalentní. Během celého textu své knihy se v různých podobách odkazoval ke geografickým skutečnostem, na druhé straně nebral v potaz důležitost prostoru a teritoria v onom civilizačním schématu, které popisoval. Např. Marks (2000) upozornil, že Huntington ztotožnil „Asii“ s východní Asií, kam zařadil Indii, Pákistán, Čínu a Japonsko. Jindy ale zase hovořil o východní Asií, jakoby přitom zapomněl na své původní rozlišení mezi sinajskou a japonskou civilizací.

Velmi tvrdá kritika se snesla na Huntingtona ve věci jeho teorie kulturních okruhů inspirovaných A. Toynbeem (Herzog 1999, s. 100-103). Huntington nevěnoval příliš pozornosti (pochopitelně: na omezeném rozsahu své knihy k tomu neměl dostatek prostoru) vnitřní dynamice a pluralitě každé civilizace (či kulturnímu okruhu). V důsledku toho je samotná koncepce civilizací v plurálu vágně formulovaná a svádí k analogiím s familiárnějšími typy kolektivní identity. Jak už jsem se zmiňoval, Huntington navíc kladl přílišný důraz na konfliktní vztahy mezi civilizacemi (na úkor celého spektra jiných druhů interakcí) a jejich politickou polarizaci (Arnason 2009, s. 7).

Huntington se hloubkově nezabýval ani interpretací každé kultury (civilizace); bez detailnějšího zkoumání definoval hlavní civilizace na náboženském principu (islámský, hinduistický, konfuciánský a pravoslavný okruh); v jiných případech se ale odchýlil od tohoto náboženského kritéria a přiklonil se ke kritériu „geografickému“ (civilizace západní, japonská). Zatímco všechny civilizace vymezené Huntingtonem obsahují „náboženský element“, africká civilizace v tomto ohledu tvoří výjimku: je vymezena spíše na pocitu společné identity. Rovněž není jasné, proč Huntington řadí Austrálii k západní civilizaci, zatímco Latinskou Ameriku a východní Evropu nikoliv. Zkrátka mnozí vědci (Fox 2001, s. 298, Senghass 1998) nesouhlasili s Huntingtonovým dělením světa na civilizace a to jak z hlediska principu, tak i s ohledem na specifikaci tohoto rozdělení.

Bez problémů se neobejde ani určení dominantní velmoci v každé civilizaci (Herzog 1999, s. 103-122). Zatímco někdy je možné určit mocenské centrum vyznačující se specifickými zájmy (Severní Amerika, EU, Rusko, Japonsko, Čína, Indie), jindy to nejde. Např. v tomto ohledu islám příliš nezapadá do Huntingtonova schématu, protože se zde nedá najít nějaké dominantní politické centrum.

Takže Huntington definoval civilizace velmi nejasně a obecně; navíc volně zaměňoval koncepty civilizace a kultura, jak upozornili Norris a Inglehart (Esmer 2002, s. 267). Nadto bylo také odsuzováno (Esmer 2002, Fox 2001), že se v Huntingtonově výkladu značně překrývají koncepty civilizace a náboženství. Huntingtonovi v kritice nijak neulevilo, že do své teze aplikoval prastarý fakt: náboženství tvořilo dříve (a tvoří i nyní) základ individuální identity; ani myšlenka náboženství coby základu civilizací není nikterak nová.

Navíc si Huntington často ve svém textu (1996) protiřečil,¹² zda existuje či nikoliv buddhistická civilizace. Ani neuspěl do svého „paradigmatu“ zahrnout civilizaci domorodého obyvatelstva (Fox 2002, s. 433). Navíc není možné nakládat s civilizacemi jako s jednotnými politickými jednotkami, což je právě to, co Huntington dělal (Pfaff 1997, Said 2001).

---

¹² Huntington si protiřečil i jinde: na jedné straně vyzýval jednotlivé civilizace k vynaložení veškerého úsilí, aby spolu žily v míru, ale na druhé straně zarážejícím dojmem působila jeho jistota (možná ovlivněna jeho realistickým smýšlením), že tyto civilizace nejsou schopné dosáhnout nějakého kompromisu.

V tomto ohledu nás asi překvapí, že dokonce ani jednoznačné vymezení západní civilizace, o které Huntington mluvil nejvíce, není prosto problémů: rozšiřující se evropská integrace vytváří novou evropskou identitu, kromě toho dochází k přesahu jednoho civilizačního okruhu. Evropská identita se stala pluralitní: skládá se z mnoha jazyků, civilizačních modelů a politických projektů (Delanty 2003). Jak jde vidět, Západ nepředstavuje jednoduše civilizační uskupení, neboť kromě výše řečeného (nejen) v mnoha amerických a evropských městech najdeme situace, kdy se jednotlivé civilizační bloky prolínají a propustují.

Homogenita hinduistické civilizace je stejně tak nesmysl (Nussbaum 2008). Tradiční hinduismus je totiž decentralizovaný, pluralitní a vysoce tolerantní (např. pravicový hinduismus spjatý s pogromy v západní Indii v roce 2002 byl importovaný do Indie z fašistické Evropy 30. let minulého století).

A v neposlední řadě je možné brát islám jako „jednotlivou“ civilizaci? I když se islámská civilizace v určitých klíčových aspektech (jako např. náboženské otázky, sexuální tolerance, předurčenost atd.) odlišuje od jiných civilizací, a tudíž nelze pochybovat o její svébytnosti a autonomii (Esmer 2002), v žádném případě o této civilizaci nemůžeme hovořit jako o homogenním monolitu: rozpory uvnitř této kultury jsou totiž často hlubší než mezi kulturou západní a islámskou, jak dokázaly následující válečné konflikty: Irák vs. Irán, Irák vs. Kuvajt, válka v Somálsku, ve Rwandě atd.

V kritice jeho civilizačního přístupu bylo Huntingtonovi také vyčítáno, že ignoruje, co civilizace spojuje; upřednostňuje spíše zdůrazňování rozdílů a ne hledání fundamentálních podobností (Yang 2009, s. 97).

Huntington využil ve své analýze typické charakteristiky zjednodušujícího binárního rozdělení „*Já – Ty (Jiný)*“, kdy při zkoumání kulturních rozdílů hrají ústřední roli národní a civilizační mýty (Barenscoot 2002). Je jisté, že stereotypizaci a určitým zjednodušením komplexního globálního řádu, v němž žijeme, se prostě nedá vyhnout, na druhé straně pak Huntington musel počítat s tím, že mu bude vyčítáno přílišné zjednodušení mapy světa. Byl kritizován, že nadměrně lpí na dominanci Západu, který se podle něj nemůže stát multikulturním; navíc podle něj si Západ měl i nadále podržet vojenskou a technologickou převahu nad zbytkem světa.

Koneckonců Huntington si dobře neporadil ani v definování dalšího svého důležitého pojmu: střet (Neumayer a Plümper 2009, s. 714). Tento pojem není totiž nikde explicitně definován a pečlivě vysvětlen. Huntington spíše ukryl pod stejný deštník věci různé podstaty; např. střet mezi Západem a Japonskem popisoval především ve smyslu ekonomickém, konflikt mezi Západem a čínskou civilizací naopak hlavně vojensky. Huntington stanovil jako jednu z forem konfliktu i mezinárodní terorismus,¹³ který společně s nukleárními zbraněmi představuje dvě hlavní zbraně „slabého“ zbytku světa.

---

¹³ Huntington však měl na mysli především islámský terorismus. Nicméně zůstává i nadále „mlhavý“ ve výkladu, proč by právě terorismus měl být oblíbenou zbraní těchto skupin.

Mezi další body, kvůli kterým byl Huntington kritizován, patří jeho kulturní esencialismus. Je s podivem, že se k této hypotéze uchýlil, neboť již jeho analýza „třetí vlny“ demokratizace představovala jisté zpochybnění esencialistických předpokladů (např. úspěšná demokratizace Taiwanu a Jižní Koreji znedůvěřihodnila Huntingtonovu tezi pro buddhisticko-konfuciánskou oblast).

Ve výčtu „obžaloby“ proti Huntingtonově tezi nelze opomenout ani hlasy, které se vznesly proti civilizační povaze budoucích konfliktů. Mnozí (Fox 2002, s. 417, Fukuyama 2009) prosazovali mínění, že národní státy a realpolitika zůstanou hlavními řídicími silami, tj. národní státy, nikoliv civilizace měly zůstat primárními aktéry světové politiky, jelikož národní státy jsou ve vleku velké spousty zájmů a popudů, které často přesahují zděděné kulturní predispozice.

V této souvislosti se hodí uvést realistické vnímání lidské povahy, se kterým pracuje Huntington: „nenávidět je lidské; pro definování sebe sama a pro svou motivaci lidé potřebují nepřátele: konkurenty v obchodě, oponenty v politice. Přirozeně si nedůvěřují a vidí vlastní ohrožení v těch, co jsou jiní než oni a mají možnosti jim uškodit“. Huntington z těchto „daností“ lidské psychologie vyvozuje nevyhnutelnost civilizačního konfliktu, což se na druhé straně zdá Wilsonovi (2000, s. 256) jako nejproblematictější bod jeho světového názoru.

Mnozí také poukazovali (Fox 2001, s. 296), že Huntingtonova teorie nedokáže obstát v kvantitativní analýze. Fox (2002) prokázal, že od konce studené války nedošlo k vzestupu etnických konfliktů mezi skupinami patřícími k různým civilizačním okruhům (civilizační konflikty představovaly menšinu etnických konfliktů); ani Henderson a Tucker (2001) nepotvrdili Huntingtonovu hypotézu, tj. že k rozpoutání konfliktů jsou náchylnější ty státy, které patří k rozdílným civilizacím. Ke stejnému závěru se dospělo i v jiných studiích (Chiozza 2002, White a kol. 2003).

Studie provedená Tuscisynem (2004) zase jasně ukázala, že trend mezicivilizačních konfliktů nastolený v 60. a 80. letech 20. století se s koncem studené války nijak nezměnil; civilizační faktory (tj. rozdíly) nehrály v délce konfliktu větší roli; byť do většiny mezicivilizačních konfliktů byly angažované muslimské skupiny, po skončení studené války zde byla menší pravděpodobnost, že tyto konflikty přerostou až do válečného střetu.

Henderson (2004) pro změnu vyvrátil Huntingtonovo tvrzení, že jeho teze je aplikovatelná pouze pro období skončené studené války, jelikož našel i případy, kdy tato teze platila v průběhu studené války. K dosaženým výsledkům mu pomohla teorie demokratického míru.

Neumayer a Plümpfer (2009, s. 715) vidí v islámských zemích či v zemích s početnou muslimskou komunitou i jiný zdroj násilností: velký počet nezaměstnaných mladých lidí ve věku 15-30 let. Avšak na druhé straně je možné nalézt celou řadu rozvojových zemí v jiných civilizačních okruzích, které trpí stejným problémem. Tato skutečnost je však Huntingtonem přehlížena.

Empirické studie (např. Chiozza 2002) zkrátka nepotvrzovaly (spíše naopak) hypotézy, které byly předmětem Huntingtonovy teze¹⁴. Konflikt může velmi dobře propuknout mezi zeměmi, ať už patří ke stejnému civilizačnímu okruhu či nikoliv (nezáleží ani na typu režimu či geografickém sousedství, tj. společné hranici, zesilujících různé civilizační faktory jako náboženské, etnické a kulturní dědictví). Podle výsledků Chiozzovy analýzy (2002) se civilizační rozdíly neměly stát dominantním faktorem, které by utvářely schéma přátelství nebo nepřátelství na mezinárodní scéně v budoucnosti.

Jak je možné vidět z předchozího textu, kritiku proti Huntingtonově tezi byla vedena ze šesti stran, perspektiv: 1) disciplíny (tj. metod práce, které se očekávají od vedení určitého disciplinárního výzkumu); 2) význam civilizace v mezinárodně politickém uspořádání; 3) problematické vymezení civilizace; 4) „pochybná“ esencialistická ontologie; 5) etické důsledky Huntingtonovy argumentace; 6) empirická průkaznost teze střetu civilizací. Tabulka 2 shrnuje kritiku, která byla vedena proti tezi střetu civilizací.

Tab. 2: Kritika Huntingtonovy teorie

<i>Přístup/ perspektiva (pohled)</i>		<i>Charakteristické rysy</i>	<i>Autor kritiky</i>
Disciplinární	Historie	Huntingtonova práce jako historika (použitá metodika), jeho dogmaticčnost, neaktuálnost, nesystémovost, velké zobecnění	Marks (2000)
	Politická geografie	Ambivalentnost	Marks (2000)
Převaha státu nad civilizací		Realpolitik = řídicí síla globální politiky, realistické chápání lidské povahy	Fox (2002); Wilson (2006); Fukuyama (2009)

¹⁴ Tj. 1) intercivilizační dyády budou s větší pravděpodobností předmětem mezinárodního konfliktu; 2) pravděpodobnost konfliktu mezi různými civilizačními uskupeními vzrostla s koncem studené války; 3) bipolární konfrontace studené války ztlumila sklon ke konfliktu u intercivilizačních dyád patřících ke stejnému ideologickému bloku a současně zvýšila tuto pravděpodobnost pro ty dyády, které patřily k různým blokům.

Tab. 2: Kritika Huntingtonovy teorie (pokrač.)

<i>Přístup/ perspektiva (pohled)</i>	<i>Charakteristické rysy</i>	<i>Autor kritiky</i>
Vykreslení civilizací, další vymezení pojmů	Povrchnost v práci s civilizacemi: definování civilizací, problém s určením civilizačního centra; zjednodušující zlomové linie; nedůslednost, ambivalentnost; kusovité (zkratkovité) podání civilizace, svébytnost civilizací s otazníkem; libovolná záměna konceptů civilizace a kultura, existence buddhistické civilizace s otazníkem; NE domorodá civilizace; homogennost civilizací: problémy s vymezením západní civilizace, hinduistické, islámské jako s jednolitými celky; vymezení pojmů střet	Said (2001); Fox (2001); Ayoob (2012); Bassin (2007); Senghass (1998); Esmer (2002); Fox (2002); Pfaff (1997); Delanty (2003); Nussbaum (2008); Neumayer a Plümper (2009)
Esencialistická ontologie	Neměnná klíčová podstata náboženských systémů vymežujících civilizace; dlouhodobá konstantnost civilizací	Casanova (2011); Senghass (1998)
Etické důsledky jeho argumentace	Sebenaplnující se proroctví, psaní na „zakázku“; trikovost teze střetu civilizací, nebezpečná doporučení	Herzog (1998); Said (2001); Milani a Gibbons (2001)

Tab. 2: Kritika Huntingtonovy teorie (pokrač.)

<i>Přístup/ perspektiva (pohled)</i>	<i>Charakteristické rysy</i>	<i>Autor kritiky</i>
Empirické testy: 5 základních otázek	Zvyšují civilizační rozdíly pravděpodobnost eskalace domácích konfliktů?	Gurr (1994)
	Jsou kulturní rozdíly nahrazující jiné faktory jako politika, ekonomika a sociální modernizace těmi nejdůležitějšími podmínkami pro eskalaci konfliktů?	Rogowski (1985): socioekonomický omezení důležitější Enloe (1980): sektářské rozdělení uvnitř civilizace Fishman (1972): etnolingvistické rozdíly
	Jsou některé civilizační rozdíly důležitější pro vypuknutí konfliktu než jiné?	Brass (1991) (viz Hurd 2004, s. 251)
	Propuknou konflikty spíše na zlomových liniích, kde podstatná část „spřízněné“ civilizace leží mimo stát?	Hurd (2004, s. 251)
	Dopad na propuknutí konfliktu pro rozdílné civilizace vzrostl od konce studené války?	

Pramen: Vlastní zpracování.

7 JINÉ FAKTORY STOJÍCÍ ZA POPULARITOU TEZE O STŘETU CIVILIZACÍ

Třebaže akademici a odborníci na politické vědy opakovaně ukazovali (viz kritika Huntingtonovy teze), že civilizační „linie zlomu“ narýsované Huntingtonem neumějí vysvětlit schéma vojenských mezistátních konfliktů, teze střetu civilizací si neustále uchovává svou nezmenšenou popularitu. V otázce šíření teze střetu civilizací je třeba vyzdvihnout především dva faktory: 1) negativní role médií a 2) negativní role politiků.

Je nepochybné, že tisk a jiná média měly (a prakticky stále mají) silný vliv na to, jak lidé vnímají dění v Evropě či jinde ve světě (Bantimaroudis a Kampanellou 2009, Powers a el-Nawawy 2009, s. 268). V tomto ohledu je bohužel nutné konstatovat, že média stále podávají některé informace ve stylu teze střetu civilizací; např. ve známém případě vraždy mladé muslimské dívky, která byla uškrcena svým otcem v kanadském Ontariu v prosinci 2007 kvůli tomu, že odmítla nosit hidžáb, média nejdříve vyjadřovala spoluúčasť na hrozném rodinném události, ale brzy sklouzla ke slovníku střetu civilizací (Jardine a kol. 2010).

Edward Said (Vertigans 2010, s. 30) si zase všiml, že Arabové a muslimové jsou obecně západními médii vykreslováni jako exotická, necivilizovaná individua, konstantní nebezpečí svobodě a demokracii, povětšinou označovaní jako „dodavatelé ropy“ a „teroristé“. Jako důkaz této Saidovy domněnky je také možné uvést popis a vykreslení Afghánců (hlavně afghánských žen) americkými deníky (tištěnými nebo webovými) během amerického tažení do Afghánistánu 2001-2002 (Cloud 2004): moderní Západ stojí proti zoufalému Afghánistánu, který potřebuje dohled a vojenskou intervenci; Američtí (či západní) pozorovatelé byli vykreslováni jako paternalističtí zachránci žen (byl servírován obrázek Západu coby moderní civilizace), zatímco Afghánistán byl líčen jako zaostalá a premoderní země¹⁵.

Binární opozice „Já – Jiný“, která plně prostupuje Huntingtonův koncept střetu civilizací, poutala vždy velkou pozornost. Vnímání kulturních rozdílů¹⁶ se ještě více prohloubilo po 11. září 2001; tehdy se média odvolávala na Huntingtonovo paradigma pětkrát častěji než kdykoliv předtím (Furia a Lucas 2008, s. 187); terorismus pomohl šířit Huntingtonovu teorii na úkor jiných modelových vysvětlení. Teze střetu civilizací (či kulturní válka) se staly dominantní složkou slovníku médií. To se potvrdilo (Powers 2008) i v dánské aféře s karikaturami proroka Mohameda, kdy mainstreamová západní média o ní informovala na způsob Huntingtona; rostl strach z islámské kultury, zatemňovalo se veřejné chápání geopolitických a kulturních skutečností skrývajících se za aférou, „kopal se hrob“ efektivnímu mezikulturnímu dialogu.

Jednoznačně je možné tvrdit, že Huntingtonova teorie střetu civilizací nezískala svoji důležitost díky svým akademickým kvalitám, ale díky masmédiím. A proč média přikládala (a vlastně pořád přikládají) velký význam kulturním atributům? Bantimaroudis a Kampanellou (2009) to vysvětlili následovně: 1) paradigma střetu civilizací se pevně usadila v hlavách veřejnosti; 2) Huntingtonova teorie se dá použít jako interpretační nástroj pro jakýkoliv konflikt na zeměkouli, byť

---

¹⁵ Mnoho příslušníků západní civilizace vidí v muslimech fanatiky a netolerantní násilníky. Muslimové v Asii zase spatřují v obyvatelích Západu nemorální hamižné sobce, kteří jsou navíc násilnými fanatiky (Powers a el-Nawawy 2009, s. 266). Více k tématu, která muslimové z Egypta, Jordánu, Libanonu, Kuvajtu, Maroka, Saudské Arábie vnímají obyvatele Západu (Kanada, Francie, Německo, Velká Británie, USA), viz Furia – Lucas (2008). Podle jejich zjištění, arabští muslimové nechovají vůči příslušníkům nějakou „apriori“ averzi či nenávisť; hodnocení Západu ze strany arabských muslimů spíše závisí na konkrétní politické akci (nezávnné a zřetelné), kterou nějaká konkrétní západní země podnikla. Negativní kulturní stereotypy o muslimech a Arabech byly ze strategických důvodů využívány i při budování nového světového řádu vyhlášeného americkým prezidentem G. Bushem v roce 1991, v časech války v Perském zálivu (Collet 2009).

¹⁶ V této souvislosti je dobré zmínit, že existují čtyři vzorce chování mezi aktéry v závislosti na kulturních charakteristikách: rozdílnost → střet; rozdílnost → kooperace; podobnost → střet; podobnost → spolupráce. Rozdílnost, ale i podobnost v kulturních faktorech mohou vést jak ke konfliktu, tak i ke spolupráci. Yang (2009) vyčetl Huntingtonovi jeho mylný předpoklad, že jen kulturní rozdílnost zavádá příčinu ke konfliktu.

existují jiné adekvátnější a vědecktější vysvětlení. Zdá se, že terminologie vymyšlená Huntingtonem se stala mediálním klišé a je používána v různých kontextech a na několik témat zároveň (tj. výhody Huntingtonovy teze: obecnost, plastičnost, lidovost).

Huntingtonova teze je vyhledávána médii i z několika dalších důvodů: 1) tato teorie je snadno vstřebatelná (parsimonie), a tudíž vhodná pro šíření médií, protože si vždy najde své adresáty. Jiné alternativní pohledy jsou totiž vnitřně komplexní a mnohotvárné; už z definice vědecké teorie jsou určeny odborné veřejnosti. Navíc 2) paradigma střetu civilizací zahrnuje v sobě i prvky náboženství a konfliktu, což dokáže vyvolat nenávislné diskuze (emotivnost).

S výše uvedenými skutečnostmi uměli vždy šikovně pracovat především politici. Dobře si totiž uvědomují, že role masových médií je klíčová pro získání veřejné podpory na válečná tažení; politika a média jsou zkrátka spolu pevně provázaná (Cloud 2004, s. 300). To se ostatně dobře potvrdilo při americké intervenci do Afghánistánu: američtí politici hojně používali rétoriku střetu civilizací; za humanitárním zdůvodněním se ale skrývaly ekonomické a geopolitické motivy pro americkou invazi do Afghánistánu (Cloud 2004) (tj. teze střetu civilizací byla zneužívána jako pouhá záminka pro dosažení určitých parciálních zájmů).

Huntington se v jedné věci rozhodně nemýlil: vlády po skončení studené války dokázaly mobilizovat veřejnou podporu na základě (politické) ideologie hůře než dříve; spíše se pokoušely získat podporu veřejnosti apelem na společnou civilizační identitu.

To se plně potvrdilo po teroristických útocích na USA z 11. září 2001. Navzdory prohlášení T. Blaira a G. Bushe Jr.¹⁷, že vyhlášená „válka proti terorismu“ není válkou proti islámu, se mnoho Američanů zdálo být přesvědčených o pravém opaku, tj. že reakce na teroristický zářijový útok je motivován konfliktem mezi křesťanstvím a islámem (Collet 2009, s. 457).

Vina však nebyla jen na straně nejvyšších politických špiček USA. Je nutné dodat, že Huntingtonova teze také vcelku vyhovovala islámským nacionalistům, kteří jen neradi slyší na jakékoliv projevy universalismu. V arabských zemích se snaží rozdmýchávat xenofóbní nesnášenlivost islamističtí fundamentalisté (jako např. Al-Káida), v Evropě to samé dělá extrémní pravice. Je pochopitelné, že obě politická uskupení přijala tezi o „válce kultur“ za svou. Leč na upřesnění dodejme, že pracují spíše s nevědomostí než s kulturou (Ferjani 2007).

---

¹⁷ Nicméně vymezování se vůči světovému „zlu“ zaujímalo v občansko – náboženském politickém diskursu, který se vedl v USA, vždy významné místo. Bushova administrativa velmi frekventovaně ve svém občansko – náboženském diskursu využívala rétoriku boje „dobra a zla“.

8 ZÁVĚR

Huntingtonova teze si určitě zaslouží pochvalu za jednoduchost a za to, že dělá smysluplné některé důležité události začátku 90. let 20. století. Možná její přitažlivost také spočívá v „hledání nového nepřítele“, možná v její podobnosti s rysy klasického realismu, byť selhává v empirické průkaznosti svých závěrů. Jelikož civilizační přístup prohrává s klasickými teoriemi mezinárodních vztahů, jako je realismus a liberalismus (Fox 2001), protože neumí tak dobře jako ony objasnit mezinárodní války, proto se nedá předpokládat, že by teorie střetu civilizací mohla v budoucnu zaujmout jejich místo (Tusicisny 2004, s. 497).

I když s Huntingtonem mnozí nesouhlasili, nebylo možné nebrat jeho argumenty s plnou vážností. Např. Cloud (2004, s. 300) a Charron (2010) přímo vyzývali různé aktivisty, aby neustále zpochybňovali nejen rétoriku, ale i aktuálnost, motivy a následky střetu civilizací. Ramazani (2001) v reakci na tuto tezi začal dokonce hovořit o novém paradigmatu: o tzv. dialogu mezi civilizacemi. Následně se toto nové paradigma stalo jedním z nástrojů zahraniční politiky Iránu (Mohsen a Gibbons 2001).

Hodnotu Huntingtonovy teze nesnižuje ani fakt, že se její předpovědi dosud plně nevyplnily v praxi. Vždyť i sám Huntington na vysvětlení této skutečnosti prohlašoval (Henderson 2004, s. 541), že ještě neuběhla dostatečná doba, aby se teze střetu civilizací mohla jasně projevit v éře po skončení studené války. Západ se sice ještě nedostal k plnému civilizačnímu střetu s muslimy (byť za jistý test se dala považovat válka v Iráku z roku 2003), přesto je nanejvýš rozumné očekávat, že ke konfliktům mezi státy různých civilizací v budoucnu nejspíš přece jen dojde, stejně jako k nim došlo v minulosti. Pak se Huntingtonova teorie ukáže správná a relevantní; stačí jen, aby byla aplikovaná ve správný čas. Charron (2010) z toho vyvodil, že si proto tato teorie zaslouží neustálou diskuzi.

Na základě uvedených faktů v této studii může být konstatováno, že teze střet civilizací nebyla dílem „náhody či nějakého tajemného záměru“ Huntingtona, neboť „organicky“ zapadá do jeho díla; navíc se zdá, že Huntington si nechtěl získat lacinou popularitu u svých čtenářů, neboť jeho teze vzbudila spíše nevoli a velmi negativní odezvy než naopak. Dalším pozitivem svědčící ve prospěch síly ideje střetu civilizací je, že Huntington předložil své argumenty s velkou přesvědčivostí a erudiicí (jinými slovy svému úspěchu teze vděčí i osobnostním rysům svého tvůrce).

Zdá se však také nepopíratelnou skutečností, že teze střetu civilizací si získala svébytnou existenci nezávislou na osobě svého tvůrce. Pevně se ujala v myslích laické veřejnosti, stále láká pozornost výzkumníků. Např. relativně nedávno se Fazal Rizvi (2011) pokusil najít odpověď na otázku, čím si Huntingtonova veskrze chybná teoretická konstrukce zasloužila takovou pozornost.¹⁸ Podle něj teze střetu civilizací

---

¹⁸ V této souvislosti se sluší ještě dodat, že Huntington, byť ve své knize pronáší velká tvrzení o historii a především o kontinuitě vývoje historie, sám o sobě nemá vysoké teoretické ambice,

slouží za krásnou ukázkou toho, jak je teorie bezmocná proti tzv. „sociální imaginaci“ (způsob myšlení sdílený ve společnosti běžnými lidmi), popř. „politickému mýtu“.

Z tohoto důvodu Rizvi (2011) vyvodil, že s tezí střetu civilizací se nesmí nakládat jako s koherentním teoretickým argumentem, ale jako s něčím, co odráží sociální představivost a politický mýtus, který se možná stal sebenaplňujícím se proroctvím. „Sociální imaginace“ střetu civilizací může být „proražena“ pouze jiným progresivním imaginárním narativem, který se bude šířit kosmopolitním učením (Rizviho 2011).

Jinými slovy teze střetu civilizací jde zjevně proti pozitivistickému tvrzení, že svět má pevný nebo konkrétní charakter a poznání může být objektivní, „nepoznamenané“ pocity, hodnotami či předsudky. Proto tuto tezi nesmíme brát jako teorii v přísně vysvětlujícím smyslu, tj. není to nástroj k objasnění světa, který je líčen buď jako „pravdivý“ nebo „nepravdivý“ podle toho, do jaké míry zde nastává korelace se skutečností.

Huntingtonova teorie tedy pouze nevysvětluje okolní svět, ona ho jistým způsobem (např. ve smyslu sebenaplňujícího se proroctví) vytváří; proto je třeba podtrhnout její konstitutivní charakter. Ve vztahu k této tezi je proto třeba volit postpozitivistický přístup.

POUŽITÁ LITERATURA

1. ACEVEDO, G. A. (2008): Islamic Fatalism and the Clash of Civilizations: An Appraisal of a Contentious and Dubious Theory. In *Social Forces*, 2008, roč. 86, č. 4, s. 1711-1752.
2. ARNASON, J. P. (2006): Understanding Intercivilizational Encounters. In *Thesis Eleven*, 2006, č. 86, s. 39–53.
3. ARNASON, J. P. (2009): *Civilizační analýza. Evropa a Asie opět na rozcestí*. Praha: Filosofia, 2009. 148 s. ISBN: 978-80-7007-307.
4. AYOUB, M. (2012): Was Huntington Right? Revisiting the Clash of Civilizations. In *Insight Turkey*, 2012, roč. 14, č. 4, s. 1-11.
5. BANTIMAROUDIS, P. – KAMPANELLOU, E. (2009): The Cultural Framing Hypothesis: Cultural Conflicts Indicators in the New York Times 1981-2007. In *Media War & Conflict*, 2009, roč. 2, č. 2, s. 171-190.
6. BARENSCOTT, D. (2002): Grand theory/Grand tour: Negotiating Samuel Huntington in the Grey Zone of Europe. In *Postmodern Culture*, 2002, roč. 12, č. 3.

---

neboť jeho civilizační přístup není sociálně vědní prací, ale jen interpretací pravděpodobného vývoje globální politiky po skončení studené války (Chiozza 2002, s. 713).

7. BASSIN, M. (2007): Civilisations and Their Discontents: Political Geography and Geopolitics in the Huntington Thesis. In *Geopolitics*, 2007, roč. 12, č. 3, s. 351-374.
8. CASANOVA, J. (2011): Cosmopolitanism, the clash of civilizations and multiple modernities. In *Current Sociology*, 2011, roč. 59, č. 2, s. 252-267.
9. CLOUD, D. L. (2004): "To Veil the Threat of Terror": Afghan Women and the Clash of Civilizations in the Imagery of the U.S. War on Terrorism. In *Quarterly Journal of Speech*, 2004, roč. 90, č. 3, s. 285-306.
10. COLLET, T. (2009): Civilization and civilized in post-9/11 US presidential speeches. In *Discourse & Society*, 2009, roč. 20, č. 4, s. 455-475.
11. DAVIS, D. R. – MOORE, W. H. (1994): Ethnicity Matters: Transnational Ethnic Alliances and Foreign Policy Behavior. In *International Studies Quarterly*, 1994, roč. 41, č. 1, s. 171-184.
12. DELANTY, G. (2003): The Making of a Postwestern Europe: A Civilizational Analysis. In *Thesis Eleven*, 2003, č. 72, s. 8-25.
13. EL-DIN AYSHA, E. (2003): Huntington's Shift to the Declinist Camp: Conservative Declinism and the 'Historical Function' of the Clash of Civilizations. In *International Relations*, 2003, roč. 17, č. 4, s. 429-452.
14. ESMER, Y. (2002): Is There an Islamic Civilization? In *Comparative Sociology*, 2002, roč. 1, č. 3-4, s. 265-297.
15. FERJANI, M.-Ch. (2007): Brandishing the Spectre of "The War of Cultures": Whose Interests Are Served? In *History and Anthropology*, 2007, roč. 18, č. 3, s. 259-268.
16. FOX, J. (2001): Clash of civilizations or clash of religions. Which is a more important determinant of ethnic conflict? In *Ethnicities*, 2001, roč. 1, č. 3, s. 295-320.
17. FOX, J. (2002): Ethnic Minorities and the Clash of Civilizations: A Quantitative Analysis of Huntington's Thesis. In *British Journal of Political Science*, 2002, roč. 32, č. 3, s. 415-434.
18. FUKUYAMA, F. (2006): Identity, Immigration, and Liberal Democracy. In *Journal of Democracy*, 2006, roč. 17, č. 2, s. 5-20.
19. FUKUYAMA, F. (2009): Remembered Huntington. Modernization vs. Westernization. In *New Perspectives Quarterly*, 2009, roč. 26, č. 2, s. 84-89.
20. FURIA, P. A. – LUCAS, R. E. (2008): Arab Muslim Attitudes Toward the West: Cultural, Social, and Political Explanations. In *International Interactions*, 34(2008), s.186–207.
21. GILPIN, R. (2006): War is Too Important to Be Left to Ideological Amateurs. In *International Relations*, 2006, roč. 19, č. 1, s. 5-18.
22. GURR, R. T. (1994): Peoples against states: Ethnopolitical conflict and the changing world system. In *International Studies Quarterly*, 1994, č. 38, s. 347-377.

23. HENDERSON, E. A. – TUCKER, R. (2001): Clear and Present Strangers: The Clash of Civilizations and International Conflict. In *International Studies Quarterly*, 2001, roč. 45, č. 2, s. 317-338.
24. HENDERSON, E. A. (2004): Mistaken Identity: Testing the Clash of Civilizations Thesis in Light of Democratic Peace Claims. In *British Journal of Political Science*, 2004, roč. 34, č. 3, s. 539-563.
25. HERZOG, R. a kol. (1999): *Preventing the Clash of Civilizations. A Peace Strategy for the Twenty-First Century*. New York: St. Martin's Press, 1999. 160 s. ISBN 978-0312224448.
26. HUNTINGTON, S. P. (1993a): Why International Primacy Matters. In *International Security*, 1993, roč. 17, č. 4, s. 68-83.
27. HUNTINGTON, S. P. (1993b): The Clash of Civilizations? In *Foreign Affairs*, 1993, roč. 72, č. 3, s. 22-49.
28. HUNTINGTON, S. P. (1993c): If Not Civilizations, What? Paradigms of the Post-Cold War World. In *Foreign Affairs*, 1993, roč. 72, č. 5, s. 186-194.
29. HUNTINGTON, S. P. (1995): Reforming Civil-Military Relations. Armed Forces and Democracy. In *Journal of Democracy*, 1995, roč. 6, č. 4, s. 9-17.
30. HUNTINGTON, S. P. (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996. 368 s. ISBN 978-1451628975.
31. HURD, S. E. (2004): The Political Authority of Secularism in International Relations. In *European Journal of International Relations*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 235-262.
32. CHARRON, N. (2010): Déjà Vu All Over Again: A post-Cold Warempirical analysis of Samuel Huntington's 'Clash of Civilizations' Theory. In *Cooperation and Conflict*, 2010, roč. 45, č. 1, s.107-127.
33. CHIOZZA, G. (2002): Is there a Clash of Civilizations? Evidence from Patterns of International Conflict Involvement, 1946-97. In *Journal of Peace Research*, 2002, roč. 39, č. 6, s. 711-734.
34. JARDINE, D. W. a kol. (2010): "A Zone of Deep Shadow": Pedagogical and Familial Reflections on "The Clash of Civilizations". In *Interchange*, 2010, roč. 41, č. 3, s. 209-232.
35. JEFFREY, A. C. (2004): From the Depths of Despair: Performance, Counterperformance, and "September 11". In *Sociological Theory*, 2004, roč. 22, č. 1, s. 88-105.
36. KENNEDY-PIPE, C. – RENGGER, N. (2006): Apocalypse Now? Continuities or Disjunctions in World Politics after 9/11. In *International Affairs*, 2006, roč. 82, č. 3, s. 539-552.
37. MARKS, R. (2000): The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order (book review). In *Journal of World History*, 2000, roč. 11, č. 1, s. 101-104.

38. MEHTA, J. (2011): The Varied Roles of Ideas in Politics. From “Whether” to “How”. In BÉLAND, D. – COX, R. H. (eds.): *Ideas and Politics in Social Science Research*. New York: Oxford University Press, 2011, s. 23-46. ISBN 978-0199736874.
39. MILANI, M. – GIBBSONS, M. (2001): Huntington's Dangerous Paradigm. In *Global Dialogue*, 2001, roč. 3, č. 1, s. 18.
40. NEUMAYER, E. – PLÜMPER, T. (2009): International Terrorism and the Clash of Civilizations. In *British Journal of Political Science*, 2009, roč. 39, č. 4, s. 711-734.
41. NUSSBAUM, M. C. (2008): The Clash Within Democracy and the Hindu Right. In *Journal of Human Development*, 2008, roč. 9, č. 3, s. 357-375.
42. ONEAL, J. R. a kol. (2000): A Response to Huntington. In *Journal of Peace Research*, 2000, roč. 37, č. 5, s. 583-612.
43. POWERS, M. – EL-NAWAWY, M. (2009): Al-Jazeera English and global news networks: clash of civilizations or cross-cultural dialogue? In *Media, War & Conflict*, 2009, roč. 2, č. 3, s. 263-284.
44. POWERS, S. (2008): Examining the Danish cartoon affair: mediatized cross-cultural tensions? In *Media, War & Conflict*, 2008, roč. 1, č. 3, s. 339-359.
45. RAMAZANI, R. K. (2001): Dialogue: The Need for Theory. In *Global Dialogue*, 2001, roč. 3, č. 1, s. 46.
46. ROEDER, P. G. (2003): Clash of Civilizations and Escalation of Domestic Ethnopolitical Conflicts. In *Comparative Political Studies*, 2003, roč. 36, č. 5, s. 509-540.
47. SALTER, M. B. (2003): The Clash of Civilisations and the War on Terror(ists): An Imperialist Discourse. In *Global Dialogue*, 2003, roč. 5, č. 1-2, s. 116-125.
48. SENGHASS, D. (1998): A Clash of Civilizations. An Idée Fixe? The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order by Samuel P. Huntington (review). In *Journal of Peace Research*, 1998, roč. 35, č. 1, s. 127-132.
49. STOKES, G. (2001): The Fates of Human Societies: A Review of Recent Macrohistories. In *The American Historical Review*, 2001, roč. 106, č. 2, s. 508-525.
50. TESTAS, A. (2003): Models of Cultural Exclusion and Civilizational Clashes: A comparison between Huntington and Siddiqui. In *Islam and Christian-Muslim Relations*, 2003, roč. 14, č. 2, s. 175-187.
51. TUSICISNY, A. (2004): Civilizational Conflicts: More Frequent, Longer, and Bloodier? In *Journal of Peace Research*, 2004, roč. 41, č. 4, s. 485-498.
52. VERTIGANS, S. (2010): British Muslims and the UK government's ‘war on terror’ within: evidence of a clash of civilizations or emergent de-civilizing processes? In *The British Journal of Sociology*, 2010, roč. 6, č. 1, s. 26-43.

53. WHITE, S. a kol. (2003): The 'Clash of Civilizations' and Postcommunist Europe. In *Comparative European Politics*, 2003, roč. 1, č. 1, s. 111-127.
54. WILSON, R. W. (2000): The Many Voices of Political Culture: Assessing Different Approaches. In *World Politics*, 2000, roč. 52, č. 2, s. 246-273.
55. YANG, Y. (2009): Analyze the One-Sidedness of "Clash of Civilizations". In *Journal of Politics and Law*, 2009, roč. 2, č. 3, s. 97-99.
56. ZAKARIA, F. (2009): Sam Huntington, 1927-2008: With ideology disappearing as a source of identity, he saw religion moving to the fore. In *Newsweek*, 12. 1. 2009.
57. ZANIN, T. (2009): Samuel P. Huntington and the ambiguities of American power. In *International Journal*, 2009, roč. 64, č. 4, s. 1109-1116.

ODDLŽENIE V KONTEXTE ÚVAH DE LEGE FERENDA NA BÁZE PRÁVNEJ KOMPARATISTIKY

DEBT RELIEF IN THE CONTEXT OF DE LEGE FERENDA REASONING ON THE BASIS OF LEGAL COMPARATISTICS

*Jana Majerová*¹

Cieľom príspevku je analyzovať súčasný stav riešenia úpadku dlžníka – fyzickej osoby, prostredníctvom inštitútu oddlženia v právnom poriadku SR de lege lata ako aj de lege ferenda. Pri dosahovaní cieľa bola využitá metóda právnej komparatistiky. Ako podstatné nedostatky právnej úpravy bolo detekované najmä obligatórne predchádzanie konkurzného konania konaniu o oddlžení, absencia požiadavky na objektívne dosiahnuteľný príjem pri plnení splátkového kalendára v priebehu oddlženia, absencia určenia minimálnej miery plnenia pre potreby oddlženia, či nejednoznačnosť právnej úpravy vo vzťahu k vymedzeniu pohľadávok, na ktoré sa oddlženie vzťahuje. Kľúčové slová: úpadok, úpadca, úpadkové právo, oddlženie, de lege lata, de lege ferenda.

The aim of the paper is to analyze the current state of the debtor (natural person) bankruptcy solving via the institute of debt relief in the legal order of the Slovak Republic de lege lata and de lege ferenda. In order to fulfill the aim of the paper the method of law comparison is used. The obligation to conclude insolvency proceedings before launching the debt relief process, the absence of a minimum level of fulfillment necessary for the debt relief and the ambiguity of the legislation in relation to the definition of debts included in the debt relief process were identified as significant legislative deficiencies.

Key words: bankruptcy, bankruptcy law, debt relief, de lege lata, de lege ferenda.

JEL: K35, K41

---

¹ Mgr. Ing. Jana Majerová, PhD. Katedra ekonomiky, Fakulta prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov, Žilinská univerzita v Žiline, Univerzitná 1, 01026 Žilina, e-mail: jana.majerova@fpedas.uniza.sk.

Autorka v rokoch 2004 až 2009 absolvovala štúdium na Fakulte prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov Žilinskej univerzity v Žiline a v roku 2012 ukončila doktorandské štúdium v odbore ekonomika a manažment podniku. V roku 2013 ukončila štúdium na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy. Od roku 2012 pôsobí ako vysokoškolský učiteľ na Katedre ekonomiky Fakulty prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov Žilinskej univerzity v Žiline.

1 Úvod

Úpadok je jednou z významných externalít súčasných moderných ekonomík, ktorej sa nie je možné vyhnúť ani pri vynaložení maximálneho úsilia. Tam, kde totiž existujú investičné možnosti, existujú aj jedinci a podniky, ktorí sú v záujme udržania a rozvoja svojej životnej úrovne, prípadne svojich ekonomických aktivít, ochotní prevziať na seba finančné záväzky a z nich vyplývajúce riziká. Dlžníci sa tak často dostávajú do úpadku aj v dôsledku neuváženého čerpania bankami vopred schválených úverov, či spotrebiteľských úverov poskytovaných nebankovými subjektmi. Bez ohľadu na to, akokoľvek výhodné sa zdajú zmluvné podmienky, vždy sa totiž nájdu jedinci, ktorí neodhadnú správne svoje schopnosti a možnosti, prípadne nepredvídajú okolnosti, ktorých nastanie môže v budúcnosti výrazne obmedziť ich schopnosť splácať. K nárastu množstva zaznamenaných úpadkov dochádza bez ohľadu na subjektívne schopnosti a možnosti dlžníkov aj vtedy, keď dochádza k ekonomickému poklesu, rastu úrokových sadzieb, či naopak poklesu hodnoty nehnuteľností. V záujme zdravého fungovania trhového hospodárstva, by tak malo byť úlohou úpadkového práva jednak efektívne riešenie nepriaznivej situácie dlžníka, ktorý sa bez ohľadu na dôvod, ocitol v úpadku, jednak garancia uspokojenia pohľadávok veriteľov v čo najväčšom rozsahu.

Nie vždy je však prístup k existencii úpadku ako k výlučne negatívnej externalite vhodný. V určitých prípadoch je možné úpadok považovať aj za pozitívnu externalitu fungovania trhového hospodárstva. Ukončenie podnikateľskej činnosti, ku ktorému dochádza vo väčšine prípadov vtedy, keď sa prestanú napĺňať stanovené finančné ciele podniku, sa totiž z ekonomického hľadiska poníma ako bežný jav, ktorý je plne zlučiteľný s hospodárskym rozvojom a ktorý dokonca tvorí základ budovania stabilnej a prosperujúcej trhovej ekonomiky. Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj v jednej zo svojich štúdií (OECD 2013) uviedla, že počet podnikov, ktoré sú schopné zotrvať na trhu dlhšie ako štyri roky, je v Spojených štátoch amerických nižší, ako v krajinách Európskej únie. Uvedené len ilustruje skutočnosť, že ukončenie podnikania bez predošlého absolvovania všetkých fáz životného cyklu podniku, môže byť na príklade jednej z najvyspelejších svetových ekonomík plne zlučiteľné s rastom hrubého domáceho produktu, ba dokonca žiaduce z hľadiska zachovania dynamiky národného hospodárstva ako aj procesu kreatívnej deštrukcie, v rámci ktorej podniky bez vybudovania stabilnej konkurenčnej výhody trh opúšťajú a nahrádzajú ich podniky na trh novo vstupujúce.

Takýto prístup k posudzovaniu úpadku je však príznačný len pre jeho makroekonomickú analýzu. O úpadku ako pozitívnej externalite trhového hospodárstva nie je možné v nijakom prípade hovoriť v súvislosti s úpadkom fyzickej osoby – nepodnikateľa, pre ktorého má obvykle sociálne devastačné účinky a ani v prípade fyzickej osoby podnikateľa, či právnickej osoby, kde sa síce úpadok viaže na výkon

podnikateľskej činnosti, a je teda takmer imanentnou súčasťou životných cyklov podnikov, avšak v konečnom dôsledku tiež nepriaznivo vplýva na sociálno-ekonomické postavenie fyzických osôb, ktorých kapitálu sa dotýka.

Odvolávajú sa na uvedené, sme toho názoru, že charakter úpadku treba primárne posudzovať nie s odvolávkou na mikro, či makroúroveň jeho skúmania, ale paušálne z hľadiska vyspelosti normatívnych právnych aktov, ktoré upravujú spôsoby jeho riešenia. Pokiaľ totiž tieto obsahujú efektívnu úpravu úpadkového práva, nie je dôvod na to, aby bol úpadok považovaný za negatívnu externalitu ekonomickej aktivity. Ak je tomu však naopak, a teda národné úpadkové inštitúty nie sú funkčné, predstavuje úpadok významnú hrozbu pre spoločensky udržateľný rozvoj danej krajiny. V takomto prípade v podnikateľskom prostredí narastá počet subjektov konfrontovaných so sekundárnou platobnou neschopnosťou, ktorá má za následok, že opúšťajú trh, s čím súvisí aj nárast nezamestnanosti, ktorá sa odzrkadľuje na náraste zadlženosti domácností a prepade jednotlivcov do sociálnej siete. Efektívna úpadková právna úprava, naopak, pomáha predchádzať takémuto scenáru a skutočne riešiť úpadok bez toho, aby boli v budúcnosti úpadcovia spoločensky stigmatizovaní a aby sa tento stav negatívne prejavil na ich ekonomickej aktivite, ktorá je hybnou silou celého trhového hospodárstva. Z tohto dôvodu je tak možné stav úpadkového práva v istom ohľade považovať aj za indikátor vyspelosti trhovej ekonomiky.

Podľa hodnotenia Svetovej banky, patrí Slovenská republika ku krajinám s nadpriemerným indexom kvality úpadkového práva (priemer indexov za rok 2013-2015, index kvality úpadkového práva v SR v roku 2013-2018). Uvedené však neplatí v rámci hodnotenia priemernej dĺžky trvania úpadkového konania (priemerná dĺžka konania v roku 2013 bola 2,2 roka, priemerná dĺžka úpadkového konania v SR v roku 2013 boli 4 roky), kde dosahujeme výrazný podpriemer (Svetová banka 2013). Z uvedeného vyplýva, že existuje priestor pre úvahy nad novelizáciou slovenskej právnej úpravy v zmysle dosiahnutia lepšieho hodnotenia v sledovaných ukazovateľoch s dopadom na kvalitu inštitútov určených na riešenie úpadku dlžníka (v tomto príspevku sa pritom orientujeme na oddĺženie ako vybraný inštitút slovenského úpadkového práva, riešiaci situáciu dlžníka – fyzickej osoby, ktorý sa ocitol, bez ohľadu na spôsob zavinenia, v úpadku).

Cieľom príspevku je analyzovať súčasný stav riešenia úpadku dlžníka – fyzickej osoby, prostredníctvom inštitútu oddĺženia v slovenskom právnom poriadku, a to nielen de lege lata, ale aj de lege ferenda.

Základnými zdrojmi využitými v rámci príspevku boli knižné a časopisecké odborné publikácie domácich a zahraničných autorov, komentáre k zákonom, právne predpisy, judikáty a informácie dostupné na internete. Veľkú časť textu príspevku autorka čerpala z cudzojazyčných zdrojov, čoho negatívnou externalitou môžu byť prípadné terminologické diskrepancie vznikajúce v súvislosti s analýzou spôsobov

riešenia úpadku dlžníka – fyzickej osoby, vo vybraných zahraničných právnych poriadkoch, a to vzhľadom na zaužívanú terminológiu slovenského úpadkového práva.

Pre potreby vypracovania príspevku boli využité štandardné vedecké metódy (metóda abstrakcie, excerptovania, analýzy, syntézy, indukcie a dedukcie) ako aj metóda právnej komparatistiky, ktorá je typická pre právo ako špecifický vedný odbor. Comparatum príspevku tvorí súčasná právna úprava inštitútu oddlženia ako spôsobu riešenia úpadku dlžníka – fyzickej osoby, v slovenskom právnom poriadku. Comparandum je tvorené právnou úpravou tohto inštitútu v právnych poriadkoch Singapuru, Poľska, Ukrajiny, USA, Maďarska, Rakúska, Nemecka a Česka.

2 TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIE ÚPADKU

V odbornej literatúre sa často stretávame s používaním viacerých pojmov označujúcich v zásade ten istý jav. V prípade neschopnosti dlžníka splácať svoje záväzky sa v zmysle uvedeného uvádzajú synonymicky pojmy úpadok a insolvenca. Podľa nášho názoru však ide o pojmy, ktoré nie je vhodné vzájomne zamieňať a ktorých použitie treba zväziť vzhľadom na kontext ich použitia. Vychádzame pritom z definície úpadku obsiahnutej v §3 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o konkurze a reštrukturalizácii, prípadne ZKR) a z komentára k tomuto zákonu.

„Dlžník je v úpadku, ak je platobne neschopný alebo predĺžený. Ak dlžník podá návrh na vyhlásenie konkurzu, rozumie sa tým, že je v úpadku“ (§3 ods. 1 ZKR).

„Úpadok je určitý, zákonom vymedzený stav majetkových pomerov dlžníka, ktorý sa rieši osobitným spôsobom určeným v zákone o konkurze a reštrukturalizácii. Úpadok má dve základné formy, a to platobnú neschopnosť (insolvenciu) a predĺženie“ (Đurica 2012, s. 18).

Z uvedených definícií jednoznačne vyplýva, že pojem úpadok je obsahovo širší ako pojem insolvenca, ktorý predstavuje len jednu zo zákonom predpokladaných foriem úpadku definovanú v §3 ods. 2 zákona o konkurze a reštrukturalizácii.

„Platobne neschopný je ten, kto nie je schopný plniť 30 dní po lehote splatnosti aspoň dva peňažné záväzky viac ako jednému veriteľovi. Za jednu pohľadávku pri posudzovaní platobnej schopnosti dlžníka sa považujú všetky pohľadávky, ktoré počas 90 dní pred podaním návrhu na vyhlásenie konkurzu pôvodne patrili len jednému veriteľovi.“

Na tomto mieste považujeme za vhodné uviesť aj definičné vymedzenie druhej možnej formy úpadku, a to predĺženia, ktoré je uvedené v §3 ods. 3 zákona o konkurze a reštrukturalizácii.

„Predĺžený je ten, kto je povinný viesť účtovníctvo podľa osobitného predpisu, má viac ako jedného veriteľa a hodnota jeho záväzkov presahuje hodnotu jeho majetku. Pri stanovení hodnoty záväzkov a hodnoty majetku sa vychádza z účtovníctva alebo z hodnoty určenej znaleckým posudkom, ktorý má pred

účtovníctvom prednosť a prihladne sa aj na očakávateľné výsledky ďalšej správy majetku, prípadne očakávateľné výsledky ďalšieho prevádzkovania podniku, ak možno so zreteľom na všetky okolnosti odôvodnene predpokladať, že bude možné v správe majetku alebo v prevádzkovaní podniku pokračovať. Do sumy záväzkov sa nezapočítava suma záväzkov, ktoré sú spojené so záväzkom podriadenosti, ani suma záväzkov, ktoré by sa v konkurze uspokojovali v poradí ako podriadené pohľadávky.“

V literatúre sa stretávame aj s definíciami úpadku formulovanými teoretikmi. Tie prevažne akcentujú jeho charakteristické črty akými sú nepriaznivá sociálna situácia dlžníka, neschopnosť splácať svoje dlhy, či potreba autoritatívneho riešenia vzniknutej situácie.

„Pojmom úpadok sa označuje krízová, bezvýhodisková, majetková situácia dlžníka, ktorý nie je schopný a ani oprávnený ju sám riešiť - riešenie úpadku je tak možné len súdnou cestou v insolvenčnom konaní“ (Deutsch 2012, s. 115).

Okrem pojmov úpadok a insolvenca, sa v rámci problematiky úpadkového práva bežne používajú aj pojmy konkurz a bankrot. Bližšie sa nimi zaoberajú aj Ďurica a Husár, podľa ktorých „Samotný termín konkurz pochádza z latinského výrazu „concursum creditorum“ – súbeh veriteľov. Súbeh veriteľov vyjadruje súbeh pohľadávok plurality veriteľov voči tomu istému dlžníkovi. Konkurz je termínom užším, pretože právna úprava ním označuje aj štádium konkurzného konania, ktoré nasleduje po vyhlásení konkurzu, v ktorom sa speňažuje majetok dlžníka a zo získaného výťažku sa „v súbehu“ uspokojujú pohľadávky veriteľov. Okrem toho, že sa ním označuje štádium osobitného súdneho konania, má aj svoje hmotnoprávne aspekty, pretože po vyhlásení konkurzu dochádza k zmene hmotnoprávneho postavenia dlžníka. V podnikateľskej praxi sa často ako synonymum používa aj termín „bankrot“, ktorý však je skôr ekonomickej povahy a vyjadruje ekonomickú pozíciu dlžníka, ktorý nie je schopný uhrádzať veriteľom splatné pohľadávky a k právnej úprave konkurzného práva má väzbu na termín úpadok. Termín „bankrot“ má pôvod v talianskom slovnom spojení „banco rotto“, ktorý sa používal pri označovaní „kupca“, ktorý nemohol platiť“ (Ďurica a Husár 2008, s.7).

Terminologické nepresnosti, ktoré sa v odbornej literatúre vyskytujú, sú v tomto prípade podľa nášho názoru čiastočne aj výsledkom preberania právnych názorov zo zahraničia, prípadne tvorby komparatívnych štúdií. V zahraničnej odbornej literatúre sa totiž stretávame s anglickým termínom „insolvency law“ a jeho ekvivalentmi. Táto skutočnosť tak vplýva na používanie termínov ako insolvenca, insolvenčné konanie, či insolvenčné právo, ktoré, podľa nášho názoru, nie sú vzhľadom na vyššie uvedené definičné vymedzenie korektné.

3 ODDĽŽENIE VO VYBRANÝCH PRÁVNÝCH PORIADKOCH

Comparandum je pre potreby implementovania metódy právnej komparatistiky vo vzťahu k analýze inštitútu oddĺženie nielen de lege lata, ale aj de lege ferenda,

tvorené právnou úpravou tohto inštitútu v právnych poriadkoch Singapuru, Poľska, Ukrajiny, USA, Maďarska, Rakúska, Nemecka a Česka

Singapur bol zvolený z toho dôvodu, že jeho právna úprava riešenia úpadku dlžníka je v celosvetovom meradle označovaná za nejefektívnejšiu. Odvolávame sa pritom na výsledky hodnotenia Svetovej banky, v rámci ktorého dosiahla index kvality úpadkového práva 10 (najvyššia možná dosiahnuteľná hodnota indexu) a priemernú dĺžku úpadkového konania 0,8 roku (Svetová banka 2013). Efektívnosť tejto právnej úpravy je tak veľmi vysoká, a preto disponuje potenciálom byť príkladom aj pre iné právne úpravy, majúť však na pamäti, že nesmie ísť o absolútne preberanie jej ustanovení bez zohľadnenia špecifik potenciálne preberajúcej krajiny.

Poľsko, Ukrajina, Maďarsko, Rakúsko a Česká republika sú uvádzané z toho dôvodu, že ide o susediace krajiny (ale v prípade Českej republiky treba súčasne poznamenať, že porovnanie jej platnej právnej úpravy so slovenskou je zaujímavé najmä z toho dôvodu, že tieto krajiny mali prostredníctvom zákona č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní rovnaký východiskový právny stav, ktorý sa však v dôsledku neskoršieho individuálneho sociálno-politického vývoja zmenil a vyvinula sa tak v súčasnosti platná právna úprava).

Nemeckej právnej úprave venujeme priestor z toho dôvodu, že bola pre tvorcov úpravy slovenského úpadkového práva vzorovou.

Právna úprava USA je uvádzaná preto, lebo je z hľadiska novovekej právnej úpravy úpadkového práva v celosvetovom meradle považovaná za kľúčovú. Dôvodom je skutočnosť, že táto právna je právnou úpravou dlhodobo najvyspelejšej ekonomiky sveta (CNN 2013) a vo vzťahu k európskym úpadkovým právnym úpravám sa vyznačuje špecifikami vyplývajúcimi nielen z tohto jej postavenia, ale aj z autonómneho sociálno-politického vývoja ako aj samotného charakteru právnej úpravy. Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii (Ďurica a Husár 2008, s. 13), je totiž možné jednotlivé legislatívy sveta podľa ich prístupu k insolvenčii rozdeliť do troch kategórií, a to na právne úpravy pro-dlžnícke, pro-veriteľské a kombinované.

Pro-dlžnícky charakter posilňujúci postavenie dlžníka má v súčasnosti úprava insolvenčie v krajinách ako Francúzsko, Španielsko, Portugalsko, Grécko, Belgicko. Do tejto kategórie patrí aj väčšina latinsko-amerických krajín.

Naopak, pro-veriteľský charakter právnej úpravy sa v súčasnosti uplatňuje najmä vo Veľkej Británii a v krajinách blízkych k angloamerickej právnej kultúre. Tento charakter právnej úpravy je príznačný aj pre Nemecko, Holandsko, Švédsko a Japonsko. Býva označovaný ako vyhovujúci pre podporu optimálneho rozvoja podnikateľského prostredia, nakoľko umožňuje veriteľom účinne sa chrániť pred dôsledkami úpadku dlžníka a svojou predvídateľnosťou a zvýšenou mierou právnej istoty stimuluje celkový obeh kapitálu.

Kompromis vo forme vyrovnanej pozície veriteľov a dlžníkov predstavuje právna úprava napr. v USA a Rakúsku.

Zoradenie porovnávaných právnych úprav v nasledujúcej časti príspevku vyplýva z dosiahnutého indexu kvality úpadkového práva a je založené na princípe zostupnosti.

Právna úprava oddlženia je v **Singapore** (k indexu kvality úpadkového práva a priemernému času trvania úpadkového konania v tejto krajine sme sa už vyjadrili v predchádzajúcej časti príspevku) obsiahnutá v tzv. Bankrotovom zákone (tzv. Bankruptcy Act). Tento právny predpis obsahuje samostatnú definíciu úpadku, podľa ktorej sa v ňom nachádza fyzická osoba, ktorej dlh je vyšší ako 10 000 USD a ktorý nie je schopná splatiť. (AGC Singapore 2013). Právna úprava z procesnoprávneho hľadiska rozlišuje dva základné spôsoby riešenia úpadku. Kritériom ich aplikácie je dosiahnutá výška dlhu, pričom hraničnú hodnotu predstavuje čiastka 100 000 USD. Oddlženie v prípade, že výška záväzkov dlžníka nachádzajúceho sa v úpadku nepresahuje 100 000 USD, môže byť totiž na základe rozhodnutia súdu realizované mimosúdne, a to tzv. verejným úpadkovým správcom. Úlohou tohto správcu je posúdiť predpoklady dlžníka na jeho zaradenie do tzv. Splátkového systému (tzv. Debt Repayment Scheme), ktorý predstavuje dobrovoľný dlžníkom riadený systém spravovaný špecializovaným správcovským orgánom (tzv. Official Assignee) zriadeným podľa Bankrotového zákona. Koncepcia, na ktorej je založený tento systém je charakteru „win – win“, t. j. jej primárnym cieľom je dosiahnuť stav spokojnosti tak na strane dlžníka ako aj na strane jeho veriteľov. Dĺžka trvania zaradenia do systému nesmie presahovať 5 rokov a ak počas tejto doby dlžník splní svoje záväzky podľa dohody s veriteľmi, bude zbavený svojich dlhov zahrnutých do systému a bude mu umožnený tzv. „fresh start“, čím sa vyhne obmedzeniam a sociálnej stigme, ktoré vyplývajú z realizovania oddlženia súdnou cestou. V prípade, že výška záväzkov dlžníka nachádzajúceho sa v úpadku presahuje 100 000 USD, je súdne konanie obligatórnou náležitosťou oddlženia z procesnoprávneho hľadiska. Úlohou súdom ustanoveného správcu je v tomto prípade speňažiť majetok dlžníka a priebežne postupovať veriteľom časť príjmu dlžníka. V rámci realizovania oddlženia za účasti súdu, sú tiež určené povinnosti dlžníka, ktoré v prvom prípade absentujú. Takýto dlžník:

- nemôže opustiť krajinu bez povolenia,
- pokračovať vo výkone verejnej funkcie,
- byť členom štatutárneho orgánu podniku,
- podať akúkoľvek žalobu na súde.

Ak dlžník absolvuje oddlženie v tejto „sprísnenej“ podobe, dôjde k jeho zaradeniu do špeciálnej databázy dlžníkov, v rámci ktorej je evidovaný počas nasledujúcich piatich rokov. Evidencia dlžníka v uvedenej databáze mu po období jej trvania, znemožňuje prístup k pôžičkám a úverom. V Singapore pritom nie je získanie

štatútu nevymáhateľnosti pohľadávok logickým následkom riadneho absolvovania oddĺženia tak ako to upravujú mnohé iné právne poriadky. Deje sa tak len vtedy, ak:

- boli pohľadávky veriteľov uspokojené v plnej výške, alebo ak bola s veriteľmi uzavretá záväzná dohoda o ďalších splátkach,
- súd na základe správy správcu, rozhodol o dlžníkovej platobnej disciplíne a spolupráci v priebehu speňažovania majetku a odvádzania časti príjmu,
- tak rozhodol správca berúc do úvahy dĺžku trvania oddĺženia, výšku platieb, platobnú disciplínu a spoluprácu za obdobie minimálne troch rokov za predpokladu, že výška dlhu nepresahuje 500 000 USD.

V blízkom čase sa však v Singapore predpokladá predloženie návrhu tzv. Insolvenčného zákona (Omnibus Insolvency Act), ktorý bude súhrnne upravovať tak problematiku úpadku podnikov (doteraz obsiahnuté v tzv. Companies Act) ako aj fyzických osôb – nepodnikateľov (doteraz obsiahnuté v tzv. Bankruptcy Act), na ktorom začala tzv. Revízná komisia insolvenčného práva (Insolvency Law Review Committee) pracovať v roku 2010 z podnetu odporúčania prijatého na pôde Komisie pre legislatívu podnikov a ich rámcovú úpravu (Company Legislation and Corporation Regulation Framework Committee) z roku 2002.

Podľa hodnotenia Svetovej banky dosahuje index kvality úpadkového práva v **Poľsku** hodnotu 9, zatiaľ čo priemerná dĺžka úpadkového konania sú až 3 roky (Svetová banka 2013). Základnými národnými prameňmi úpadkového práva v Poľsku sú podľa výskumu spoločnosti BNT zameraného na problematiku úpadkového práva v strednej a východnej Európe a analýzu jeho súčasného stavu (Heemann 2013, s. 24):

- Konkurzný zákon z 28. februára 2003 a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- Občiansky zákonník z 23. apríla 1964 a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon o licenciách správcov z 15. júna 2007 a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Úpadok dlžníka je v konkurznom zákone definovaný ako stav, keď:

- dlžník nie je schopný platiť po dobu minimálne troch mesiacov svoje splatné finančné záväzky voči najmenej dvom veriteľom,
- dlžník je právnická osoba, ktorej záväzky presahujú hodnotu majetku.

Oddĺženie ako spôsob riešenia úpadku dlžníka – fyzickej osoby, pozná poľský právny poriadok od roku 2008, avšak jeho absolvovanie je dlžníkom umožnené iba v prípade, že príčinou toho, že sa ocitli v úpadku bez vlastného zavinenia, boli mimoriadne udalosti ako napr.: neočakávané choroby, strata zamestnania alebo skutočnosť, že sa stali obeťou podvodu. Dlžníci, ktorí stratia majetok v dôsledku

alkoholizmu či toxikománie, nie sú v zmysle uvedeného oprávnení podať návrh na povolenie oddĺženia a oddĺženie nie je prístupné ani dlžníkom, ktorí na seba prevzali záväzky v čase, keď už o svojom úpadku vedeli. Zákon ďalej stanovuje, že oddĺženie prichádza do úvahy v prípade konkrétneho úpadcu len raz za desať rokov. Po schválení podaného návrhu súdom, tento rozhodne, ktorá časť majetku dlžníka má byť v procese oddĺženia speňažená a rozdelená medzi veriteľov skôr, ako dlžník pristúpi k plneniu splátkového kalendára (plnenie splátkového kalendára môže prebiehať maximálne 5 rokov a splátkový kalendár môže byť v tomto období na základe podnetu dlžníka alebo jeho veriteľa v prípade, že sa zmení finančná situácia dlžníka, upravený). Skutočnosť, že súd potvrdil splátkový kalendár, nemá vplyv na povinnosti prípadných ručiteľov za záväzky dlžníka. Veritelia si tak môžu uplatňovať svoje pohľadávky voči ručiteľovi v rozsahu sumy, ktorá nebude podľa splátkového kalendára uspokojená. Funkciu správcu v prípade oddĺženia poľský právny poriadok nepozná. Z tohto dôvodu sa aj zákonom požadované mesačné výkazy dlžníka o jeho príjmoch a výdavkoch iného ako bežného charakteru, predkladajú priamo súdu.

Podľa hodnotenia Svetovej banky dosahuje index kvality úpadkového práva na **Ukrajine** hodnotu 9, zatiaľ čo priemerná dĺžka úpadkového konania je 2,9 roka (Svetová banka 2013). Dykunskey (2012) uvádza, že hlavnými prameňmi ukrajinského národného úpadkového práva v súčasnosti sú:

- Bankrotový zákon (On Restoring a Debtor's Solvency or Recognizing it as a Bankrupt Act of Ukraine),
- Obchodný zákonník (Commercial Code),
- Obchodný súdny poriadok (Commercial Procedural Code).

Právomoc na konanie vo veci úpadku dlžníka je daná tzv. obchodným súdom, ktorých miestna príslušnosť sa spravuje podľa toho, v obvode ktorého z nich je dlžník rezidentom. Tak veriteľ ako aj dlžník môžu podať návrh na vyhlásenie úpadku, ak celková výška pohľadávok voči dlžníkovi, presahuje hodnotu tristonásobku minimálnej mzdy (cca 40 000 USD), pričom tieto pohľadávky nie sú uhradené v lehote troch mesiacov po lehote splatnosti. Aby však bolo možné začať úpadkové konanie, musia byť najprv splnené viaceré zákonné požiadavky. Jedným z týchto kritérií je, že pohľadávka, prípadne pohľadávky, na ktorých základe sa návrh podáva, nie sú sporné. Podľa znenia zákona nie sú pohľadávky sporné vtedy, ak ich predošlé rozhodnutie súdu potvrdilo a ak veriteľ na základe takéhoto rozsudku začal konanie o výkone rozhodnutia (podľa predošlej úpravy postačovalo, aby veriteľ nespornosť nároku dokázal dlžníkovým uznaním záväzku). Ďalšou požiadavkou je, že musí ísť o pohľadávky peňažného charakteru, z ktorých tvoria výnimku nároky na peňažné plnenie vyplývajúce z pokút, nárokov na náhradu vzniknutej ujmy na živote a zdraví, na zaplatenie autorských odmien, prípadne nároky dlžníkových akcionárov.

Inštitút oddĺzenia fyzických osôb súčasná ukrajinská právna úprava nepozná.

Podľa hodnotenia Svetovej banky dosahuje index kvality úpadkového práva v **Spojených štátoch amerických** hodnotu 9 a priemerná dĺžka úpadkového konania je 1,5 roka (Svetová banka 2013). Podľa údajov publikovaných v medzinárodnej databáze právnych predpisov viac ako 150 krajín sveta (Leonard 2014, s 149), je hlavným prameňom úpadkového práva v USA, hlava č. 11 Federálneho zákonníka Spojených štátov amerických (Title 11 of the United States Code) – tzv. Úpadkový zákonník (Bankruptcy Code), a to najmä jeho:

- oddiel č. 7 – likvidácia,
- oddiel č. 9 – reštrukturalizácia územnej samosprávy,
- oddiel č. 11, 12, 13 – reštrukturalizácia,
- oddiel č. 15 – riešenie úpadku dlžníka na cezhraničnej báze.

Vzhľadom na to, že ide o právny predpis platný na federálnej úrovni, počíta sa v jeho rámci aj s prijatím právnych predpisov riešiacich predmetnú problematiku na úrovni jednotlivých štátov USA. Inštitút oddĺzenia má v americkom právnom poriadku dlhú tradíciu. Jeho zákonná úprava je obsiahnutá tak v oddiele č. 7 ako aj v oddiele č. 13, hlavy č. 11 Federálneho zákonníka. Možnosti, ktoré jednotlivé kapitoly spotrebiteľovi v úpadku ponúkajú sú však rozdielne. Zatiaľ čo oddiel č. 7 je orientovaný na dosiahnutie oddĺzenia fyzických osôb speňaním ich majetku s cieľom získať peňažné prostriedky na uspokojenie veriteľov, čím je v pomerne krátkom čase dlžníkovi umožnený typický americký „fresh start“, oddiel č. 13 je podobne ako vo väčšine európskych právnych poriadkov, upravený tak, že oddĺzenie je úpadcovi dovolené len po dôslednom niekoľko ročnom plnení ustanoveného splátkového kalendára (ten dlžník predkladá buď súčasne s návrhom alebo až v dodatočnej lehote pätnásť dní od dátumu podania, pričom k začatiu jeho plnenia do rúk správcu musí dôjsť najneskôr do tridsiatich dní od podania návrhu na povolenie oddĺzenia). Dlžník sa môže rozhodnúť sám, ktorým spôsobom oddĺzenie absolvuje, ale limitujúcim faktorom jeho rozhodnutia je výška jeho príjmu. V prípade, že by bol jeho odhadovaný príjem v nasledujúcich piatich rokoch väčší ako 10 000 USD, muselo by sa jeho oddĺzenie obligatórne spravovať ustanoveniami oddielu č. 13. Oddĺzenie realizované podľa oddielu č. 7 je totiž prednostne určené dlžníkom, ktorých očakávaný príjem v nasledujúcich piatich rokoch nepresiahne sumu 6 000 USD. V prípade, že sa hodnota úpadcovho budúceho príjmu odhaduje v rozmedzí týchto hraničných hodnôt, je na zvážení súdu, ktorý druh oddĺzenia bude realizovaný, posudzujúc pritom skutočnosť, či takýto dlžníkov príjem bude postačovať aspoň na úhradu 25 % nezabezpečených neprioritných pohľadávok.

Americký právny poriadok samostatne upravuje aj špecifický prípad oddĺzenia, keď sa úpadcom stáva živnostník vykonávajúci podnikateľskú činnosť

v oblasti poľnohospodárstva, prípadne rybárstva. V tomto prípade sa oddĺženie viaže podobne ako v rámci oddielu č. 13 na požiadavku plnenia ustanoveného splátkového kalendára.

Proces oddĺženia sa bez ohľadu na to, akým spôsobom prebehne, začína podaním návrhu úpadcom (takýto návrh môžu na seba podať aj manželia spoločne) a zaplatením stanovených súdnych poplatkov, ktorých výška sa pohybuje okolo 300 USD v závislosti od toho, o ktorý spôsob oddĺženia sa žiada (dlžníkovi je umožnené uhradiť požadovanú sumu formou štyroch splátok, ktoré však musia byť zrealizované najneskôr do 120 dní od podania návrhu na oddĺženie). K podanému návrhu na povolenie oddĺženia je dlžník povinný doložiť doklad o tom, že sa snažil dohodnúť s veriteľmi na alternatívnom riešení jeho situácie a že využil špecializovaný druh poradenských služieb zameraných na riešenie svojej nepriaznivej ekonomickej situácie. Úpadcov návrh súd zamietla v prípade, že neuplynul stanovený časový úsek od jeho posledného povoleného oddĺženia, ale i prípadoch, že dlžník v lehote kratšej ako 180 dní pred podaním návrhu získal potvrdenie o svojej bonite od špecializovanej agentúry, prípadne v rovnakom časovom úseku o povolenie oddĺženia už žiadal, avšak návrh mu vtedy zamietli.

V prípade, že súd proces oddĺženia povolí absolvovať, ustanoví správcu, ktorý následne do 20 až 40 dní od podania návrhu zvoláva schôdzu veriteľov, na ktorej skladá dlžník prisahu a odpovedá na otázky tak veriteľov, ako aj správcu, ktoré smerujú na zistenie skutočností o jeho príjmoch a majetku. Správca potom do 10 dní informuje súd o vierohodnosti dlžníkových poctivých úmyslov. V prípade, že súd povolí absolvovať proces oddĺženia v súlade s ustanoveniami oddielu č. 7, je stanovený správca poverený koordináciou likvidačného procesu a uspokojovaním veriteľských nárokov (veritelia si môžu svoje pohľadávky prihlásiť v lehote 90 dní od uskutočnenia ustanovujúcej schôdze veriteľov). Ak správca všetok majetok speňažil a pohľadávky boli uspokojené vzhľadom na hierarchickosť ich usporiadania (podobne ako v prípade likvidácie podniku podľa oddielu č. 7), rozhodne súd o oddĺžení úpadcu. Deje sa tak zvyčajne 60 – 90 dní po podaní návrhu za predpokladu, že súd nezamietne oddĺženie z dôvodu, že dlžník nespolupracoval, zatajoval dôležité informácie, krivo prisahal, prípadne neabsolvoval nariadený kurz finančného manažmentu, na ktorého ukončenie sa povolenie oddĺženia viaže. Štatút nevyožiteľnosti sa však po úspešnom absolvovaní oddĺžovacieho procesu netýka viacerých druhov pohľadávok (ide najmä o záväzky dlžníka vyplývajúce z jeho vyživovacej a daňovej povinnosti, záväzky sankčného charakteru a pod.).

Postup oddĺženia podľa oddielu č. 13 sa principiálne nelíši od postupu oddĺženia absolvovaného podľa oddielu č. 7 (treba však rešpektovať skutočnosť, že spôsob oddĺženia je v rámci týchto oddielov odlišný). Najvýznamnejšie odlišnosti, ktoré medzi existujúcimi spôsobmi oddĺženia existujú, sú tieto:

- schôdzu veriteľov zvoláva ustanovený správca podľa oddielu č. 13 v pozmenenom časovom horizonte (20-50 dní od podania návrhu),

- oddiel č. 13 stanovuje požiadavku tzv. „potvrdzujúceho pojednávania“ (confirmation hearing), ktorého účelom je súdne schválenie dlžníkom navrhovaného splátkového kalendára a ktoré musí byť uskutočnené v lehote najviac 45 dní po dátume konania ustanovujúcej schôdze veriteľov (v súlade s požiadavkou začatia plnenia splátkového kalendára v lehote najviac 30 dní od podania návrhu na povolenie oddĺženia však správca v čase takéhoto rozhodovania o schválení splátkového kalendára disponuje dlžníkovým plnením, ktoré je oprávnený prerozdeliť medzi veriteľov až na základe výsledku pojednávania – ak bude mať súd voči predkladanému návrhu výhrady, treba, aby dlžník takýto návrh modifikoval a ak súd neschválil ani takto modifikovaný návrh, správca je povinný vrátiť dlžníkovi všetky peňažné plnenia očistené o odmenu správcu a dovedďajšie náklady konania).

Po úspešnom splnení povinností vyplývajúcich dlžníkovi z dodržiavania splátkového kalendára, rozhodne súd o oddĺžení úpadcu. Pre potreby takéhoto rozhodnutia sa však skúma aj plnenie dlžníkových daňových a vyživovacích povinností, skutočnosti týkajúce sa absolvovania povinného kurzu finančného manažmentu a časové horizonty predchádzajúcich povolených oddĺžení. Americkí zákonodarcovia mysleli pri tvorbe platnej legislatívy aj na vplyv turbulentných zmien vyplývajúcich z existencie trhového hospodárstva, v ktorých dôsledku môže byť ohrozené úpadcove plnenie schváleného splátkového kalendára. Práve pre takéto situácie je určený tzv. „hardship discharge“, ktorého cieľom je poskytnúť oddĺženie úpadcovi, ktorého platobná indispozícia nastala nie jeho pričinením, ale v dôsledku neočakávaných udalostí. Ak totiž v prípade, že modifikácia splátkového kalendára nie je možná a takýto dlžník uhradil doterajšou realizáciou platieb aspoň takú čiastku, ktorú by získal speňažením jeho majetku podľa oddielu č. 7, prichádza do úvahy, aby súd rozhodol o jeho oddĺžení, odvolávajúc sa práve na tento inštitút.

Podľa hodnotenia Svetovej banky dosahuje index kvality úpadkového práva v **Maďarsku** hodnotu 7, priemerná dĺžka úpadkového konania sú však len 2 roky (Svetová banka 2013). Základnými národnými prameňmi úpadkového práva v Maďarsku sú podľa výskumu spoločnosti BNT zameraného na problematiku úpadkového práva v strednej a východnej Európe a analýzu jeho súčasného stavu (Heemann 2013, s. 24):

- zákon č. 49/1991 o konkurznom a úpadkovom konaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 4/2006 o obchodných spoločnostiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- nariadenie vlády č. 114/2006 o registri správcov.

Inštitút oddĺzenia fyzických osôb vřak maďarská právna úprava nepozná.

Podľa hodnotenia Svetovej banky dosahuje index kvality úpadkového práva v **Nemecku** hodnotu 7, zatiaľ čo priemerná dĺžka úpadkového konania je len 1,2 roka. (Svetová banka 2013). Základnými národnými prameňmi úpadkového práva v Nemecku sú podľa výskumu spoločnosti BNT zameraného na problematiku úpadkového práva v strednej a východnej Európe a analýzu jeho súčasného stavu (Heemann 2013, s. 24):

- Insolvenčný zákonník z roku 1994 (Insolvenzordnung),
- zákon o zjednodušení reštrukturalizácie z roku 2012 (Gesetz zur weiteren Erleichterung der Sanierung von Unternehmen).

Nemecký Konkurzný zákonník operuje v súvislosti s úpadkom dlžníka s tromi základnými pojmami:

- platobná neschopnosť: dlžník nie je schopný plniť svoje splatné záväzky viac ako cca 3 týždne po lehote splatnosti,
- bezprostredná platobná neschopnosť: dlžník predpokladá, že nebude schopný uhradiť svoje záväzky v lehote ich splatnosti,
- nadmerné zadĺženie: záväzky dlžníka sú vo väčšej hodnote ako jeho aktíva.

Oddĺženie je v nemeckom právnom poriadku umožnené dlžníkom – fyzickým osobám, ktorí na seba sami podali návrh na začatie úpadkového konania a návrh na povolenie oddĺženia podali súčasne s ním (alebo najneskôr do dvoch týždňov). Súd návrh na povolenie oddĺženia zamietne, ak je splnený čo i len jeden z dôvodov explicitne uvedených v zákone (napríklad ak bol dlžník v minulosti odsúdený za úmyselný trestný čin súvisiaci s úpadkovým konaním, alebo ak už v predchádzajúcich desiatich rokoch o povolenie oddĺženia žiadal a pod.). Lehota, počas ktorej je dlžník pre potreby oddĺženia povinný plniť splátkový kalendár, začína plynúť od vyhlásenia konkurzu, čím je dlžník chránený od neprimeranej dĺžky samotného konkurzu. Doba oddĺženia je v Nemecku stanovená na šesť rokov a po jej úspešnom absolvovaní sa stávajú nevymožiteľnými všetky pohľadávky veriteľov, ktoré mali byť prihlásené, i keď sa tak nestalo (s výnimkou pohľadávok, ktoré vznikli z dôvodu dlžníkovho úmyselného protiprávneho konania, pohľadávok plynúcich z peňažných trestov uložených dlžníkovi a taktiež pohľadávok vzniknutých z poskytnutej bezúročnej pôžičky s cieľom uhradiť trovy konkurzného konania).

Podľa hodnotenia Svetovej banky dosahuje index kvality úpadkového práva v **Rakúsku** hodnotu 7 a priemerná dĺžka úpadkového konania, je podobne ako v Nemecku, na úrovni 1,1 roka (Svetová banka 2013). Základným národným prameňom úpadkového práva v Rakúsku je podľa výskumu spoločnosti BNT zameraného na problematiku úpadkového práva v strednej a východnej Európe

a analýzu jeho súčasného stavu (Heemann 2013, s. 24), zákon o insolvenčnom konaní z roku 2010 (Insolvenzordnung).

Tento právny predpis je dôsledkom významnej reformy úpadkového práva v Rakúsku, a nahradil dovtedy účinné zákony upravujúce samostatne inštitút konkurzu a reštrukturalizácie, čím sa stal moderným integrovaným kódexom rakúskeho úpadkového práva. Jeho hlavným cieľom bolo zjednodušiť legislatívny rámec riešenia úpadku dlžníka, a to najmä zjednodušením požiadaviek na podanie návrhu na začatie jednotného úpadkového konania, prijatím opatrení urýchľujúcich rozhodnutie súdu týkajúce sa začatia úpadkového konania a opatreniami smerujúcimi k zníženiu počtu prípadov, ktoré nemožno začať z dôvodu nedostatku majetku dlžníka.

Úpadok dlžníka, ktorý je hlavným predpokladom začatia úpadkového konania (v prípade reštrukturalizácie postačuje aj hroziaci úpadok), nie je v zákone definovaný. Jeho definície tak vyplynuli až z aplikačnej praxe.

Inštitút oddĺženia rakúsky právny poriadok pozná, jeho právna úprava je v celosvetovom meradle považovaná za jednu z najprísnejších. Riešenie nepriaznivej finančnej situácie dlžníka – fyzickej osoby, ktorý sa ocitol v úpadku je možné tzv. konaním o vyrovnaní dlhu (Schuldenregulierungsverfahren). Dlžník, ktorý sa rozhodne pre jeho absolvovanie, musí k svojmu návrhu doložiť aj zoznam majetku a záväzkov, návrh splátkového kalendára, prehlásenie, že uhradí trovy konania a prehlásenie o tom, že pokus o mimosúdne riešenie vzniknutej situácie zlyhal. V zásade platí, že úpadca spravuje svoj majetok sám, súd však môže v odôvodnených prípadoch rozhodnúť o tom, že ustanoví správcu. Plnenie splátkového kalendára, ktorý je výsledkom dohody medzi dlžníkom a väčšinou jeho veriteľov o rozsahu splatenia záväzkov, trvá tri až päť rokov (Heemann 2013, s. 24). Ak však nedôjde k dohode o splátkovom kalendári, môže súd na žiadosť dlžníka začať tzv. absorpčné konanie (tzv. Abschöpfungsverfahren mit Restschuldbefreiung). Absorpčné konanie prichádza do úvahy vtedy, keď nie je možné dosiahnuť s veriteľmi konsenzus na finálnej podobe splátkového kalendára. Dôvodmi pritom môžu byť buď nesúhlas s lehotou splácania, alebo navrhovanou výškou splátok. V takomto prípade dlžník odvádza správcovi značnú časť svojich príjmov (k dispozícii mu zostane príjem na úrovni životného minima) za obdobie až sedem rokov a ten je povinný uspokojovať z týchto prostriedkov pohľadávky veriteľov v určenom poradí. V prípade, že je dlžník nezamestnaný, je povinný prijať akúkoľvek prijateľnú pracovnú ponuku. Na to, aby však súd rozhodol o oddĺžení, nestačí byť zamestnaný a dodržiavať platobnú disciplínu. Zákon totiž explicitne stanovuje, že oddĺženým môže byť len ten, kto uhradí minimálne polovicu hodnoty prihlásených pohľadávok v lehote troch rokov od začatia konania alebo najmenej 10% pohľadávok počas celého sedem ročného obdobia trvania konania.

Podľa hodnotenia Svetovej banky dosahuje index kvality úpadkového práva v **Českej republike** hodnotu 6, zatiaľ čo priemerná dĺžka úpadkového konania je 2,1 roka (Svetová banka 2013). V súvislosti s týmto hodnotením riešenia úpadku, si však

dovoľujeme na začiatok tejto časti príspevku upozorniť na skutočnosť, že išlo o hodnotenie kvality za roky 2009-2013, a teda o hodnotenie právnej úpravy pred 1. januárom 2014, keď nadobudla účinnosť zásadná novela Insolvenčného zákona. V ďalšom texte príspevku sa už budeme rámcovo venovať českej právnej úprave riešenia úpadku po novele. Dosiahnutý index kvality a popisovaný súčasný stav úpadkového práva v Českej republike, tak nie je možné vnímať vo vzájomnej spätosti, aj keď pripúšťame, že mnohé z ustanovení, na základe ktorých česká právna úprava dosiahla historické hodnoty indexu, sú doposiaľ účinné.

Základnými národnými prameňmi úpadkového práva v Českej republike sú:

- zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a spôsoboch jeho řešení (tzv. Insolvenčný zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 312/2006 Sb o insolvenčních správčích a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 118/2000 Sb. o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Uvedené právne predpisy upravujú spôsoby riešenia úpadku dlžníka, hroziaceho úpadku dlžníka a jeho oddĺženia. Definícia úpadku je obsiahnutá v §3 ods. 1 Insolvenčného zákona. Dlžník je podľa tohto ustanovenia v úpadku vtedy, ak má viac veriteľov, jeho peňažné záväzky sú po lehote splatnosti dlhšie ako 30 dní a nie je ich schopný plniť. Inštitút oddĺženia prešiel v rámci poslednej novely Insolvenčného zákona účinnej od 1. januára 2014 tiež zásadným zmenami, mení sa jeho charakter inštitútu určeného výlučne pre fyzické osoby. V zmysle novely sa už totiž nehodnotí povaha osoby dlžníka, ale povaha jeho záväzkov, z čoho vyplýva, že dlžník môže súdu navrhnúť, aby jeho existujúci alebo ešte len hroziaci úpadok riešil oddĺžením aj vtedy, ak ide o právnickú osobu, ktorá podľa zákona nie je považovaná za podnikateľa a súčasne nemá dlhy z podnikania a aj vtedy, ak ide o fyzickú osobu, ktorá nemá dlhy z podnikania (§389 ods. 1 písm. a) a b) IZ). Dlh z podnikania pritom nebráni riešeniu dlžníkovho úpadku alebo hroziaceho úpadku oddĺžením, ak sú splnené podmienky upravené v §389 ods. 1 písm. a) až c) IZ. Návrh na povolenie oddĺženia je oprávnený podať výlučne dlžník (novinkou v českej právnej úprave je možnosť podania spoločného návrhu manželmi, a to vtedy, ak je každý z nich samostatne oprávnený podať návrh na povolenie oddĺženia). Ak návrh na začatie úpadkového konania podal dlžník, musí byť návrh na povolenie oddĺženia podaný súčasne s ním, ak návrh na začatie úpadkového konania podala iná osoba, môže dlžník návrh na povolenie oddĺženia podať najneskôr do 30 dní, odkedy mu bol návrh na začatie úpadkového konania doručený. Ak nedôjde k späťvzatiu návrhu na povolenie oddĺženia ani k jeho odmietnutiu (ak nebol ani napriek predchádzajúcemu upozorneniu súdu predložený

návrh doplnený) alebo zamietnutiu (k tomu dochádza vtedy, ak je podaným návrhom sledovaný nepoctivý zámer, alebo ak hodnota plnenia, ktorým by boli počas oddĺženia uspokojené pohľadávky nezabezpečených veriteľov, bude nižšia ako 30% ich pohľadávok a títo s danou skutočnosťou výslovne nesúhlasia), povolí insolvenčný súd oddĺženie, ktoré následne prebieha speňažením majetkovej podstaty alebo plnením splátkového kalendára. V opačnom prípade, súd rozhodne o riešení úpadku konkurzom. Ak je oddĺženie realizované speňažením majetkovej podstaty, postupuje sa podľa ustanovení o speňažení majetku v konkurze, ak je oddĺženie realizované prostredníctvom splátkového kalendára, je dlžník povinný počas 5 rokov mesačne splácať nezabezpečeným veriteľom zo svojich príjmov čiastku v rozsahu stanovenom zákonom (§398 ods. 3 IZ). Voľba konkrétneho spôsobu oddĺženia závisí od veriteľov, deje sa tak hlasovaním na schôdzi veriteľov s tým cieľom zvolanej (na schválenie sa vyžaduje dosiahnutie jednoduchej väčšiny hlasov nezabezpečených veriteľov počítanej podľa výšky ich pohľadávok). Po tom, čo splní dlžník riadne a včas všetky povinnosti, ktoré mu vyplývajú zo schváleného spôsobu oddĺženia, vydá súd na jeho návrh uznesenie, ktorým ho oslobodí od platenia pohľadávok, ktoré boli predmetom oddĺženia, a to v rozsahu, v akom počas neho neboli uspokojené. Zaujímavosťou českej právnej úpravy úpadku dlžníka je, že určuje záväzný spôsob započítavania poskytnutého plnenia vzhľadom na jednotlivé čiastkové zložky pohľadávky (§ 165 ods. 4 IZ) – ako prvá sa umoruje istina, následne úroky, úroky z omeškania a až v poslednom rade náklady spojené s vymáhaním pohľadávky. Uvedené ustanovenie je však v rozpore s proklamovanou pro-veriteľskou koncepciou Insolvenčného zákona, pretože, ak sa ako prvá umoruje istina pohľadávky, logicky sa znižuje základ pre výpočet jej príslušenstva, čo výšku veriteľovej pohľadávky v čase reálne znižuje.

4 ODDLŽENIE V PRÁVNOM PORIADKU SR DE LEGE LATA A DE LEGE FERENDA

Podľa hodnotenia Svetovej banky dosahuje index kvality úpadkového práva v **Slovenskej republike** hodnotu 8 (čo je viac ako v prípade Maďarska, Nemecka, Rakúska, či Českej republiky), zatiaľ čo priemerná dĺžka úpadkového konania sú až 4 roky (čo je najviac spomedzi krajín porovnávaných v predchádzajúcom texte príspevku – Svetová banka 2013).

Základnými prameňmi úpadkového práva v Slovenskej republike sú:

- zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon. č. 8/2005 Z. z. o správcoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- vyhláška MSSR č. 665/2005 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- vyhláška MSSR č. 666/2005 Z. z. o Kancelárskom poriadku pre správcoch.

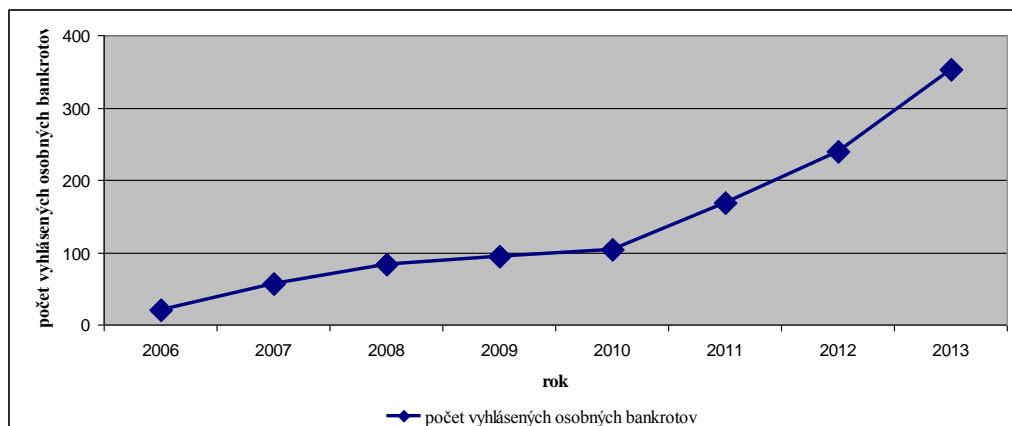
Oddlženie je inštitútom určeným na riešení úpadku dlžníka – fyzickej osoby. K jeho implementovaniu do slovenského právneho poriadku však došlo až po vzore zahraničných právnych úprav v roku 2006, keď nadobudol účinnosť zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Zámerom zákonodarcov bolo primárne zrovnoprávniť spôsoby riešenia úpadku dlžníkov – fyzických a právnických osôb, na ktorých majetok bol vyhlásený konkurz vo vzťahu k právnym účinkom, ktoré po ich absolvovaní nastávajú. Obchodná spoločnosť, ktorá na základe absolvovaného konkurzného konania zanikla, sa totiž takýmto spôsobom „zbavila“ svojich dlhov, avšak fyzickým osobám by nebyť oddlženia, podobná možnosť daná nebola. Po absolvovaní konkurzného konania by totiž záväzky dlžníkov – fyzických osôb, nezanikli a trvali by až do ich smrti, po ktorej by prešli na ich dedičov. Vďaka inštitútu oddlženia je však v súčasnej slovenskej právnej úprave takýmto dlžníkom umožnené, aby pohľadávky, ktoré voči nim ich veritelia majú, získali štatút nevymáhateľných, čím by sa predišlo ich spoločenskej stigmatizácii a prepadu do sociálnej siete. Oddlženie tak predstavuje z dlžníckeho hľadiska veľmi priaznivú alternatívu exekúcie, nakoľko sa jeho dosiahnutie neviaže na úhradu všetkých záväzkov podložených exekučným titulom, ale predstavuje akt sociálnej milosti zo strany štátu, prostredníctvom ktorého je dlžníkom umožnené opätovne sa v pomerne krátkom čase plnohodnotne zaradiť do ekonomického života. Aj napriek tejto nespochybniteľnej výhode, je však oddlženie v relatívnom vyjadrení takmer nevyužívaným inštitútom, ktorý vyvoláva búrlivé diskusie v kruhoch odbornej verejnosti a ktorý má mnohé negatívne ohlasy aj v aplikačnej praxi. Výrazný stabilizačný sociálno-ekonomický potenciál, ktorým inštitút oddlženia disponuje, sa tak v súčasnosti takmer nevyužíva.

„V konečnom dôsledku podľa počtu konaní o oddlžení musíme konštatovať, že inštitút oddlženia je aj tak nefunkčný“ (Ďurica 2012).

Na potvrdenie tohto výroku uvádzame na grafe 1 znázornený vývoj počtu osobných bankrotov vyhlásených v Slovenskej republike v rokoch 2006-2013. Údaje o počtoch vyhlásených konkurzov však neuvádzame v komparatívnej perspektíve, nakoľko báza porovnávaných údajov nie je jednotná (myslíme tým počet obyvateľov týchto krajín).

Takýto vývoj počtu vyhlásených osobných bankrotov v rokoch 2006 až 2013 však treba posudzovať v kontexte podstatných vplyvov, ktoré mali na jeho využívanie relevantný vplyv. Spomedzi nich si dovoľujeme upozorniť najmä na svetovú hospodársku krízu, ktorá mala vplyv na nárast vyhlásených osobných bankrotov v rokoch 2008 až 2010 a tiež na novelu zákona o konkurze a reštrukturalizácii z roku 2011, ktorá sa tiež pozitívne prejavila na náraste počtu vyhlásených osobných bankrotov v ďalšom období.

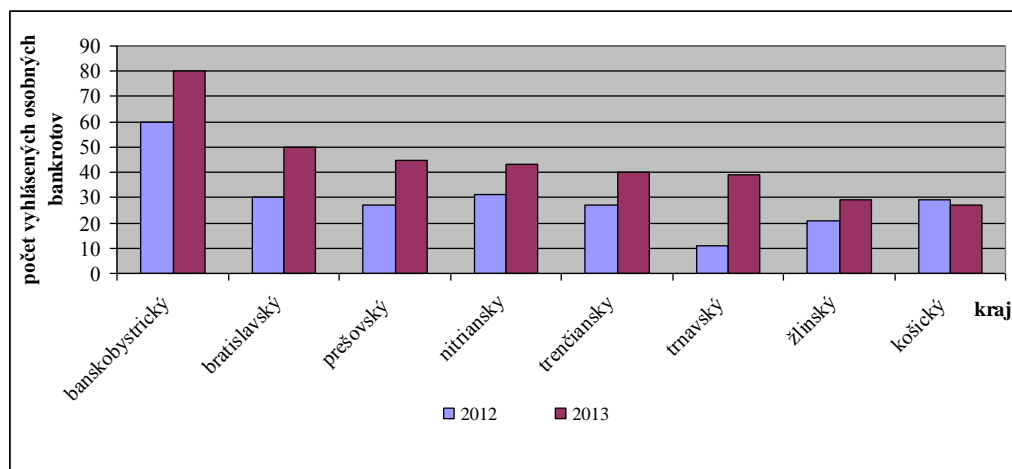
Graf 1: Vývoj počtu osobných bankrotov na Slovensku v rokoch 2006 až 2013

Prameň: Vlastné spracovanie podľa štatistických údajov MSSR.

Pre ilustráciu tiež uvádzame počet vyhlásených osobných bankrotov z teritoriálneho hľadiska (graf 2).

Graf 2: Vývoj počtu osobných bankrotov za roky 2012 a 2013 v krajoch SR

Prameň: Vlastné spracovanie podľa štatistických údajov MSSR.

V súvislosti s hľadaním riešení na zvýšenie miery využívania inštitútu oddĺženia treba primárne detekovať príčiny vzniknutého stavu. Podľa nášho názoru sú nimi najmä nedostatočná informovanosť verejnosti o takejto možnosti riešenia nepriaznivej sociálno-ekonomickej situácie, nedôvera v justíciu ako aj samotné znenie v súčasnosti platnej právnej úpravy oddĺženia. Rovnako významnými príčinami nevyužívania inštitútu oddĺženia, na ktoré však nemá zákonodarca vplyv, je podľa nášho názoru aj nízka finančná a právna gramotnosť obyvateľstva. Podľa najnovšieho hodnotenia realizovaného začiatkom roku 2014 v rámci projektu Maják v mori financií

(TASR 2013) totiž Slováci uspeli na školskej klasifikačnej stupnici v rámci svojej finančnej gramotnosti na úrovni hodnotenia „dobré“ a v rámci gramotnosti právnej na úrovni hodnotenia „nedostatočne“. Zistené výsledky sú podľa nášho názoru viac ako alarmujúce. Vzhľadom na znenie súčasnej právnej úpravy ako možnú príčinu nedostatočného využívania oddlženia, tak vidíme najväčší priestor pre úvahy de lege ferenda spomedzi existujúcich inštitútov úpadkového práva, práve v súvislosti s oddlžením ako najdiskutovanejším a súčasne najmenej využívaným spôsobom riešenia úpadku dlžníka v slovenskom právnom poriadku. Jednotlivé existujúce koncepcie oddlženia sú v celosvetovom meradle rôznorodé. V mnohých právnych poriadkoch tento inštitút dokonca ani napriek ich ekonomickej vyspelosti nie je upravený (Luxembursko, Taliansko, Grécko, Maďarsko, Chorvátsko a pod.). Je preto problematické paušalizovať efektívnosť čiastkových ustanovení porovnávaných právnych poriadkov vzhľadom na početnosť charakteru takýchto úprav a ich zrkadlenie v indexe kvality úpadkového práva. Slovenská právna úprava oddlženia je celosvetovo neštandardne založená na dvojstupňovom konaní, v rámci ktorého musí konaniu o oddlžení obligatórne predchádzať konkurzné konanie. Postih, ktorému je dlžník vystavený je tak dvojitý – jednak v rámci konkurzného konania (vzhľadom na charakter dlžníka bude toto prebiehať formou tzv. malého konkurzu – u fyzických osôb nepodnikateľov v zmysle ustanovenia §106 ods. 1 ZKR obligatórne a u fyzických osôb podnikateľov po splnení podmienok ustanovených v §106 ods. 2 ZKR) dôjde k speňaženiu súčasného majetku dlžníka a jednak budú v priebehu konania o oddlžení postihnuté po obdobie nasledujúcich troch rokov aj jeho budúce príjmy. Platná právna úprava je tak vo vzťahu k dlžníkovi neodôvodnene nespravodlivá. V zahraničných právnych úpravách sa s rovnakými druhmi postihov síce stretávame, avšak nie kumulatívne, ale alternatívne (USA, Česká republika). Konkrétny výber spôsobu oddlženia pritom zväčša závisí od veriteľov dlžníka (v prípade USA však má možnosť výberu sám dlžník), čo svedčí o ich relatívne silnom postavení aj v rámci riešenia úpadku dlžníka - fyzickej osoby (takto je koncipované oddlženie napríklad v Českej republike, ktorá by však paradoxne mala mať z hľadiska právnej úpravy tohto inštitútu vzhľadom na rovnaký východiskový právny stav ako aj charakter faktorov vplývajúcich na stav právneho poriadku, k slovenskej právnej úprave najbližšie). V podmienkach Slovenskej právnej úpravy je však veriteľ len v pozícii pasívneho registrátora diania, čo tiež nie je v prospech využívania oddlženia (obzvlášť v kontexte početnosti veriteľmi podaných návrhov na vyhlásenie konkurzu voči dlžníkom – fyzickým osobám, ktorým je inštitút oddlženia určený). Vzhľadom na výrazne sociálny charakter oddlženia v slovenskej právnej úprave (usudzujeme tak vzhľadom na fakt, že nie je stanovená minimálna výška plnenia, ktorou majú byť pre potreby dosiahnutia oddlženia uspokojené pohľadávky veriteľov a rovnako nie je ani stanovený počet prípustných oddlžení absolvovaných jedným dlžníkom, ako je to v zahraničných právnych úpravách), však nie je príliš silné postavenie veriteľov v konaní o oddlžení žiaduce.

Inšpiratívnou je tak právna úprava USA, ktorá formu absolvovania oddĺženia nepodriaďuje vôli veriteľov, ale zachováva dominantné postavenie súdu vo vzťahu k posúdeniu dlžníkom zvoleného spôsobu oddĺženia v tých prípadoch, kde voľba spôsobu oddĺženia do úvahy prichádza (v závislosti od hodnoty majetku a výšky príjmov dlžníka je vo väčšine prípadov konkrétny spôsob oddĺženia zákonom určený).

O moźnej podobnosti právnych úprav by sme však mohli uvažovať vo vzťahu k singapúrskej koncepcii oddĺženia. Tá je totiž za určitých okolností podobná našej – oddĺženie podľa nej prebieha dvojestupňovo, kombinujúc pritom prvotné speňaženie majetku a následné plnenie splátkového kalendára. Takáto konštrukcia oddĺženia však prichádza do úvahy len vtedy, ak dlžná čiastka presiahne sumu 100 000 USD. Ak tomu tak nie je, je oddĺženie realizované mimosúdnou cestou prostredníctvom plnenia splátkového kalendára.

Potreba koncepcnej zmeny oddĺženia je tak po vzore zahraničných právnych úprav (a vzhľadom na súčasný stav jeho (ne)využívania v Slovenskej republike) zjavná. Je však otázne, ktorým z načrtnutých spôsobov by sa mala táto zmena realizovať. Po vzore právnej úpravy USA, vidíme ako možné riešenie ponechanie oboch spôsobov a jednoznačné vymedzenie kritérií na ich implementovanie, pričom hlavným kritériom by sa mala stať výška dlžnej čiastky. Nevylučujeme pritom ani ponechanie súčasnej koncepcie dvojitého postihu dlžníka v prípade, že výška dlhu presiahne konkrétnu zákonom stanovenú čiastku. Uvedené opatrenie by sa malo stať stimulom k včasnému iniciovaniu konania o oddĺžení.

Aktívnu legitímáciu na podanie návrhu na povolenie oddĺženia má len dlžník (návrh na vyhlásenie konkurzu, ktorý musí oddĺženiu predchádzať, však môžu podať všetky subjekty špecifikované v §11 ods. 1 ZKR). Musí tak však urobiť najneskôr do zrušenia konkurzu. Obligatórnou náležitosťou takto podaného návrhu je popri všeobecných náležitostiach podania aj odôvodnenie vyjadrujúce poctivý zámer dlžníka vo vzťahu k vynaloženiu primeraného úsilia na uspokojenie svojich veriteľov počas trvania oddĺžovacieho konania. V zmysle tejto zákonnej požiadavky na povolenie oddĺženia, by však bolo, podľa nášho názoru, vhodné koncipovať slovenskú právnu úpravu podobne ako nemeckú, t.j. umožniť oddĺženie len tým dlžníkom, ktorí iniciatívne pristúpili aj k podaniu návrhu na vyhlásenie konkurzu. V prípade, že dlžník podáva návrh na povolenie oddĺženia počas konkurzu, na ktorého vyhlásenie podal návrh veriteľ, nesvedčí to, podľa nášho názoru, o jeho čestných úmysloch, ktoré sú bazálnym predpokladom dosiahnutia nevyožiteľnosti pohľadávok, ktoré voči takémuto dlžníkovi jeho veritelia majú.

K otázke preukazovania poctivého zámeru dlžníka, pritom existuje v Českej republike niekoľko inšpiratívnych judikátov. Sú nimi najmä tieto:

- „Ak previedol dlžník bezplatne pred podaním insolvenčného návrhu spojeného s návrhom na povolenie oddĺženia všetok svoj nehnuteľný majetok na blízku osobu, znížil zásadným spôsobom možnosť uspokojenia svojich veriteľov, v čom odvolací súd zhodne so súdom

prvého stupňa, vidí nepoctivý zámer dlžníka sledovaný podaním návrhu na povolenie oddĺženia“ (Vrchný súd Olomouc čj. 3 VSOL 396/2009-B 37 z 21.1.2010 vo veci sp. zn. KSOS 38 INS 4063/2009).

- „Konanie dlžníka napĺňa znaky ľahkomyselného a nedbanlivého prístupu k plneniu jeho povinností v insolvenčnom konaní, čo sám dlžník potvrdil v odvolaní, keď uviedol, že nepreberal poštu od svojich veriteľov a stratil prehľad o svojich záväzkoch“ (Vrchný súd Praha čj. 3 VSPH 494/2010-B-19 z 2.8.2010 vo veci KSUL 77 INS 1788/2010).
- „Pokiaľ ide o to, že dlžník v návrhu na povolenie oddĺženia uviedol nižšiu výšku svojich záväzkov, zistil odvolací súd, že dlžník nesprávne uvažoval len s úhradou dlžných istín podľa jemu dostupných údajov, ako vyplýva z príloh návrhu. Z toho však nemožno bez ďalšieho vyvodit' dlžníkov nepoctivý úmysel len preto, že veritelia prihlásili do insolvenčného konania aktuálnu výšku dlžných istín vrátane príslušenstva, ktorú dlžník evidentne nebol schopný vyčíslit'“ (Vrchný súd Praha čj. 1 VSPH 133/2010-B-14 z 5.3.2010 vo veci KSLB 76 INS 8417/2009).

Na to, aby bolo dlžníkovi oddĺženie povolené, nestačí len to, aby bol návrh podaný riadne a včas. Vyžaduje sa totiž aj to, aby dlžník v predchádzajúcom konkurznom konaní riadne plnil svoje povinnosti ustanovené zákonom. Rovnako nie je možné absolvovať oddĺženie v prípade zrušenia konkurzu z toho dôvodu, že majetok dlžníka nepostačoval ani na úhradu pohľadávok proti podstate. Reštriktívna klauzula upravená v §166 ods. 2 ZKR, je pritom v porovnaní so zahraničnými právnymi úpravami koncipovaná veľmi obmedzene. Napríklad poľský právny poriadok dlžníkovi umožňuje absolvovať oddĺženie len v tom prípade, ak bol jeho úpadok spôsobený bez jeho vlastného zavinenia v dôsledku mimoriadnych udalostí, akými sú napríklad choroba, či strata zamestnania (v zmysle uvedeného tak nesmie ísť napríklad o dlhy, ktoré sú v príčinnej súvislosti s dlžníkovým alkoholizmom, či toxikomániou). Podobné obmedzenie je upravené aj v nemeckom právnom poriadku. Ten neumožňuje absolvovať oddĺženie v prípadoch taxatívne upravených v zákone. Podľa nášho názoru by bola vhodná podobná reštriktívna úprava aj v podmienkach Slovenskej republiky. Zvýšila by sa tým nielen dôveryhodnosť inštitútu oddĺženia, ale aj právna istota veriteľov, čo by sa mohlo priaznivo prejaviť aj v zvýšenom počte podaných návrhov na jeho povolenie.

Ak sú všetky zákonné podmienky splnené, súd o povolení oddĺženia rozhodne bezodkladne po tom, čo dôjde k zrušeniu konkurzu, pričom v uznesení o povolení oddĺženia:

- ustanoví správcu,
- určí rozsah právnych úkonov dlžníka, ktoré budú počas skúšobného obdobia podliehať súhlasu správcu,

- určí aj sumu peňažných prostriedkov, ktoré dlžník na konci každého skúšobného roka poskytne správcovi na uspokojenie svojich záväzkov.

Právna úprava Rakúska však napríklad v procese oddlženia ponecháva dlžníkovi značnú autonómiu v tom zmysle, že mu dovoľuje spravovať svoj majetok samostatne bez potreby odsúhlasovania vopred špecifikovaných úkonov. V odôvodnených prípadoch je však súdu umožnené ustanoviť správcu, ktorého súhlasu budú úkony dlžníka podliehať. Takáto konštrukcia je podľa nášho názoru plne v súlade s požiadavkou na dlžníkove čestné úmysly ako základný predpoklad úspešného absolvovania oddlženia. Do úvahy by tak prichádzalo pravidelné podávanie správ správcovi ako je tomu napríklad v Poľsku (tu sa však vzhľadom na absenciu kompetencií správcu v rámci konania o oddlžení tieto správy predkladajú na posúdenie deklarovania poctivého zámeru dlžníka vynaložiť primerané úsilie na uspokojenie svojich veriteľov, priamo súdu).

Nestotožňujeme sa ani s úpravou, podľa ktorej súd určí na tri roky vopred sumu peňažných prostriedkov, ktoré dlžník na konci každého skúšobného roka poskytne správcovi na uspokojenie svojich záväzkov (táto je v zmysle §168 ods. 1 ZKR ohraničená hornou hranicou 70% celkového čistého príjmu dlžníka za uplynulý skúšobný rok). Takáto konštrukcia však podľa nášho názoru nevyhovuje turbulentnému charakteru trhovej ekonomiky, a preto by stálo za zváženie jej modifikovanie v tom zmysle, že by sa táto suma peňažných prostriedkov určovala len na rok vopred a každý ďalší rok by bola po zvážení aktuálnej situácie uznesením buď potvrdená alebo upravená. Právoplatným uznesením o povolení oddlženia následne začína dlžníkovi plynúť trojročné skúšobné obdobie, počas ktorého je dlžník povinný uhrádzať správcovi súdom určenú čiastku, ktorej sme sa v texte príspevku už venovali.

Na rozdiel od iných právnych poriadkov, však slovenská právna úprava nestanovuje minimálnu mieru plnenia, ktorá má byť dosiahnutá, aby súd rozhodol o oddlžení. Jediná hranica plnenia, ktorá v súvislosti s oddlžením zákonom upravená je, je minimálna miera odmeny správcu vo výške najmenej 331,94 EUR. Pokiaľ táto čiastka zodpovedá zákonom stanoveným 5% zo sumy poskytnutej správcovi dlžníkom na konci skúšobného roka, je analogicky minimálne ročné plnenie na úrovni 6638,8 EUR (v priebehu troch rokov tak musí dlžník uhradiť pohľadávky v minimálnom rozsahu 19916,4 EUR bez ohľadu na to, koľko je ich skutočná výška).

Podľa nášho názoru by však bola vhodnejšia právna úprava ustanovujúca výslednú minimálnu výšku plnenia percentuálne v závislosti od hodnoty prihlásených pohľadávok, zohľadňujúc pritom mieru plnenia speňažením majetku dlžníka v rámci konkurzu. Napríklad v Českej republike je minimálna miera plnenia v priebehu oddlženia 30%. Rovnako stojí za zváženie aj skutočnosť, že v slovenskej právnej úprave na rozdiel od zahraničných (napr. nemeckej), absentuje požiadavka objektívne dosiahnuteľného príjmu dlžníka. V procese oddlženia by tak mal dlžník uspokojovať pohľadávky svojich veriteľov prednostne z príjmov plynúcich z výkonu zárobkovej

činnosti zodpovedajúcej jeho kvalifikácii. V prípade, že by to aj napriek jeho preukázateľnej snahe nebolo možné, by mal podľa nášho názoru o udelení výnimky pre takéhoto dlžníka, na návrh správcu rozhodnúť súd.

Pohľadávky veriteľov uspokojuje správca počas skúšobného obdobia v rovnakom pomere, v akom boli uspokojované v rámci konečného rozvrhu výťažku v konkurznom konaní, ktoré obligatórne predchádzalo oddĺženiu. Po uplynutí skúšobného obdobia súd aj bez návrhu rozhodne vo forme uznesenia o oddĺžení dlžníka, čím sa v zmysle §171 ods. 2 ZKR pohľadávky, ktoré zostali po zrušení konkurzu neuspokojené a ktoré neboli uspokojené ani počas skúšobného obdobia, stávajú voči dlžníkovi nevymáhateľné. Charakter naturálnej obligácie tak získajú po uplynutí skúšobného obdobia len tie pohľadávky, ktoré boli do konkurzu prihlásené. Uvedené je však v rozpore so samotnou podstatou oddĺženia a poskytuje priestor pre špekulácie v rámci prihlasovania pohľadávok. Pohľadávky, ktoré prihlásené nebudú, nebudú v zmysle platnej právnej úpravy podliehať oddĺženiu a bude možné vymáhať ich plnenie v celom rozsahu prostredníctvom exekúcie. Ako možné riešenie tejto situácie vidíme stanovenie povinnosti správcu osloviť na základe dlžníkom vypracovaného zoznamu záväzkov všetkých v ňom uvedených veriteľov a vyzvať ich na prihlásenie pohľadávok adresne. V prípade, že prihlášku nepodajú, stratia po absolvovaní oddĺženia nárok na uspokojenie svojich pohľadávok exekučným konaním. Tento nárok naopak nestratia tí veritelia dlžníka, ktorých dlžník v zozname záväzkov neuviedol a ktorí v dôsledku toho neboli na podanie prihlášky vyzvaní. Takéto riešenie si však vyžaduje novelizáciu nielen v rámci §166 – 171 ZKR, ktoré upravujú oddĺženie, ale aj v rámci tej časti právnej úpravy, ktorá sa venuje konkurzu.

Priestor na úvahy de lege ferenda vidíme aj v tom, že oddĺženie je možné podľa slovenskej právnej úpravy absolvovať prakticky bez obmedzenia. Takáto úprava je v celosvetovom meradle anomálna, preferuje sa totiž prístup limitujúci počet oddĺžení, ktoré môže dlžník absolvovať, a to buď v absolútnom vyjadrení alebo vo vzťahu k určitému časovému úseku. Nemecká právna úprava napríklad poskytuje možnosť riešiť úpadok prostredníctvom oddĺženia len raz v priebehu posledných desať rokov bezprostredne predchádzajúcich podaniu návrhu. Rovnako je podľa nášho názoru vhodné upraviť podobne ako v USA povinnosť dlžníka absolvovať kurz zameraný na zvýšenie finančnej gramotnosti ako podmienku vydania uznesenia o jeho oddĺžení. Potrebu takéhoto ustanovenia odôvodňujeme snahou o naplnenie základného cieľa právnej úpravy oddĺženia – t. j. riešenie nepriaznivej sociálno-ekonomickej situácie dlžníka, ktorý sa ocitol v úpadku takým spôsobom, aby nedošlo k jeho prepadu do sociálnej siete ústiacej do jeho spoločenskej stigmatizácie a aby bola v budúcnosti zachovaná jeho ekonomická aktivita. Inštitút oddĺženia by totiž podľa nášho názoru mal obsahovať aj prevenčný prvok, ktorý je takýmto spôsobom možné dosiahnuť.

5 ZÁVER

Slovenská republika patrí podľa hodnotenia Svetovej banky ku krajinám s nadpriemerným indexom kvality úpadkového práva. V rámci hodnotenia priemernej dĺžky trvania úpadkového konania, je však už výrazne podpriemerná. Na základe tejto skutočnosti sme dospeli k záveru, že existuje priestor pre úvahy de lege ferenda vo vzťahu k jednotlivým inštitútom slovenského úpadkového práva. V rámci príspevku sme sa však vzhľadom na jeho limitovaný rozsah zamerali na oddĺženie ako spôsob riešenia nepriaznivej sociálnej situácie dlžníka – fyzickej osoby, ktorý sa ocitol v úpadku.

Cieľom príspevku teda bolo v zmysle uvedeného, analyzovať súčasný stav riešenia úpadku dlžníka – fyzickej osoby, prostredníctvom inštitútu oddĺženia v slovenskom právnom poriadku, a to nielen de lege lata, ale aj de lege ferenda. Pre potreby vypracovania príspevku, boli využité štandardné vedecké metódy (metóda abstrakcie, excerpovania, analýzy, syntézy, indukcie a dedukcie) ako aj metóda právnej komparatistiky. Comparatum príspevku tvorila súčasná právna úprava inštitútu oddĺženia v slovenskom právnom poriadku. Comparandum bolo tvorené právnou úpravou tohto inštitútu v právnych poriadkoch Singapuru, Poľska, Ukrajiny, USA, Maďarska, Rakúska, Nemecka a Česka.

Dospeli sme k záveru, že podstatnými nedostatkami právnej úpravy inštitútu oddĺženia sú obligatórne predchádzanie konkurzného konania konaniu o oddĺžení, absencia požiadavky na objektívne dosiahnuteľný príjem pri plnení splátkového kalendára v priebehu oddĺženia, absencia určenia minimálnej miery plnenia pre potreby oddĺženia, nejednoznačnosť právnej úpravy vo vzťahu k vymedzeniu pohľadávok, na ktoré sa oddĺženie vzťahuje a ďalšie, ktoré však nepovažujeme za zásadné z hľadiska relevantnosti ich vplyvu na využívanie inštitútu oddĺženia v Slovenskej republike.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. AGC SINGAPORE. (2013): Singapore Statutes Online. [Online.] In *AGC Singapore web portal*, 2013. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <<http://statutes.agc.gov.sg/aol/home.w3p>>.
2. CNN. (2013): World's largest economies. [Online.] In *CNN Money web portal*, 2013. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <http://money.cnn.com/news/economy/world_economies_gdp/>.
3. DEUTSCH, E. (2013): Definície úpadku není stálou konstantou. In *Konkursní noviny*, 2013, roč. 13, č. 10, s. 25-31.
4. DYKUNSKYY, I. (2012): Insolvency procedure in Ukraine. [Online.] In *Eurofenix Spring*, 2012. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <http://www.insol-europe.org/download/file_/8325>.

5. ĎURICA, M. (2012): *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii - komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2012. 1132 s. ISBN 98-80-89603-00-8.
6. ĎURICA, M. – HUSÁR, J. (2008): Sprievodca konkurzným právom. [Online.] In *Ministerstvo spravodlivosti SR web portal*, 2008. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <<http://www.old.justice.sk/dwn/r0/sprievodca/SprievodcaKonkurznymPravom.pdf>>.
7. HEEMANN, F. (2013): Insolvency survey – Central and Eastern Europe 2013/2014. [Online.] In *BNT attorneys at law*, 2013. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <<http://www.bnt.eu/index.php/sk/component/comprofiler/pluginclass?plugin=cgroupjive&action=groups&func=show&cat=2&grp=20&tab=File&Itemid=815>>.
8. LEONARD, E. B. (2014): Insolvency & restructuring 2014. [Online.] In *Getting the deal through official web*, 2014. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <<http://gettingthedealthrough.com/shop/books/35/restructuring-insolvency-2014/>>.
9. OECD. (2013): Country summaries with dynamic chart. [Online.] In *OECD web portal*, 2013. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/eco/economicoutlook.htm>>.
10. Rozhodnutie Vrchného súdu Olomouc čj. 3 VSOL 396/2009-B 37 z 21.1.2010 vo veci sp. zn. KSOS 38 INS 4063/2009.
11. Rozhodnutie Vrchného súdu Praha čj. 1 VSPH 133/2010-B-14 z 5.3.2010 vo veci KSLB 76 INS 8417/2009.
12. Rozhodnutie Vrchného súdu Praha čj. 3 VSPH 494/2010-B-19 z 2.8.2010 vo veci KSUL 77 INS 1788/2010.
13. SVETOVÁ BANKA. (2013): Strength of legal right index. [Online.] In *The World Bank web portal*, 2013. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <<http://data.worldbank.org/indicator/IC.LGL.CRED.XQ>>.
14. TASR. (2014) Z finančnej gramotnosti by Slováci dostali na vysvedčení priemerne 3. [Online.] In: *TASR web portal*, 2013. [Citované 19. 1. 2014.] Dostupné na internete: <<http://www.teraz.sk/ekonomika/financie-gramotnost-slovaci/71858-clanok.html>>.
15. Vyhláška MSSR č. 666/2005 Z. z. o Kancelárskom poriadku pre správcov.
16. Vyhláška MSSR č. 665/2005 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
17. Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov.
18. Zákon č. 8/2005 Z. z. o správcoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
19. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

20. Zákon č. 118/2000 Sb. o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně a doplnění některých zákonů v znění neskorších předpisů.
21. Zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (tzv. Insolvenční zákon) a o změně a doplnění některých zákonů v znění neskorších předpisů.

K NIEKTORÝM ASPEKTOM VYTVÁRANIA SPOLOČNÝCH ZASTUPITEĽSKÝCH ÚRADOV V KONTEXTE NAJNOVŠIEHO VÝVOJA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

ON CREATION OF COMMON REPRESENTATIVE OFFICES IN THE CONTEXT OF LATEST DEVELOPMENTS IN INTERNATIONAL RELATIONS

*Boris Mattoš*¹

Cieľom tohto príspevku je analyzovať nové aspekty kreovania siete zastupiteľských úradov štátu v zahraničí. Štát pri ich zriaďovaní zohľadňuje svoje potreby a možnosti. V súlade s medzinárodným právom môžu dva alebo viaceré štáty poveriť tú istú osobu ako šéfa misie v inom štáte, čím sa vytvoril predpoklad na spoluprácu krajín v oblasti kreovania spoločných zastupiteľských úradov. Príspevok upriamuje pozornosť na aplikáciu tohto modelu v súčasnej diplomatickej praxi, a to tak zo strany veľkých, ako aj malých štátov. V snahe o efektívne využívanie rozpočtových prostriedkov existuje predpoklad, že model spoločného zastupiteľského úradu bude čoraz častejšie využívaným spôsobom schematizácie zahraničných orgánov štátu.

Kľúčové slová: spoločné zastupiteľské úrady, diplomatické misie, stále misie, konzulárne úrady, Francúzsko, Nemecko.

The aim of the present paper is to analyze new trends and aspects in creating of a network of state representative offices abroad. By establishing this network the state takes into account its own needs and possibilities. Conditions for cooperation of countries in the field of creation of joint diplomatic missions are connected with international law, where two or more states may authorize the same person to lead the mission in another country. This paper draws attention to application of this model in the current diplomatic practice by small as well as by large states. In the context of the

---

¹ Mgr. Boris Mattoš, PhD. Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, e-mail: boris.mattos@euba.sk.

Po štúdiách v Bratislave – Univerzita Komenského (Mgr.), Ekonomická univerzita v Bratislave (PhD.) – Berlíne (Humboldt-Universität) a Zürichu (Universität Zürich) absolvoval niekoľko zahraničných odborných stáží (SRN a ČR). Je členom riadiaceho grémia Akcie Rakúsko-Slovensko, členom medzinárodnej expertnej komisie pre udeľovanie štipendií International Visegrad Fund. Od roku 2000 pôsobí na FMV EU v Bratislave, kde sa okrem pedagogickej činnosti venuje skúmaniu vybraných aspektov diplomacie a medzinárodných vzťahov.

efficient use of financial resources, we assume that the model of joint representative offices will become increasingly utilized.

Key words: joint embassies, diplomatic missions, permanent missions, consulates, France, Germany.

JEL: D73

1 Úvod

Právom každého suverénneho štátu je slobodne sa rozhodnúť, s ktorými štátmi bude udržiavať diplomatické vzťahy. Pri nadviazaní diplomatických stykov, ktorému predchádza vzájomné uznanie zainteresovaných krajín, dohodne sa aj úroveň vzájomného diplomatického zastúpenia. Štát tak zriaďuje sieť svojich zastupiteľských úradov ako zahraničné diplomatické a nediplomatické orgány a úrady pre medzinárodné vzťahy. Diplomatickými sú diplomatické misie, stále zastúpenia pri medzinárodných organizáciách, delegácie v medzinárodných organizáciách a na medzinárodných konferenciách. Rozvoj siete zastupiteľských úradov determinujú potreby a možnosti každého štátu. Cieľom tohto príspevku je analyzovať nové aspekty kreovania siete zastupiteľských úradov štátu v zahraničí. Pre potreby dosiahnutia stanoveného cieľa boli využité vedecké metódy abstrakcie, analýzy a syntézy.

V zmysle čl. 2 Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch, ktorý vstúpil do platnosti 25. apríla 1964, nadviazanie diplomatických stykov medzi štátmi a zriadenie stálych diplomatických misií sa uskutočňuje vzájomnou dohodou. Čl. 3 ďalej upravuje funkcie diplomatickej misie:²

- a) zastupovať vysielajúci štát v štáte prijímajúcom;
- b) chrániť záujmy vysielajúceho štátu a jeho príslušníkov v štáte prijímajúcom v rozsahu dovolenom medzinárodným právom;
- c) viesť rokovania s vládou prijímajúceho štátu;
- d) zisťovať všetkými zákonnými prostriedkami podmienky a vývoj v prijímajúcom štáte a podávať o nich správy vláde vysielajúceho štátu;
- e) podporovať priateľské vzťahy medzi vysielajúcim a prijímajúcim štátom a rozvíjať ich hospodárske, kultúrne a vedecké styky.

Diplomatické misie predstavujú jednu z najdôležitejších kategórií diplomacie a už od minulosti sa kreovaniu siete zastupiteľských úradov venovala patričná pozornosť vo väzbe na medzištátne vzťahy, zahranično-politické priority a najmä finančné a personálne možnosti daného štátu. Ako v tomto kontexte uvádza Balušek (1996, s. 26), „niektoré štáty si však z úsporných dôvodov zriaďujú misie len v dôležitých alebo geograficky výhodne položených hlavných mestách“. Sieť

---

² Originál Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch, ktorého anglické, čínske, francúzske, ruské a španielske znenie majú rovnakú platnosť, je uložený u generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov. Texty sú dostupné na internete na stránke http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf.

zastupiteľských úradov nie je fixne daná, ale vplyvom rôznych faktorov a potrieb podlieha zmenám, a to jednak smerom k rozširovaniu siete zastupiteľských úradov, jednak k ich rušeniu. Ekonomické možnosti štátu determinujú celkovú štruktúru zahraničných orgánov štátu pre medzinárodné styky. Podľa Liechtensteina (2004, s. 194) „čím menší štát, o to väčší je percentuálny podiel príslušného rezortu zahraničia na celkovom rozpočte štátu“.

Malé štáty aj v kontexte uvádzaných disponibilných finančných a personálnych reštrikcií a z toho vychádzajúcej oklieštenej siete zastupiteľských úradov využívajú s cieľom udržiavať diplomatické styky najmä platformu svojho členstva v medzinárodných organizáciách. Tie môžu existovať, aj keď štát nemá vzájomne zriadené diplomatické misie. Spomenúť možno Organizáciu spojených národov, v rámci ktorej svoje stále misie zriadila väčšina zo 193 členských štátov OSN. Veselý (2011, s. 123) ako príklad systému tzv. úspornej diplomacie (*cut-price diplomacy*) uvádza, že „Maledivy udržiujú v zahraničí 9 ambasád, ale diplomatické vzťahy nadviazali so 141 štátmi sveta“.

Opatrenia efektívnosti vedú niektoré štáty k osobitným prístupom z hľadiska riadenia zastupiteľského úradu z pozície vedúceho úradu. Gullová (2013, s. 173-174) v tomto kontexte poukazuje napr. na Singapur, „ktorý používa vo svojej diplomatickej praxi status nazývaný „*roving ambassador*“ (z angl. – túlavý veľvyslanec) - ide o nerezidentného, tzv. hosťujúceho veľvyslanca, ktorý sídli vo svojom štáte, odkiaľ spravuje agendu väčšinou niekoľkých krajín, a tieto štáty, v ktorých je akreditovaný, pravidelne alebo príležitostne navštevuje“. Singapur model nerezidentného veľvyslanca využíva aj v prípade Slovenskej republiky, kde Singapurskú republiku v SR od 16. 7. 2007 zastupuje J. E. pani Jennie Chua Kheng Yeng. Sídlom mimoriadnej a splnomocnenej veľvyslankyne je Ministerstvo zahraničných vecí v Singapore.³

Diplomatické misie delí Bystrický (2006, s. 23) do troch kategórií v priamej závislosti od toho, do ktorej triedy je zaradený titulár príslušnej misie:

„Prvú kategóriu tvoria *veľvyslanectvá*, vedené mimoriadnymi a splnomocnenými veľvyslancami, apoštolskými, či pápežskými nunciami alebo ďalšími vedúcimi zodpovedajúcej triedy akreditovanými u hlavy prijímajúceho štátu.

Do druhej kategórie patria *vyslanectvá*, ktoré vedú mimoriadni a splnomocnení vyslanci či mimoriadni a splnomocnení ministri, ako aj pápežskí internunciovia, rovnako akreditovaní u hlavy prijímajúceho štátu. V súčasnosti sa zastupiteľstvá tejto kategórie objavujú v medzinárodných vzťahoch len výnimočne.

Tretiu kategóriu tvoria tie zastupiteľské úrady, ktoré z rozličných dôvodov vedú *chargé d'affaires en pied* (en titre), akreditovaní u ministra zahraničných vecí prijímajúceho štátu.“

---

³ Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky (2013, s. 187).

Svojím poslaním a náplňou činnosti relatívne autonómnu súčasť misie, aj keď spadajúcu pod právomoc vedúceho misie, tvorí *konzulárny úrad* (zahraničný orgán nediplomatickej povahy).

Konzulárne zastúpenia sú dnes v metropolách štátov zvyčajne zlúčené s diplomatickými misiami a existujú vo forme konzulárnych oddelení zastupiteľských úradov. Pajtinka (2010, s. 110) vo vzťahu ku konzulárnym úradom zdôrazňuje, že „v podmienkach existencie rozvinutých masovokomunikačných prostriedkov, ktoré sú jedným z atribútov globalizácie, diplomacia štátu sa dostáva pod dôslednejšiu kontrolu širokej verejnosti. Konzulárne aktivity sú pritom pre radového občana spravidla najviac „viditeľnou“ súčasťou diplomacie, pretože práve s nimi sa najčastejšie dostáva do kontaktu v bežnom živote. Aj preto má občan často tendenciu práve podľa kvality konzulárnych aktivít hodnotiť prácu celého zastupiteľského úradu, či dokonca rezortu diplomacie – a podľa toho často aj obraz krajiny.“

2 SPOLOČNÉ ZASTUPITEĽSKÉ ÚRADY

Štandardným príkladom diplomatickej praxe je situácia, keď hovoríme o vysielajúcom štáte z hľadiska jedného štátu. Viedenský dohovor o diplomatických stykoch v čl. 6 počíta aj s možnosťou, že dva alebo viaceré štáty môžu poveriť tú istú osobu ako šéfa misie v inom štáte, ak prijímajúci štát nepodá námietky. Vytvoril sa tým predpoklad na spoluprácu krajín v oblasti kreovania spoločných zastupiteľských úradov. Dömök (2011, s. 130) síce uvádza, že „v dejinách diplomacie sa takéto prípady vyskytovali, no v súčasnosti už takmer neexistujú“, súčasná diplomatická prax však hovorí o inej realite.

Z hľadiska medzinárodného práva musí zakladanie spoločných zastupiteľských úradov spĺňať nielen vnútroštátne, ale najmä medzinárodno-právne ustanovenia. Potrebná je tiež notifikácia zo strany prijímajúceho štátu, ktorá musí obsahovať súhlasné stanovisko a podpísanie osobitnej dohody, v ktorej sa zmluvné strany zaväzujú k zriadeniu nového spoločného zastupiteľského úradu. Z hľadiska bezpečnosti a ochrany používania údajov a informácií je treba v zmluve presne stanoviť, aký okruh informácií bude verejne prístupný a ktorý zostáva výhradne určený len pre interné účely. Dosah na prácu uvedeného zastupiteľského úradu majú príslušné rezorty zahraničných vecí.

K povereniu tej istej osoby funkciou vedúceho misie v jednom štáte podľa Gullovej (2013, s. 173) dochádza vtedy, keď „uvedené štáty zastávajú v podstate rovnaké či veľmi podobné stanoviská v zahraničnej politike alebo vo vzťahu k prijímajúcemu štátu“. V odbornej literatúre sa pomerne často ako príklad vzájomnej spolupráce aj pre zhodné stanoviská v kľúčových oblastiach uvádzajú severské štáty – niekedy označované pod pojmom *škandinávsky model*. Spolupráca severských štátov je dlhodobá a existuje v rôznych podobách a rovinách, nie všetky však naplnili stanovené ciele efektívnosti. Dánsko, Fínsko, Island, Nórsko a Švédsko vybudovali v roku 1999 v Berlíne spoločný komplex šiestich budov pod názvom „Nordic embassies“. V piatich

sa nachádzajú príslušné budovy jednotlivých veľvyslanectiev, zostávajúca budova (Felleshuset) zahŕňa vstup do areálu, auditórium a jedáleň. Zjednotenie veľvyslanectiev možno však v tomto prípade vnímať skôr v symbolickej rovine, keďže veľvyslanectvá operujú samostatne. Ako vo svojej štúdií uvádzajú Rijks a Whitman (2007, s. 40), napriek snahe o redukciu nákladov na vonkajšiu reprezentáciu, ktorá samotný spoločný projekt iniciovala, paradoxne „došlo k ich nárastu“.

Subjektmi medzinárodných vzťahov, ktoré využívajú možnosti uvedené v čl. 6 Viedenského dohovoru sú spravidla malé štáty. Veselý (2011, s. 123) uvádza príklad „malých štátov karibskej oblasti, ktoré majú svoje spoločné misie v Ottawe, Ženeve, či v Bruseli pod hlavičkou Organizácie východokaribských štátov⁴, hoci nie všetky sú členmi tejto organizácie“. Spoločné zastupiteľské úrady sú však výzvou aj pre veľké štáty ako Nemecko a Francúzsko.

3 NEMECKO-FRANCÚZSKA SPOLUPRÁCA

Francúzska republika a Spolková republika Nemecko podpísali 22. januára 1963 v Elyzejskom paláci Zmluvu o nemecko-francúzskej spolupráci (Traité de l'Élysée), ktorá dala obojm štátom základný rámec budúcej spolupráce. Oba štáty sa v nej zaviazali, že budú okrem iného konzultovať dôležité otázky zahraničnej politiky, hospodárstva, obrany a kultúry.

Pri príležitosti 40. výročia podpísania Elyzejskej zmluvy v spoločnom vyhlásení z 22. januára 2003⁵ nemecký spolkový kancelár Gerhard Schröder a francúzsky prezident Jacques Chirac vyzvali svojich ministrov zahraničných vecí k vzájomnému posilneniu diplomatických a konzulárnych služieb oboch krajín (bod. č. 26 spoločného vyhlásenia) a k prevereniu možnosti otvorenia spoločných nemecko-francúzskych veľvyslanectiev. Podobne vyzvali na intenzívnejšiu spoluprácu medzi konzulárnymi službami a štátnou správou partnerského štátu a tiež na rozvoj vzájomnej pomoci pre občanov v tretích štátoch (bod č. 27 spoločného vyhlásenia). Ministerstvá zahraničných vecí Francúzska a Nemecka nesú teda priamy mandát vo väzbe na oblasť zahraničnej politiky s cieľom jeho priamej aplikácie v praxi.

K zriadeniu prvých spoločných zastupiteľských úradov došlo koncom deväťdesiatych rokov. Prvý z nich bol zriadený v roku 1997 v Praia (Kapverdy), nasledovali ďalšie v Lilongwe (Malawi), Alma-Ate (Kazachstan), Banje Luke (Republika Srbská), Podgorici (Čierna Hora), Santa Cruz (Bolívia), Maputo (Mozambik), Dháka (Bangladéš), Yaoundé (Kamerun). Na zastupiteľskom úrade v Alma-Ate spolupracovala okrem Nemecka a Francúzska aj Veľká Británia. Spoločný

---

⁴ Organizácia východokaribských štátov (OECS – Organisation of Eastern Caribbean States) vznikla v roku 1981 a združuje 7 členských štátov (Antigua a Barbuda, Dominika, Grenada, Montserrat, Svätý Krištof a Nevis, Svätá Lucia, Svätý Vincent a Grenadíny) a 2 asociované štáty (Anquilla a Britské Panenské ostrovy).

⁵ Spoločné vyhlásenie k 40. výročiu podpísania Elyzejskej zmluvy je dostupné online na <http://www.deutschland-frankreich.diplo.de/Gemeinsame-Erklärung-zum-40,1129.html>.

zastupiteľský úrad bol neskôr uzatvorený kvôli nezodpovedajúcim technickým parametrom. Spoločná kancelária veľvyslanectva v Podgorici bola uzatvorená z dôvodu vzniku nového štátu Čiernej Hory. Vznikom nového štátneho subjektu vzniklo v spoločných priestoroch veľvyslanectvo Francúzskej republiky. Podľa Bureša (2007, s. 37) sa „jednotlivé spoločné zastupiteľské úrady veľmi líšia v závislosti na prostredí v tretej, hostiteľskej krajine a na miere spolupráce medzi Francúzskom a Nemeckom“.

Rámcová dohoda medzi vládou Francúzskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o spoločných diplomatických či konzulárnych zastupiteľských úradoch vo všeobecnosti stanovuje tieto tri druhy spoločných zastupiteľských úradov:⁶:

- a) Spoločný zastupiteľský úrad v spoluvlastníctve oboch krajín - ide z viacerých hľadísk o najkomplikovanejší spôsob zriadenia spoločného zastupiteľského úradu. Rámcová dohoda upravuje aj situáciu, keď jedna i druhá strana môže zo spoluvlastníckeho pomeru vystúpiť. Výpovedná lehota je v tomto prípade štvorročná.
- b) Spoločný zastupiteľský úrad v spoločnom prenájme.
- c) Spoločný zastupiteľský úrad v prenájme jedného partnera druhému. Z hľadiska zriadenia spoločného zastupiteľského úradu ide o jednoduchší model, a preto bol použitý pri kreovaní prvých spoločných zastupiteľských úradov v Praia, keď v rokoch 1997 - 2001 v tíme francúzskeho veľvyslanectva pracoval aj nemecký diplomat.

Dôvody zriaďovania a následné efekty prínosu spoločných francúzsko-nemeckých zastupiteľských úradov, ktoré identifikoval Bureš (2007, s. 37-38), možno zhrnúť nasledovne:

- inštitucionalizovaný vonkajší prejav silnej francúzsko-nemeckej spolupráce;
- racionalizácia siete zastupiteľských úradov (zníženie výdavkov z hľadiska prevádzky, využitie spoločných administratívno-technických pracovníkov, zariadenia a pod.);
- novátorský prístup Francúzska a Nemecka z hľadiska potenciálnych možností zriaďovania spoločných zastupiteľských úradov aj vo väčšom formáte;
- väčšia viditeľnosť jedného či druhého štátu v danom štáte a to najmä v tom prípade, ak v nej jeden, či druhý štát nebol zastúpený;

---

⁶ Rámcová dohoda medzi vládou Francúzskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o spoločných diplomatických či konzulárnych zastupiteľských úradoch bola podpísaná 12. októbra 2006 v Paríži. Dostupná je na internetovej stránke <http://www.france-allemande.fr/accord-cadre-diplomatique-franco,2815.html>.

- príklad pre iné štáty - vzájomná a silná spolupráca Francúzska a Nemecka, kedysi nepriateľov, ktorá sa prejavuje spoločnými zastupiteľskými úradmi, je dobrým príkladom pre ďalšie štáty.

K zriadeniu spoločných zastupiteľských úradov Francúzska a Nemecka dochádza v kontexte úzkej spolupráce v oblasti zahraničnej politiky oboch krajín a najmä prieniku ich záujmov v danom štáte, resp. teritóriu. Z uvedeného dôvodu sú spoločné misie, ako je uvedené na príkladoch vyššie, zriaďované najmä v mimoeurópskych štátoch.

Okrem spoločných zastupiteľských úradov majú Francúzsko a Nemecko zriadené aj spoločné francúzsko-nemecké kultúrne centrá (implantations culturelles communes) napr. v Santa Cruz (Bolívia), alebo v Lahore (Pakistan). V palestínskom Ramalláhu bol vytvorený špeciálny program pre komunikáciu vo francúzskom, nemeckom a arabskom jazyku. Vedúcu pozíciu zaujímajú dvaja riaditelia nominovaní francúzskou a nemeckou stranou.

4 RAKÚSKO-NEMECKÁ SPOLUPRÁCA

Vzájomnú spoluprácu zastupiteľských úradov s Nemeckom zvažuje aj Rakúsko a za dôvod sú označené najmä ekonomické príčiny. Štátny tajomník Spolkového ministerstva financií Rakúskej republiky (Bundesministerium für Finanzen), Andreas Schieder, sa pre denník Kurier (Trummer 2013) vyslovil za „štrukturálnu reformu rakúskych veľvyslanectiev“. Za štát, s ktorým by malo dôjsť k zlučovaniu zastupiteľských úradov bola označená Spolková republika Nemecko. Ako sa ďalej v texte článku uvádza, Rakúsko má zriadené vlastné zastupiteľské úrady v 81 štátoch sveta. Z hľadiska rozpočtu je pre rezort Spolkového ministerstva pre európske a medzinárodné záležitosti Rakúska (Bundesministerium für europäische und internationale Angelegenheiten) v roku 2013 vyčlenených 402 miliónov eur.

Podnetom k diskusii o spolupráci v tejto oblasti v Rakúsku bola prípadová štúdia nemeckej Bertelsmannovej nadácie pod názvom „Jedno veľvyslanectvo s 27 vlajkami – potenciálne benefity z európskej medzinárodnej reprezentácie“⁷, ktorá odhaduje ročné úspory pri zdieľaní agendy zastupiteľských úradov (najmä v konzulárnej oblasti) členskými štátmi Európskej únie až do výšky 1,3 miliardy eur. Výsledkom štúdie je okrem iného konštatovanie, že úspech zjednotenia ambasád „závisí od schopnosti a ochoty členských krajín prijať európskeho ducha v rámci týchto misií“. Štúdia sa však zaoberala modelovým príkladom jedného veľvyslanectva, v ktorom by mali zastúpenie všetky členské štáty Európskej únie.

---

⁷ Pozri Heinemann, Moessinger, Osterloh a Weiss (2013, s. 56-78).

5 VYŠEHRADSKÁ SPOLUPRÁCA

Zriaďovanie spoločných zastupiteľských úradov medzi Francúzskom a Nemeckom zarezonovalo v mnohých štátoch a bolo tiež predmetom diskusie v rámci zoskupenia Vyšehradská štvorka (V4), a to na mnohých fórach. Summit predsedov vlád Českej republiky, Maďarska, Poľska a Slovenska vo Varšave v roku 2009 v kontexte hospodárskej krízy, ktorá prinútila štáty revidovať výdavky okrem iného aj v oblasti zahraničnej diplomatickej služby, priniesol v rámci možných opatrení návrh na koordináciu diplomatických misií. Z hľadiska teritoriálneho umiestnenia boli v tomto kontexte spomenuté Ázia, Afrika, Južná Amerika a postsovietske republiky. V tej súvislosti bola prezentovaná plánovaná spolupráca maďarských diplomatov na poľskom veľvyslanectve v Minsku, realizácia ktorej sa však komplikovala pre problémy s neupustením oboch krajín od symbolov nezávislosti.⁸

Veselý (2011, s. 123) ako ďalší príklad vyšehradskej spolupráce uvádza vytvorenie tzv. „Vyšehradského domu“, v rámci ktorého od 25. marca 2010 fungujú v juhoafrickom Kapskom meste, v spoločne spravovanej budove, konzuláty Českej republiky, Maďarska, Poľska a Slovenska. Na základe vzájomnej dohody medzi štyrmi ministerstvami zahraničných vecí, bude každý členský štát na báze striedania po dobu jedného týždňa vykonávať diplomatické a konzulárne činnosti v spoločných priestoroch Vyšehradského domu.⁹ Tento koncept by mal byť v ďalšej fáze aplikovaný priamo na zastupiteľské úrady. Ako vyplynulo z vyhlásenia predsedov vlád V4 v októbri 2013 v Budapešti, prvý spoločný zastupiteľský úrad pre krajiny V4 by mal byť lokalizovaný v hlavnom meste Vietnamskej socialistickej republiky, Hanoji.

Vyšehradská spolupráca má určite svoj potenciál, vzájomný prienik pri realizácii spoločných zastupiteľských úradov, a to vo viacerých rovinách, je však spomedzi štyroch krajín najväčší v prípade Českej republiky a Slovenskej republiky a to vzhľadom k takmer 75-ročnej existencii spoločného štátu, jazykovej a kultúrnej blízkosti. Je preto logické, že myšlienka vzájomného zdieľania zastupiteľských úradov v zahraničí bola viackrát zdôrazňovaná v diskusiách vedúcich rezortov diplomacie oboch krajín. Z hľadiska vyšehradskej spolupráce má táto spolupráca určite najväčšie predpoklady pre skorú a úspešnú realizáciu.

6 SPOLUPRÁCA ŠTÁTOV BÝVALEJ JUHOSLÁVIE

Podobne ako štáty bývalého Československa vzájomne spolupracujú aj krajiny bývalej Juhoslávie s cieľom vytvoriť spoločné zastupiteľské úrady, resp. konzulárne misie. Ako uvádza spravodajský a analytický portál zameraný na juhovýchodnú Európu - SETimes - príkladom je Srbsko a Čierna Hora, resp. Srbsko a Bosna Hercegovina, ktoré majú podpísané zmluvy o spolupráci v tejto oblasti.¹⁰ Riešenie

---

⁸ Pozri SME (2009).

⁹ Pozri Ministerstvo zahraničných vecí Maďarskej republiky (2010).

¹⁰ Pozri SETimes – The news and views of Southeast Europe.

situácie s vonkajším zastúpením štátu je naliehavé najmä pre Srbsko, ktoré vzhľadom na vysporiadanie majetku bývalej Juhoslávie musí do konca roku 2013 opustiť 24 diplomatických misií a konzulárnych zastúpení.

Podobné rokovania o spoločnom využití diplomatických úradov vedú tiež Macedónsko s Čiernou Horou. Odhadovaný prenájom priestoru pre diplomatickú alebo konzulárnu misiu sa pohybuje na úrovni 500- až 600-tisíc eur ročne. Podľa zverejnených správ vynaložilo Macedónsko v posledných rokoch značné sumy na zriadenie zastupiteľských úradov v Budapešti (1,07 mil. eur), Prahe (2 mil. eur) a vo Viedni (3,5 mil. eur). Experti sú však k iniciatíve spoločných zastupiteľských úradov skeptickí a to najmä vo vzťahu na nedávnu históriu.

Slovensko, podobne z ekonomických dôvodov, pozmenilo štruktúru zastupiteľských úradov a rozhodlo sa uzatvoriť svoje diplomatické misie v Portugalsku, Švédsku, Fínsku, Írsku a konzulárne oddelenia v New Yorku a Düsseldorfe.

7 ZÁVER

Pri kreovaní siete zastupiteľských úradov zohrávajú úlohu viaceré faktory, a to najmä personálne, zahranično-politické či ekonomické. Disponibilné možnosti z hľadiska finančných a ľudských zdrojov majú stredne veľké a veľké štáty väčšie, ako je to v prípade malých štátov. Aj napriek úspornej diplomacii môžu však malé štáty realizovať svoje diplomatické aktivity využitím svojho členstva v medzinárodných organizáciách, regionálnych zoskupeniach a tiež zmenou organizácie riadenia štátnej správy. Medzinárodné organizácie sú pre malé štáty skôr platformou pre aktívnu spoluprácu v rámci existujúcej siete príslušnej organizácie, regionálne zoskupenia na druhej strane ponúkajú reálne možnosti vytvárania spoločných zastupiteľských úradov. Ako vyplynulo z poukázania na racionalizačné opatrenia v kontexte zosieťovania zastupiteľských úradov vybraných krajín v zahraničí, štáty hľadajú v súčasnej situácii možnosti úspory výdavkov aj v rezorte diplomacie, čo vytvára reálne dôvody a možnosti pre ich vznik. Pre mnohé štáty je to zároveň výzva na odstránenie vzájomných animozít (napr. štáty bývalej Juhoslávie). Nemecko-francúzska spolupráca v oblasti vytvárania spoločných zastupiteľských úradov je príkladom, ktorý nasledovali viaceré štáty (napr. krajiny Vyšehradskej štvorky). Záverom tohto príspevku možno konštatovať, že v kontexte hospodárskych ukazovateľov vo väzbe na snahu štátov o efektívne využitie rozpočtových prostriedkov existuje predpoklad, že model spoločného zastupiteľského úradu má perspektívu a bude stále viac využívaným prostriedkom efektívizácie siete zahraničných orgánov štátu pre medzinárodné vzťahy.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BALUŠEK, M. (1996): *Umenie diplomacie*. Bratislava: Belimex, 1996. 222 s. ISBN 80-85327-17-1.

2. BUREŠ, P. (2007): Francouzsko-německá velvyslanectví. Novodobá realita? In *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 11, s. 37-39.
3. BYSTRICKÝ, L. (2006): *Základy diplomacie*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006. 167 s. ISBN 80-7165-544-9.
4. DÖMÖK, J. (2011): *Diplomacia a diplomatický protokol*. Šamorín: Heuréka, 2011. 411 s. ISBN 978-80-89122-67-7.
5. GULLOVÁ, S. (2013): *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol*. Praha: Grada, 2013. 335 s. ISBN 978-80-247-4418-6.
6. HEINEMANN, F. – MOESSINGER, M. – D., OSTERLOH, S. – WEISS, S. (2013): One embassy with 27 flags – the potential benefits from European international representations. [Online.] In *The European Added Value of EU Spending: Can the EU Help its Member States to Save Money? Exploratory Study*, 2013. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2013. 130 s.
7. LIECHTENSTEIN, N. (2004): Diplomatie und Aussenpolitik von Kleinstaaten. In BUSEK, E. – HUMMER, W. (eds.): *Liechtenstein politische Schriften - Der Kleinstaat als Akteur in den Internationalen Beziehungen*. Vaduz: Verlag der Liechtensteinischen Akademischen Gesellschaft, 2004. S. 193-200. ISBN 3-7211-1059-5.
8. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ MAĎARSKEJ REPUBLIKY. (2010): *The "Visegrad House" in Cape Town has started operating*. [Online.] [Citované 15. 8. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.mfa.gov.hu/kum/en/bal/actualities/spokesman_statements/Visegrad_eng_100325.htm>.
9. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKYCH ZÁLEŽITOSTÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. (2013): *Listina diplomatického zboru*. [Online.] [Citované 17. 9. 2013]. Dostupné na internete: <[http://www.mzv.sk/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_2A5D2AE1CED4D02BC125711D0041AA68_SK/\\$File/Diplsk.pdf](http://www.mzv.sk/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_2A5D2AE1CED4D02BC125711D0041AA68_SK/$File/Diplsk.pdf)>.
10. PAJTINKA, E. (2010): Konzulárna služba a jej perspektívy na začiatku 21. storočia. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2010, roč. 8, č. 1., s. 105-111.
11. RANA, S. K. (2011): *21st century diplomacy: a practitioner's guide*. Londýn – New York: Continuum International Publishing Group, 2011. 372 s. ISBN 978-1-4411-6838-2.
12. RIJKS, D., WHITMAN, R. (2007): European diplomatic representation in third countries: trends and options. [Online.] In *European Policy Centre working paper No. 28 - The EU Foreign Service: how to build a more effective common policy*, 2007. [Citované 23. 8. 2013.] Dostupné na internete: <http://www.efsp.eu/docs/470EuropeanForeignService_WP.pdf#page=34>.
13. SME. (2009): Krajiny V4 chcú pre krízu spoločné veľvyslanectvá. [Online.] In *SME*, 4. 9. 2009. [Citované 23.8.2013.] Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/5003491/krajiny-v4-chcu-pre-krizu-spolocne-velvyslanectva.html#ixzz2dRANB1hd>>.

14. TRUMMER, P. (2013): „Kooperation“: Schieder bei Botschaften sparen. [Online.] In *KURIER – unabhängige Tageszeitung für Österreich*, 13. 7. 2013 [Citované 23.8.2013.] Dostupné na internete: <<http://kurier.at/politik/inland/schieder-will-bei-botschaften-sparen-mit-anderen-kooperieren/18.977.257>>.
15. VESELÝ, Z. (2011): *Diplomacie (teorie – praxe – dějiny)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeňek, s.r.o., 2011. 493 s. ISBN 978-80-7380-332-2.

MÄKKÁ A TVRDÁ MOC – O VYBRANÝCH OTÁZKACH POSUDZOVANIA KRITÉRIÍ MÄKKEJ MOCI

SOFT POWER AND HARD POWER – ON SELECTED ASPECTS OF SOFT POWER CRITERIA

*Laura Meričková*¹

Cieľom článku je analýza existujúcich pohľadov na mäkkú moc – kriticky prehodnocovaný koncept v teórii medzinárodnej politiky – prostredníctvom vybraných aspektov o moci. V prvej časti sa zameriavame na rôzne prístupy k jej charakteru, ktoré následne dopĺňame poznatkami o sociálnej moci. Pozornosť sústreďujeme na jednu z kritických analýz konceptu mäkkej moci, na základe ktorej spolu s ďalšími teoretickými poznatkami dospievame k záveru, že „cukor a bič“ zostávajú prevládajúcimi formami moci v medzinárodných vzťahoch. Napriek tomuto poznatku však treba, aby sa mäkká a tvrdá moc na teoretickej úrovni naďalej rozlišovali. Kritérium odlišenia nepredstavuje charakter materiálnosti, ale donútenie.²
Kľúčové slová: mäkká moc, donútenie, presviedčanie, vydieranie.

The aim of the article is to examine the concept of soft power which continues to be a critically examined topic by scholars. In the first part of the article we introduce different points of view on the nature of soft power followed by a brief overview of the theoretical knowledge about social power. In the course of the article, our attention is drawn to one of the critical soft power's analysis, which in line with other authors' observations leads us to conclusion, that "carrots and sticks" remain the dominant forms of power in international relations. Despite this observation, it is necessary to continue to distinguish between soft power and hard power. However, the criterion of differentiation is coercion, not the material or immaterial character of power.

---

¹ Ing. Laura Meričková. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 85235 Bratislava, e-mail: laura.merickova@euba.sk.

Autorka je internou doktorandkou na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave.

² Stať bola spracovaná v rámci projektu mladých vedeckých pracovníkov č. I-13-114-00 „Meniace sa mocenské usporiadanie sveta a jeho prejavy a vplyvy na vybrané aspekty medzinárodných vzťahov“, ktorý vznikol s finančnou podporou Ekonomickej univerzity Bratislava. Niektoré časti state sú súčasťou autorkinej dizertačnej práce „Teoretické skúmanie vybraných aspektov uplatňovania západných konceptov vo verejnej diplomacii“.

1 ÚVOD

Mäkká moc,³ podobne ako iné formy moci, predstavuje schopnosť meniť *správanie* druhých s cieľom dosiahnuť to, čo si želá subjekt vplyvu. Nye (2004, s. 6) definuje *mäkkú moc* ako „schopnosť tvarovať preferencie druhých.“ Ovplyvňovať preferencie síce možno prostredníctvom donútenia alebo odmien, ale Nye (2004, s. 2) podotýka, že mäkká moc nevyužíva ani jeden z daných spôsobov: „Ak veríte, že moje ciele sú legitímne, potom Vás môžem presvedčiť, aby ste spravili niečo, bez toho, aby som Vám hrozil alebo ponúkol odmenu.“ Mäkká moc podľa Nyea predstavuje schopnosť ovplyvniť preferencie alebo dokonca určiť, čo si objekt bude želať.

Nye (2004, s. 6) za hlavný zdroj mäkkej moci považuje *atraktivitu*, pretože mäkkú moc nezužuje výhradne na presvedčanie prostredníctvom argumentu (aj keď ho klasifikuje ako jej súčasť). „Je to schopnosť priťahovať a priťažlivosť často vedie k súhlasu.“ Atraktivita sa tak stáva *tretím* zdrojom moci popri donútení (bič) a odmene (cukor).

Mäkká moc sa „môže merať pomocou zmeny v myšliach, nie cez množstvo vynaložených dolárov alebo výrobu brilantných balíkov“ (Nye 2011, s. 107), čím sa podčiarkuje dôležitosť zmeny v *presvedčení* objektu vplyvu. Znamená to však, že zmena v preferenciách nevyhnutne musí vychádzať od objektu vplyvu t. j. *dobrovoľne* a *z vlastnej vôle* ako nutnej podmienky, ktorú považujeme za rozhodujúcu v koncepte mäkkej moci od Nyea. Vo svojich predpokladoch tak *vyučuje* akékoľvek donucovanie.

Pojem „mäkká moc“ zostáva aj napriek vyše dvadsaťročnej prítomnosti v teórii medzinárodnej politiky stále konceptom vyžadujúcim ďalší výskum.

Cieľom článku je analyzovať pojem mäkkej moci cez vybrané poznatky o sociálnej moci. V článku zároveň podrobnejšie venujeme pozornosť jednej z kritických analýz. Na dosiahnutie cieľa boli využité primárne ako aj sekundárne zdroje autorov, ktorí rozvíjajú koncept mäkkej moci, skúmajú fenomén mäkkej moci a sociálnu moc, a použili sme aj štatistické záznamy Pew Research (2013).

2 RÔZNORODOSŤ POHĽADOV NA KONCEPT MÄKKEJ MOCI

Koncept mäkkej moci, ktorý predstavil Joseph Nye, možno stručne zhrnúť do nasledujúcich záverov. Mäkká moc je založená na *atraktivite* (vrátane presvedčania), má schopnosť priťahovať a *nedonucuje*. Zdroje mäkkej moci sú *prevažne* nemateriálneho charakteru (kultúra, hodnoty, zahraničná ako aj domáca politika)

---

³ Soft power“ prekladáme z angl. jazyka ako mäkká moc. Volíme pojem „moc“ namiesto „sily“, ktorá je ekvivalentom slova „force“ a spájame ju skôr s fyzickou silou. Niektorí autori volia aj ponechanie anglického výrazu „soft power“.

a *nevylučujú sa tvrde* prostriedky z konceptu mäkkej moci. Aj zdroje tvrdej moci vedia vytvárať príťažlivosť (najmä úspešný ekonomický model alebo rozvojová pomoc), a tým mäkkú moc.

Tieto závery predstavujú iba jeden z existujúcich pohľadov, pretože koncept mäkkej moci kriticky skúmajú a prehodnocujú ďalší teoretici.

Skúma ho napríklad Gallaroti, ktorého závery nadväzujú na výklad Josepha Nyea, ale v istých aspektoch sú rozdielne. Spoločným základom zostáva atraktivita, aj keď Gallaroti používa odlišný pojem – *náklonnosť*, (z angl. *endearment*), ktorý volí ako reprezentatívny pojem. „Pojmy ako obdiv a rešpekt [...] nedostatočne zachytávajú mieru sympatie a úcty (napr. môžeme rešpektovať a obdivovať národ viac, ako si ho môžeme vážiť a sympatizovať s ním), ktoré sú základmi mäkkej moci“ (Gallaroti 2011, s. 10). Ďalší prienik nachádzame v charaktere materiálnosti zdrojov mäkkej moci. Gallaroti súhlasí, že zdroje mäkkej moci môžu byť ako nemateriálneho, tak i materiálneho charakteru. Za hlavný zlom v charakteristike možno považovať zaradenie do teórií medzinárodných vzťahov. Zatiaľ čo Nye nenachádza rozpor medzi mäkkou mocou a realizmom, Gallaroti ju zaraďuje do neoliberalistickej a konštruktivistickej teórie. Aj v jeho koncepte zostáva štát racionálnym aktérom, avšak so snahou *maximalizovať* zisk (čo je v rozpore s relatívnym ziskom z pohľadu realizmu). „Pre dosiahnutie najlepších individuálnych výsledkov (podľa toho ako sa skončí hra), je treba dosahovať žiaduce kolektívne výsledky“ (Gallaroti 2014, s. 5). Základmi mäkkej moci sú tak *kooperatívna stratégia* a *kolektívny záujem*.

Odišnejší pohľad od pôvodného výkladu Josepha Nyea predstavujú Ronfeldt a Arquilla. Prvým základným rozdielom je, že mäkkú moc nespájajú výhradne len s atraktivitou – zahrňuje aj nepríťažlivé a nepríjemné spôsoby dosahovania cieľov. „Môže byť uplatňovaná drsným, tvrdým až temným spôsobom, napríklad cez správy, ktoré varujú, zahanbujú, odsudzujú či vyhýbajú sa cielenému aktérovi“ (Ronfeldt a Arquilla 2009, s. 361). Od Nyea a Gallarotiho sa líšia aj v charaktere materiálnosti zdrojov. Mäkká moc má v ich ponímaní čisto nemateriálny charakter. Myšlienky a symboly (skryté za tvrdými prostriedkami, ako napr. obchod) sú výsadou mäkkej moci, avšak samotný obchod a investície dotvárajú tvrdú moc. Stručne by sme to mohli zhrnúť tak, že z daného pohľadu mäkká moc predstavuje „použitie informačných prostriedkov na priťahovanie, presvedčanie, ale aj donucovanie.“⁴

Ronfeldt a Arquilla predpovedajú v budúcnosti nárast mäkkej moci vo svete. Sú autormi konceptu „noopolitiky“, ktorý predstavuje alternatívny prístup k reálpolitike. „Noopolitika“ sa zakladá na nemateriálnych zdrojoch moci – informáciách a vedomostiach (na rozdiel od mocenskej politiky, ktorá spočíva na tvrdej moci a materiálnych zdrojoch ako jej hlavných zložkách). Do popredia sa dostávajú „neštátni aktéri, ktorí zdôrazňujú úlohu informačnej mäkkej moci

---

⁴ Informáciu sme získali na základe e-mailovej komunikácie s Johnom Arquillom z dňa 15. 9. 2013.

pozostávajúcej z vyjadrovania myšlienok, hodnôt, noriem a etiky prostredníctvom všetkých dostupných prostriedkov” (Ronfeldt a Arquilla 2009, s. 355). Očakávajú, že „noopolitika“ sa stane novou politikou charakteristickou pre informačný vek a že do popredia sa dostane vplyv myšlienok, ideálov, noriem, zákonov a etiky, ktorá zvýši koncentráciu mäkkej moci v medzinárodnom prostredí.

C. S. Gray patrí medzi teoretikov, ktorí sú opačného názoru. Jeho teoretické pojednávanie o mäkkej moci výrazne nemení závery o jej charaktere od pôvodného autora, kritizuje však preceňovanie využiteľnosti mäkkej moci v medzinárodnej politike. Grayovou (2011, s. 7) hlavnou tézou je, že význam vojenskej moci, napriek tomu, že v súčasnosti sa neuplatňuje (resp. uplatňuje oveľa ťažšie), stále pretrváva a nie je o nič menej dôležitá ako v minulom období. „[...] [b]olo by nezodpovedné, keby sme sa v tomto extrémne snažili ako zvestovatelia konfliktu zamietnuť súčasnú absenciu sily [...]. Jednoducho nemôžeme [ešte] vedieť, čo toto storočie prinesie.“ Jedným z jeho argumentov je nelineárnosť histórie, ktorá spochybňuje akékoľvek tvrdenia o klesajúcej relevantnosti tvrdej vojenskej moci. Mäkká moc ako súčasť zahraničnej politiky predstavuje viac doplnok tvrdej moci ako jej náhradu. Medzi dôvody radí napríklad vysokú závislosť od ochoty recipientov ju prijímať a jej nekontrolovateľnosť: „...taká moc je vysoko nepredvídateľná vo svojom potenciálnom vplyve produkovať čistý úžitok alebo škodu“ (Gray 2011, s. 32).

K myšlienke o doplnujúcom charaktere sa hlási napríklad aj Roman Joch, ktorý opisuje mäkkú moc ako závislú od tvrdej. Príklad nachádza v USA za čias Reagana: „Budovanie jeho mohutnej tvrdej moci išlo ruka v ruke s ideologickou ofenzívou v prospech slobody a demokracie, teda s rozvíjaním mäkkej moci. Táto mäkká moc by však bola bez tvrdej moci nedôveryhodná“, čo podporuje aj pozorovaním, že „súčasnú oslabenie tvrdej moci za prezidenta Baracka Obamu je sprevádzané i stratou americkej mäkkej moci vo svete“ (Joch 2013). Hoci súhlasíme s previazanosťou mäkkej moci s tvrdou, nemožno jednoznačne súhlasiť s druhým výrokom o poklese mäkkej moci za prezidenta Obamu ako dôsledku zníženia tvrdej moci (tabuľka 1). Na pokles mäkkej moci mal silný dopad unilaterálny výkon zahraničnej politiky za G. W. Busha, jr., ktorý bol podopretý práve vojenskou silou.

V tabuľke 1 možno v 18 štátoch z 38 pozorovať nárast priaznivej verejnej mienky o USA v roku 2013 oproti roku 2003 (invázia USA v Iraku), a zároveň oproti roku 2008 (koniec mandátu prezidenta G. W. Busha, jr.). Pre nedostatok údajov ostáva porovnanie zmeny verejnej mienky v iných štátoch otvorené, avšak v niektorých je možné pozorovať stratu pozitívneho vnímania v období 2003 – 2008 a zlepšenie štatistických hodnôt za prezidenta B. Obamu.

Tab. 1: Priaznivosť vnímania USA vo vybraných štátoch sveta (v %)

	2002	2003	2007	2008	2013
Kanada	72	63	55		64
Veľká Británia	75	70	51	53	58
Francúzsko	62	42	39	42	64
Nemecko	60	45	30	31	53
Taliansko	70	60	53		76
Španielsko		38	34	33	62
Grécko					39
Poľsko	79		61	68	67
Česká republika	71		45		58
Rusko	61	37	41	46	51
Turecko	30	15	9	12	21
Egypt			21	22	16
Jordánsko	25	1	20	19	14
Libanon	36	27	47	51	47
Palestína		0	13		16
Tunisko					42
Izrael		78	78		83
Austrália		59		46	66
Čína			34	41	40
Indonézia			29	37	61
Japonsko	72		61	50	69
Malajzia			27		55
Pakistan	10		15	19	11
Filipíny	90				85
Južná Kórea	52	46	58	70	78
Argentína	34		16	22	41
Bolívia					55
Brazília	51	35	44	47	73
Čile			55		68
El Salvador					79
Mexiko	64		56	47	66
Venezuela					53
Ghana	83		80		83
Keňa	80		87		81
Nigéria		61	70	64	69
Senegal					81
Južná Afrika	65			60	72
Uganda	74		64		73

Pozn.: Tabuľka bola čiastočne upravená autorkou článku.

Prameň: Pew Research (2013).

Skúmaniu konceptu mäkkej moci sa venuje aj J. B. Matternová. Mäkkú moc charakterizuje ako nemateriálnu, založenú na atraktivite, ktorá však donucuje. „V kontexte svetovej politiky, by dávalo väčší zmysel, keby sa atraktivita modelovala ako vzťah, ktorý je budovaný prostredníctvom reprezentačnej sily – nie fyzickej, avšak stále donucovacej formy moci, ktorá sa uskutočňuje prostredníctvom reči“ (Mattern 2005, s. 583).

Dôvodom tézy, prečo atraktivita pramení z donútenia, je samotná medzinárodná politika. Podľa Matternovej presvedčanie v kontexte medzinárodnej politiky zlyháva. Model atraktivity je preto v medzinárodných vzťahoch založený na *reprezentačnej sile*.⁵ Svoju realitu – pochopenie sveta a „pravdu“ – aktér obhajuje nie na základe logického argumentu, ale prostredníctvom *slovného boja*. Dvaja aktéri z rôzneho prostredia *nemajú* spoločný náhľad na svet, a preto dochádza „k radikálnemu nesúhlasu o význame dôkazu“ (Mattern 2005, s. 586). Aktéri sa nemôžu navzájom presvedčiť o svojej pravde, a tak dochádza k donucovaniu.

3 CHARAKTERISTIKA MÄKKEJ A TVRDEJ MOCI V KONTEXTE VYBRANÝCH POZNATKOV O MOCI

„V posledných desaťročiach sa teoretici a komentátori rozhodli rozlišovať medzi dvoma druhmi moci – mäkkou a tvrdou mocou“ (Gray 2011, s. v). Ide o nový prístup, ktorý však prináša potrebu ich skúmania v kontexte existujúcich poznatkov o moci.

„Vo svojom najvšeobecnejšom zmysle, je moc tvorba kauzálnych efektov“ (Scott 2001, s. 1), pričom takúto moc možno nájsť všade v prírode, či už ide o riekku rozrušujúcu breh alebo človeka, ktorý sa svojím konaním snaží dosiahnuť istý cieľ. Pri ľudskom agentovi sa však posúvame v skúmaní problematiky do kontextu sociálnej moci, ktorá je charakteristická úmyselným konaním prostredníctvom sociálnych vzťahov (medzi subjektom vplyvu a objektom). Sociálna moc predstavuje jednu zo základných foriem moci, o ktorej budeme uvažovať aj v našom článku. Hoci z pohľadu štátnej moci ide o moc na vysokom stupni hierarchie, t. j. princípálom moci sa stáva štát, tento aktér je tvorený ľudským agentom. Preto budeme uvažovať o mäkkej a tvrdej moci z pohľadu existujúcich poznatkov o sociálnej moci. Treba však podotknúť, že na úrovni štátu sa tvrdé a mäkké prostriedky prelínajú a využívajú sa v rôznej miere na zaistenie národných záujmov.

---

⁵ *Reprezentačná sila* je forma moci, ktorá dosahuje konformitu objektu na základe *hrozby* pôsobiacej na objekt vplyvu, a preto má *donucujúci* charakter. Hrozba prináša objektu pocit, že ak sa nepodrobí, jeho nekonformita mu privedie negatívne dôsledky. Táto hrozba má síce *symbolickú* podobu, avšak subjekt sa aj v tomto prípade obáva potrestania, čím sa znižujú možné alternatívne konania. Kľúčom danej formy moci je *subjektívny* pocit objektu. Komunikačná stratégia preto nemusí byť vždy úspešná a musí byť dôkladne pripravená: napr. musí mieriť na centrálnu časť vedomia objektu (ak hrozba nie je relevantná, subjekt sa nepodrobí) a limitovať cieľ ako jedinú možnosť výberu.

Sociálna moc je definovaná ako schopnosť aktéra dosiahnuť, aby druhí plnili jeho vôľu (Gold 2011, s. 66). M. Mann (2012, s. 6) ju označuje za „mocný prostriedok k iným cieľom“, ktorý nie je pôvodným cieľom človeka, pretože „vzniká v priebehu uspokojovania potrieb“. Subjekt vplyvu (ďalej subjekt) dosahuje svoj cieľ použitím zdrojov vplyvu, ktoré možno definovať ako prostriedky na ovplyvnenie motivácie.

John Scott rozlišuje dve elementárne formy moci: korektívny vplyv a persuasívny vplyv, ktoré sa od seba odlišujú v aplikovaných zdrojoch. „Korektívny vplyv funguje prostredníctvom použitia zdrojov, ktoré sú trestajúce alebo odmeňujúce [...] Persuasívny vplyv na druhej strane funguje cez poskytovanie a prijímanie dôvodov na požadované správanie“ (Scott 2001, s. 13). Korektívny vplyv zodpovedá zjednodušenému prirovnaniu cukor (odmena) a bič (sankcie), avšak umiestnenie atraktivity nie je úplne jasné, nakoľko Nye opisuje atraktivitu ako širší fenomén, a logické presvedčanie ako jeho súčasť.

Vo všeobecnosti však rozlišujeme dve základné formy moci, presvedčanie a donucovanie.

Presvedčanie patrí medzi klasické formy sociálnej moci. Je definované ako schopnosť subjektu presvedčiť objekt, aby poskytol svoj súhlas predkladanému rozhodnutiu (Gambarelli 2011, s. 478). Presvedčanie funguje (na rozdiel od donucovania) na základe dôvodov a argumentov. Základným prostriedkom je tak informácia a komunikácia, avšak dôležitým kritériom pre túto formu moci je *dobrovoľnosť*. Znamená to, že v rámci komunikácie sa neaplikuje donucovanie. „Efektívne presvedčanie funguje na základe vnútorného presvedčenia ako odpoveď na správu, komunikáciu alebo prosbu od subjektu vplyvu“ (Gambarelli 2011, s. 479).

Akceptovanie konania v súlade so želaním subjektu môže vyplývať z logického argumentu, avšak ten sa často zakladá na spoločných hodnotách, symboloch a identite (Scott 2001, s. 15), ktoré poskytujú jednotlivcovi v živote nutnú orientáciu. Ale presvedčanie sa nemusí obmedziť iba na logický argument. Môže fungovať aj na základe atraktivity, akou je charakter osobnosti alebo kompetencia (v prípade expertov; Scott 2001, s. 15). Vyplýva z toho, že atraktivita by mala byť chápaná skôr ako súčasť širšieho konceptu persuasívneho vplyvu, a nie naopak.

Donútenie je definované ako sociálny vplyv, ktorý spôsobuje zmenu preferencií alebo správania objektu (na rozdiel od presvedčania) *proti jeho vôli* (Coon a Mitterer 2010, s. 549). Môže nadobúdať nielen fyzickú, ale aj *psychologickú* podobu.

Donútenie funguje na princípe *hrozieb*, pričom *fyzické* donútenie hrozí použitím sily; zatiaľ čo *psychologickým* prejavom donútenia býva *emocionálne vydieranie*, ktoré „pôsobí na ľudský strach z odmietnutia“ (Dowding 2011, s. 115). Uplatňuje sa, keď subjekt pozná zraniteľnosť objektu a využíva ju na dosiahnutie svojho cieľa.

Donucovanie identifikujeme prirodzene aj v medzinárodných vzťahoch, pričom existujú viaceré typy donucovania. Teória o koerzívnej diplomacii rozlišuje medzi daným pojmom, *vydieraním* a *zastrašovaním*. Koerzívna diplomacia je založená

na požiadavke, podpretej hrozbou použitia trestu v prípade, ak sa objekt subjektu nepodrobí. Nemusi však ísť len o vojenskú intervenciu, hrozba môže pozostávať napríklad aj z prerušenia, skončenia rokovaní alebo vypovedania obchodných zmlúv, resp. môže nadobúdať iný nevojenký charakter (Wiegand 2011, s. 52).

Vydieranie a koerzívna diplomacia sú v podstate rovnaké, líšia sa však v tom, kto uskutočňuje prvý krok. Ak ide o vydieranie, je to *subjekt*, ktorý koná *ofenzívne* s cieľom „donútiť oponenta vzdať sa niečoho hodnotného, napr. teritória“ (Jakobsen 2009, s. 241). V prípade koerzívnej diplomacie je to *objekt*, ktorý koná ako prvý. Subjekt je reaktívny; svoju odpoveď uskutočňuje výhradne ako *reakciu* na už vykonaný akt (napríklad reakcia USA na použitie chemických zbraní v Sýrii).

V poslednom type donútenia na medzinárodnej úrovni, v „zastrašovaní“, sa hrozba uplatňuje preventívne pri zabraňovaní aktu, ktorý objekt ešte nevykonal.

V súčasnej medzinárodnej politike v porovnaní s obdobím od podpísania Vestfálskeho mieru do skončenia druhej svetovej vojny, v ktorom bola vojna (najmä kvôli expanziám teritória) „zvyčajnou a tolerovanou dimenziou medzinárodnej politiky“ (Zacher 1998, s. 2), je použitie sily v medzištátnych vzťahoch skôr výnimočnou situáciou. Svojevoľné použitie sily od skončenia druhej svetovej vojny nie je medzi štátmi viac akceptované a ľahko ospravedlniteľné [podľa článku 2(4) Charty OSN je zakázané⁶] a rovnako to platí pre uskutočňovanie hrozieb podopretých vojenskou silou.

Avšak D. Ellsberg (1968, s. 3) už pred takmer 50 rokmi napísal: „Schopnosť donucovať je pravdepodobne najdôležitejšia forma moci pre kalkulácie mocenskej rovnováhy. Iné modusy moci dôležité vo vzťahu štátu k občanom – schopnosť vzdelávať, informovať, šíriť propagandu, vštepovať zvyky poslušnosti alebo lojality alebo rešpektu k autoritám – sú menej dôležité vo vzťahu medzi suverénnymi štátmi.“

Podľa Matternovej ani v súčasnosti *donucovanie* neprestáva zohrávať dôležitú úlohu vo svetovej politike. C. S. Gray síce argumentuje, že dôležitosť vojenskej moci sa neznižuje a nevieme predpovedať budúcnosť vojenskej moci; faktom však zostáva, že jej praktické použitie medzi štátmi je v súčasnosti výnimočné. Zákaz použitia sily a hrozby silou preto otvára odlišný spôsob uskutočňovania donucovania vrátane taktiky vydierania.

V súčasnosti sa nehrozí vo vydieraní v medzinárodných vzťahoch priamo použitím vojenskej sily, ale opiera sa namiesto nej o sankcie iného druhu (napríklad ekonomické, ale aj psychologické).

Kritická analýza konceptu mäkkej moci *Prečo ‚mäkká moc‘ nie je tak mäkká: reprezentatívna sila a sociolingvistická konštrukcia atraktivity v medzinárodných vzťahoch* (z. angl. orig. *Why ‘Soft Power’ Isn’t So Soft: Representational Force and the*

---

⁶ „Všetci členovia Organizácie Spojených národov sa vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozbou sily alebo použitím sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľným s cieľmi Organizácie spojených národov.“

Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics) skúma mäkkú moc na prípadovej štúdií vyhlásenia vojny proti terorizmu po roku 2001. Cieľom tohto rozhodnutia USA bolo dosiahnuť podporu nielen štátov transatlantického priestoru, ale aj arabských štátov. Vojnu proti terorizmu „[USA] prepojili s hrozbou ‚bud’ ste s nami alebo s teroristami‘. [...] Zámerom [...] bolo vytvoriť líniu označujúcu tých, ktorí sú proti tejto politike USA, za jednoznačne zlých“ (Mattern 2005, s. 605). Štáty, ktorých identita závisela od zaradenia medzi „dobrých“ alebo „zlých“ z pohľadu USA, sa tak ocitli v „pasci“ – v bezvýhodnej situácii – z ktorej sa mohli dostať ako „dobrí“, len ak sa podrobia politike USA.

USA si vytvorili svoju taktiku na *donucovaní* vo forme *psychologickej* hrozby. Účinnosť taktiky, ako analýza konštatuje, fungovala u vládnucich elít v Egypte, Jordánsku, Sýrii a Turecku; obišla však Irak, ktorý sa dobrovoľne postavil proti politikám USA a západné štáty, ktorých rozhodnutie nepodporiť USA by pre rôzne dôvody aj tak nevyústilo do spojenia s teroristami.

Matternová (2005, s. 605) v prípadovej štúdií ukázala, že išlo o vytváranie hrozby. Joseph Nye však spojil „vojnu proti terorizmu“ s produkciou mäkkej moci pre USA. Štúdia preto uzatvára, že mäkká moc v skutočnosti nie je „mäkkou“, ale ponecháva tézu atraktivity, z čoho vyplýva, že v medzinárodných vzťahoch sa atraktivita vytvára na základe reprezentačnej sily, ktorá nesie formu *hrozieb*.

Spojenie mäkkej moci resp. atraktivity s donútením však *nie je* logické, Atraktivita je definovaná ako „pocit náklonnosti voči iným sprevádzaný pozitívnymi myšlienkami s tendenciou konať voči nim pozitívnym spôsobom“ (Nevid 2013, s. 528). Môžeme konštatovať, že predpokladá na strane objektu priaznivé vnímanie vzťahu voči subjektu vplyvu. Donucovanie, ktoré je založené na hrozbách, má vysokú pravdepodobnosť, že spôsobí odcudzenie a vzdorovanie (Scott 2001, s. 19). Pocit diskomfortu, ktorý hrozba vyvoláva, nemožno spájať s pozitívnym vzťahom, a tak ani s pozitívnou atraktivitou.

4 ZÁVER A DISKUSIA

Na základe teoretických poznatkov prezentovaných v článku dospievame k záveru, že v súčasnosti donucovanie a odmeňovanie zostávajú markantnými znakmi medzinárodných vzťahov (na medzištátnej úrovni), pričom mäkká moc má v zahraničnej politike iba limitované využitie.

Podľa teórie o sociálnej moci klasifikujeme prípad vojny proti terorizmu ako vydieranie, ktoré nemožno chápať ako mäkkú moc. Analyzovaná kritická štúdia však poukázala na novú skutočnosť realizácie hrozieb v medzinárodných vzťahoch od konca studenej vojny – hrozby sú len výnimočne podopreté vojenskou silou (a to iba vtedy, ak sú legitímne). Hrozby používané vo vydieraní v medzinárodných vzťahoch sa preto transformovali a nadobudli nevojenský alebo psychologický charakter.

Aj keď podľa Graya (2011, s. 7) „nemôžeme vedieť, čo [toto] storočie [ďalej] prinesie“, a nemôžeme predvídať, dokedy bude norma zákazu svojvoľného použitia

sily a hrozby silou (v Charte OSN) platná, nevojenský charakter možno stále klasifikovať ako prevládajúcu formu donucovania v súčasných medzinárodných vzťahoch, ktorá charakterizuje tvrdú moc, aj keď v inom „šate“. Dospievame tak k záveru, že tvrdú moc od mäkkej moci odlišuje práve kritérium donucovania, a nie charakter materiálnosti zdrojov. Informácie, ktoré donucujú, je treba zaradiť do kategórie *tvrdej moci*, nie mäkkej.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. COON, D. – MITTERER, O. J. (2008): *Introduction to Psychology: Gateways to Mind and Behavior*. Wadsworth: Cengage Learning, 2008. ISBN 0495599115.
2. DOWDING, K. (2011): Coercion and Power. In DOWDING, K. (ed.): *Encyclopedia of Power*. Londýn: Sage, 2011. ISBN 978-1-4129-2748-2.
3. ELLSBERG, D. (1968): *Theory and Practice of Blackmail*. [Online.] [Citované 15. 9. 2013.] Dostupné na internete: <<http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2005/P3883.pdf>>.
4. GRAY, S. C. (2011): *Hard power and soft power: the utility of military force as an instrument of policy in the 21st century*. Carlisle: Strategic Studies Institute, 2011. ISBN 1-58487-486-4.
5. GALLAROTTI, M. G. (2011): Soft Power: What it is, Why it's Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used. In *Journal of Political Power*, 2011, roč. 4, č. 1, s. 25-47.
6. GALLAROTTI, M. G. (2013): Soft Power of Saudi Arabia. [Online.] Dostupné na internete: <http://works.bepress.com/giulio_gallarotti/37>.
7. GAMBARELLI, G. (2011): Persuasion. In DOWDING, K. (ed.): *Encyclopedia of Power*. Londýn: Sage, 2011. ISBN 978-1-4129-2748-2.
8. GOLD, R. (2011): Bases of power. In DOWDING, K. (ed.): *Encyclopedia of Power*. Londýn: Sage. 2011. ISBN 978-1-4129-2748-2.
9. JAKOBSEN, V. P. (2009): Coercive Diplomacy. In COLLINS, A. (ed.): *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-969-477-8.
10. JOCH, R. (2013): *Soft power coby doplněk, nikoli však náhrada*. [Online.] [Citované 26. 11. 2013.] Dostupné na internete: <<http://www.ustavmezinarodnichvztahu.cz/article/soft-power-coby-doplnek-hard-power-nikoli-vsak-jeji-nahrada>>.
11. MANN, M. (2012): *The sources of social power. Volume 1: A History of Power from the Beginning to AD 1760*. New York: Cambridge University Press, 2012. ISBN 978-1-107-03117-3.
12. MATTERN, B. J. (2005): Why Soft Power Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics. In *Millennium: Journal of International Studies*, 2005, roč. 33, č.3, s. 583-612.

13. NEVID, S. J. (2013): *Psychology: Concepts and Applications*. Wadsworth: John David Hague, 2013. ISBN-10:1-333-31027-3.
14. NYE, J. jr. (2004): *Soft Power*. USA: PublicAffairs, 2004. ISBN-13 978-1-58648-306-7.
15. NYE, J. jr. (2011): *Future of Power*. USA: PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-61039-069-9.
16. PEW RESEARCH. (2013): *Pew Research Global Attitudes Project*. [Online.] [Citované 26. 11. 2013.] Dostupné na internete: <<http://www.pewglobal.org/2013/07/18/chapter-1-attitudes-toward-the-united-states/>>.
17. RONFELDT, D. – ARQUILLA, J. (2009): Noopolitik: A New Paradigm for Public Diplomacy. In SNOW, N. – TAYLOR, P. M. (eds.): *Routledge handbook of public diplomacy*. Londýn: Routledge, 2009. ISBN 0-415-95302-2.
18. SCOTT, J. (2001): *Power*. Cambridge: Polity Press, 2001. ISBN 0-7456-2417-0.
19. ZACHER, W. M. (1998): *Uniting Nations: Global Regimes and the UN System*. [Online.] [Citované 26.11.2013.] Dostupné na internete: <<http://www.ligi.ubc.ca/sites/liu/files/Publications/webwp23.pdf>>.
20. WIEGAND, E. K. (2011): *Enduring Territorial Disputes: Strategies of Bargaining, Coercive Diplomacy*. Athes: University of Georgia Press, 2011. ISBN-10: 0-8203-3738-2.

EDUARD GOMBÁR – LUKÁŠ PECHA: DĚJINY IRÁKU

EDUARD GOMBAR – LUKAS PECHA: THE HISTORY OF IRAQ

NAKLADATELSTVÍ LIDOVÉ NOVINY, PRAHA, 2013, 701 PP. ISBN 978-80-7422-249-8

*Karol R. Sorby*¹

V dlhoročnom úspešnom edičnom projekte „dějiny států“ nakladatel'stva Lidové noviny v Prahe vyšlo v novembri 2013 historické dielo týkajúce sa dejín Iraku. Býva pravidlom, že diela, ktorých napísanie – na rozdiel od prekladov kníh zo zahraničia – bolo zverené popredným domácim špecialistom, lepšie vystihujú predstavy a potreby českého (aj slovenského) čitateľa. Ako uvádzajú autori, nízina medzi riekami Eufrat a Tigris sa už v praveku stala dejiskom zásadných transformácií, ktoré postupne viedli k vytvoreniu vyspelej civilizácie a výrazne ovplyvnili neskorší vývoj celého regiónu. Aj táto civilizácia, ktorej životnú os tvorili rieky, podobne ako iné civilizácie (Čína, India, Egypt), má jednu z najdlhších súvislých histórií na svete, siahajúcu až k samotnému prahu ľudských dejín. Podobne ako v Egypte vzniklo písmo, ktoré bolo vizuálnym zachytením hovoreného slova, písmo hieroglyfické, aj v Mezopotámii vznikol dômyselný písomný systém, ktorý spočiatku slúžil iba na vedenie bežného účtovníctva, ale neskôr sa ním mohli zaznamenávať a odovzdávať aj zložité abstraktné myšlienky. Autormi tohto monumentálneho historického diela sú daja vynikajúci českí orientalisti-historici, odborník na starovekú Mezopotámiu PhDr. Lukáš Pecha, PhD zo Západočeskej univerzity v Plzni a arabista prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc., súčasný riaditeľ Ústavu Blízkeho východu a Afriky Karlovej univerzity. Kniha má okrem dodatkov takmer šesťsto strán textu a je rozdelená na štyri časti.

---

¹ doc. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 85235 Bratislava, e-mail: karol.sorby@euba.sk.

Autor je vedúcim Katedry medzinárodných politických vzťahov na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave a významný slovenský arabista s dlhoročnou praxou v diplomatických službách.

Prvú časť v rozsahu dvesto strán, zaoberajúcu sa obdobím praveku a staroveku, vypracoval Lukáš Pecha. Autor sa zaoberá obdobím vzniku a rozvoja mestských štátov v Mezopotámii, ktorému vtisli pečať Sumeri. Politické zjednotenie v širšom rozsahu sa dosiahlo tak, že jeden mestský štát nastolil svoju hegemoniu nad inými. V dejinách Sumeru sa to stalo v 24. storočí pred Kr., keď si vládca mesta Umma podrobil všetky ostatné sumerské mestské štáty a uzavrel tým zjednotenie južnej Mezopotámie. Politické zjednotenie spoločnosti navyknutej žiť v pluralistickom rámci mestských štátov nebolo len záležitosťou vojenskej sily. Vyžadovalo prispôsobenie vnútornej sociálnej a politickej štruktúry a vhodné náboženské krytie. Nasleduje akkadské obdobie, ktoré trvalo vyše dvesto rokov. Akkadovia sú prvou známou väčšou vlnou semitského prisťahovalectva do civilizovanej Mezopotámie. Okolo roku 2300 akkadský kráľ Sargon I. porazil Sumerov a začlenil ich konfederáciu do vlastnej väčšej ríše (s. 51). Autor presvedčivo dokumentuje príčiny, prečo sa sila dynastie vyčerpana až dospela k zániku. Po nej asi sto rokov vládla dynastia z Uru a v tom období bola integrácia Sumerov a Akkadov dokončená. Sumerský jazyk sa síce naďalej používal na liturgické účely, ale akkadčina sa stala všeobecne používaným jazykom v celom okruhu sumersko-akkadskej ríše, používali ho dokonca aj susedné štáty ako spoločný dorozumievací prostriedok.

Na začiatku druhého tisícročia pred Kr. začali do Mezopotámie prenikať semitskí Amorejci, ktorí sa tam usadzovali a preberali sumersko-akkadskú kultúru a spôsob života. Akkadské mesto Babylón sa za najvýznamnejšieho vládcu dynastie Chammurabiho stalo centrom novej mezopotámskej integrácie. V súvislosti s týmto vládcom autor výstižne uvádza, že sa do dejín zapísal nielen dobyvateľskými úspechmi, ale predovšetkým svojím zákonníkom, ktorý je najlepšie dochovaným právnickým dielom starovekej Mezopotámie (s. 96). Od polovice druhého tisícročia do roku 600 pred Kr. bola Mezopotámia bojiskom troch hlavných národov používajúcich klinové písmo, Babylončanov na juhu, Asýrčanov na severe a Elamitov na východe. Autor čitateľa s istotou prevádza spleťou národov, štátov a kultúr, ktoré sú pre neho nové, lebo informácie o staroveku sú v rámci stredoškolského učiva veľmi stručné.

Najväčší podiel na celom diele má prof. Gombár, autor druhej, tretej a štvrtej časti práce. Druhá časť týkajúca sa stredoveku sa vyznačuje moderným prístupom. Autor pred arabské obdobie netradične zaradil dejiny perzskej dynastie Sásánovcov, ktorá od tretieho do šiesteho storočia ovládala aj Mezopotámiu. Mezopotámia bola hospodársky najvýznamnejšou časťou ríše, a preto bola arénou zápasu medzi vtedajšími veľmocami Rímskou (neskôr Byzantskou) ríšou a Perzskou ríšou a vtedy sa formovali aj prvé štáty arabských dynastií, ktoré uľahčili úspech prvej vlny arabsko-islámskej expanzie v prvej polovici siedmeho storočia (s. 202). Autor netradične pristupuje aj k spracovaniu obdobia po vzniku islámu tým, že mimoriadnu pozornosť venuje kmeňovým vzťahom, ktoré v arabských spoločnostiach hrajú nezanedbateľnú

úlohu až do dnešných dní. Kmeňová príslušnosť zohrala významnú úlohu nielen za života proroka Muhammada, ale aj vo vývoji islámskeho kalifátu či už išlo o obdobie štyroch „správne vedených“ kalifov (632 – 660), alebo o dynastické kalifáty Umajjovcov a Abbásovov (661 – 1258).

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že autor sa venuje výkladu dejín celej islámskej ríše, ale treba si uvedomiť, že územie dnešného Iraku bolo integrálnou súčasťou tejto ríše a správne predpokladá – na základe svojej dlhoročnej pedagogickej činnosti – že bez pochopenia širších súvislostí sa ťažko možno orientovať v náboženských (sunniti a šíiti), resp. v problémoch spolužitia muslimov s inými náboženstvami a etnikami. Treba vyzdvihnúť skutočnosť, že autor sa podrobne zaoberá aj kultúrou v stredovekom Iraku ako aj rozvoju arabskej vedy a filozofie, arabskej jazykovedy, islámskej historiografii a geografii.

V tretej časti nazvanej „Moderný Irak“ nás prof. Gombár uvádza do Iraku polovice 18. storočia a zdôrazňuje, že geopolitické postavenie oblasti sa menilo v súvislosti s dramatickým vývojom medzinárodných vzťahov (s. 367). Víťazstvo vojsk Kataríny II. nad osmanskou armádou v roku 1774 vyvolalo vznik medzinárodného problému nazvaného „Východná otázka“, ktorý sa skončil až pádom Osmanskej ríše po prvej svetovej vojne. Na základe širokých znalostí nielen v oblasti dejín, ale aj medzinárodných vzťahov, autor približuje vývoj od vypuknutia prvej svetovej vojny až do vstupu Iraku do Spoločnosti národov v roku 1932. Podrobne sa venuje nielen vojenským operáciám na Blízkom východe, ale aj otázkam zákulisnej diplomacie a tajným zmluvám, ktoré ovplyvnili osudy Arabov po vojne. Následne opisuje formovanie moderného Iraku ako konštitučnej monarchie, viaceré britské pokusy o vnútenie Iraku nerovnoprávnej spojeneckej zmluvy, a to všetko na pozadí konštituovania novej irackej štátnosti, ktorá predtým neexistovala.

Do tejto časti patrí aj výklad dejín irackej monarchie v rokoch 1932 – 1958. Prof. Gombár bezpečne vedie čitateľa cez dôležité udalosti tých čias. Smrť kráľa Fajsala I. pripravila Irak o o skúseného a uznávaného panovníka, ktorého jeho dvadsaťjedenročný syn sotva mohol rovnocenne nahradiť. V pohnutých časoch sa posilnilo postavenie armády, ktorej dôstojnícke kádre neoslovovala liberálna demokracia, ale autoritatívny režim Mustafu Kemala Atatürka v Turecku. V Iraku sa na jeseň roku 1936 uskutočnil prvý vojenský prevrat na Blízkom východe. Napriek tomu, že režim prevratu nevydržal ani rok, ďalej posilnil úlohu armády v spoločnosti. Na politickej scéne sa odohrával zápas medzi probritskými a vlasteneckými politikmi, ktorý vyvrcholil neprirodzenou smrťou mladého kráľa Gháziho v apríli 1939. Po tejto udalosti sa štyria vedúci veliaci dôstojníci prevzali rozhodujúcu úlohu v armáde a odmietli podporovať politiku bezvýhradnej podpory Britov. To viedlo v máji 1941 k ozbrojenej zrážke s Britmi, porážke vlasteneckých síl a novej britskej okupácii Iraku. Povojnový politický vývoj bol poznamenaný tvrdou probritskou a protifudovou politikou, ktorej výrazným predstaviteľom bol mnohonásobný predseda vlády Núrí as-

Saíd. Koniec tomuto „čiernemu režimu“ urobila zasa armáda ozbrojeným prevratom v júli 1958, ktorý zvrhol monarchiu a nastolil republiku (s. 447). Aj v tejto časti sa zainteresovaný čitateľ dozvie nové skutočnosti týkajúce sa demografického vývoja moderného Iraku, jeho hospodárskych problémov ako aj kultúry a duchovného života.

V poslednej, štvrtej časti práce nazvanej „Súčasný Irak“, sa autor venuje historickému výkladu obdobia od roku 1958 po súčasnosť. Táto časť je rozdelená do niekoľkých etáp. Diktatúra Abdalkaríma Qásima netrvala ani päť rokov a bola krvavo ukončená povstaním zorganizovaným vedením strany Baas. Pri moci sa strana neudržala ani rok a bola nahradená vojenskou diktatúrou Abdassaláma Árifa a potom jeho brata Abdarrahmána. V ďalšej etape autor rozoberá ďalší baasistický prevrat v júli 1968 pod vedením Ahmada al-Bakra a sleduje ako v jeho tieni rástla moc Saddáma Husajna. V tomto období došlo k znárodneniu ropného bohatstva, ale na vývoj spoločnosti negatívne ovplyvňovala kurdská otázka a spory s Iránom. V lete 1979 Saddám Husajn prinútil svojho predchodcu abdikovať a sám sa stal prezidentom republiky. Jeho diktatúra bola poznačená osemročnou nezmyselnou vojnou s Iránom, z ktorej Irak vyšiel ako víťaz vďaka masívnej pomoci Západu. V ďalšom období Saddám Husajn precenil svoje postavenie a okupáciou Kuvajtu vyvolal krízu v Zálive, ktorá sa skončila porážkou irackej armády a uvalením sankcií OSN na Irak, ktoré trvali dvanásť rokov. Pod nepotvrdenou zámienkou, že Irak vlastní jadrové zbrane sa v marci 2003 uskutočnila americko-britská invázia do Iraku s následnou vojenskou okupáciou, ktorá trvala až do decembra 2011. Užitočným doplnkom tejto časti je aj kapitola nazvaná „Česko-iracké vzťahy“. Prof. Gombár vo svojom podaní skĺbil problémy súvisiace s vnútorným vývojom (o. i. modernizácia, sekularizácia a nacionalizmus, islamizmus) v skúmaných obdobiach so zahraničnopolitickými otázkami ovplyvňujúcimi vývoj (politika európskych mocností a neskôr superveľmocí USA a ZSSR) do plynulého a vyváženého textu.

Dobrou pomôckou sú aj „Dodatky“, ktoré obsahujú základné štatistické údaje, chronologický prehľad významných udalostí, genealógiu vládcov a prehľad predstaviteľov štátu, jazykovú poznámku, zoznam máp a register. Bibliografia, hoci je označená ako výberová, poskytuje rozsiahly zoznam prameňov a literatúry, čo svedčí o mimoriadne širokom zábere autorov a je pre prípadného záujemcu spoľahlivým vodidlom v relevantných dostupných i ťažšie dostupných dielach. Aj keď syntetické dielo tohto druhu nemôže dať odpoveď na každú otázku, ktorú môže vnuknúť, dáva jasné východiská pre ďalšie štúdium. Práca napriek svojmu veľkému rozsahu – ved' ide o prehľadný výklad dejín Iraku v období vyše päťtisíc rokov vývoja – je rozčlenená premyslene a logicky do tridsiatich štyroch kapitol. Je to nepochybne výsledok úspešnej symbiózy pedagogickej a vedeckej činnosti obidvoch autorov. Vďaka kratším i dlhším pobytom na Blízkom východe sa u nich zreteľne prejavuje aj dôverná znalosť reálií skúmanej oblasti. Vo svojej erudovanej a dobre vyargumentovanej práci

založenej na neobyčajne širokej pramennej báze, autori úspešne vedú svojho čitateľa spleťou množstva zložitých historických udalostí k získaniu spoľahlivého prehľadu o historickom vývoji Iraku, ktorý napriek svojej geografickej blízkosti k Európe, nie je pre nášho čitateľa príliš známy. Práca svojou úrovňou a spracovaním sa určite zaradí medzi fundamentálne diela českej historiografie.

**IVETA UBREŽIOVÁ – INGRIDA SEDLIAKOVÁ –
ANDREA UBREŽIOVÁ:
MEDZINÁRODNÝ MANAŽMENT A PODNIKANIE**

**IVETA UBREZIOVA – INGRIDA SEDLIAKOVA –
ANDREA UBREZIOVA:
INTERNATIONAL MANAGEMENT AND BUSINESS**

SLOVAK AGRICULTURAL UNIVERSITY, NITRA, 2013, 189 PP. ISBN 978-80-552-1109-1

*Ladislav Mura*¹

Globalizácia je fenomén, ktorý umožňuje zvyšovať dynamiku vývoja národných ekonomík a tiež hospodárskych zoskupení. Typickým prejavom je internacionalizácia svetového hospodárstva, čím dochádza k zvyšovaniu vzájomnej previazanosti a závislosti národných trhov. Neustále sa prehlbujúce väzby medzi národnými ekonomikami vyvíjajú postupne tlak na rast konkurencie, zostruje sa hospodárska súťaživosť nielen na úrovni národných ekonomík, ale aj na mikroekonomickej úrovni, medzi podnikateľskými subjektmi navzájom.

Uvedené tendencie umocňuje liberalizácia trhu, odstránenie prekážok v obchode, sloboda v podnikaní a mnohé ďalšie determinanty. V dôsledku týchto faktorov je badateľný rozmach medzinárodného podnikania, ktorý je vyvolaný snahou lepšie zhodnotiť podnikové zdroje v medzinárodnom podnikateľskom prostredí a súťažu o podiel na medzinárodnom trhu. Konkurenčný súboj podnikateľských subjektov paralelne sprevádza snaha o akumuláciu jednotlivých zložiek podnikových zdrojov (informačných, materiálnych, finančných), čo v konečnom dôsledku pomáha podnikom získať konkurenčnú výhodu. Všetky kroky podnikateľského subjektu si vyžadujú dôsledné plánovanie, koordináciu, kontrolu. Riadenie podnikateľských aktivít v medzinárodnom prostredí je úloha medzinárodného manažmentu.

---

¹ doc. Mgr. Ing. Ladislav Mura, PhD. Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Námestie J. Herdu 2, 91701 Trnava, e-mail: ladislav.mura@gmail.com.

Autor je uznávaný odborník v oblasti ekonomiky a manažmentu malých a stredných podnikov. Má dlhoročné skúsenosti ako profesionálny poradca pre malé a stredné podniky, fenomén vedecko-výskumná činnosť sa zameriava na malé a stredné podniky, fenomén internacionalizácie podnikateľskej činnosti a medzinárodné podnikanie. Je členom viacerých redakčných rád vedeckých časopisov na Slovensku aj v zahraničí.

Z naznačeného vyplýva nutnosť zaoberať sa problematikou medzinárodného manažmentu a podnikania nielen vo vedecko-výskumnej činnosti, ale aj vo výchovno-vzdelávacom procese na vysokých školách. Právom možno preto kladne hodnotiť vznik vysokoškolskej učebnice „Medzinárodný manažment a podnikanie“ od autorského kolektívu Iveta Ubrežiová, Ingrida Sedliaková a Andrea Ubrežiová z Fakulty ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre.

Vysokoškolská učebnica na svojich 189 stranách oboznamuje študentov a širokú verejnosť s touto problematikou. Autorky postupujú od všeobecných faktov ku konkrétnym, rozvíjajú parciálne časti problematiky a uvádzajú aplikačné možnosti. Okrem čisto ekonomických, resp. manažérskych parciálnych problémov autorky zaradili aj kapitoly z aplikovaných, prevažne humanitne orientovaných problémov ako napr. podnikateľská etika, kultúra v podnikaní alebo prierezovej problematiky, akou je oblasť ľudských zdrojov.

Učebnica obsahuje v závere aj prípadovú štúdiu, ktorá vhodným a názorným spôsobom umožňuje študentom a ostatným čitateľom pochopiť podstatu medzinárodného manažmentu a podnikania. Konštatujem, že učebnica spĺňa všetky nároky, ktoré sú kladené na takýto druh učebnej pomôcky. Autorky okrem fundovaného výkladu problematiky nezabudli ani na didaktickú stránku: každá kapitola má svoj úvod, vytýčené sú ciele kapitoly a v závere nechýbajú kontrolné otázky a zhrnutie.

Vysokoškolskú učebnicu „Medzinárodný manažment a podnikanie“ od autorského kolektívu Iveta Ubrežiová, Ingrida Sedliaková a Andrea Ubrežiová odporúčam do pozornosti študentom druhého stupňa vysokoškolského vzdelávania na ekonomicky a manažérsky orientovaných fakultách vysokých škôl a univerzít. Súčasne je učebnica vhodnou odbornou literatúrou pre odborných pracovníkov v podnikateľských subjektoch, podnikových manažérov a majiteľov podnikateľských subjektov.

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Medzinárodné vzťahy sú interdisciplinárny vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vychádza štyrikrát ročne, v marci, júni, septembri a v decembri. Uzávierky jednotlivých čísiel sú každoročne 15.12, 15.3., 15.6 a 15.9. Všetky príspevky sú pri zachovaní obojstrannej anonymity recenzované minimálne dvomi oponentmi.

Časopis Medzinárodné vzťahy (ISSN 1336-1562 tlačaná verzia, ISSN 1339-2751 online) je zaregistrovaný v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo EV 4785/13. Časopis je indexovaný v databázach ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ a Index Copernicus a cieľom redakčného kolektívu je zvyšovanie počtu a kvality citačných databáz, v ktorých je zaradený.

Časopis publikuje pôvodné vedecké články, diskusie, prehľady, informácie a recenzie z oblasti medzinárodných ekonomických, politických, právnych a kultúrnych vzťahov. Témy prijímaných článkov zahŕňajú (ale neobmedzujú sa na):

- históriu medzinárodných hospodárskych vzťahov
- medzinárodný obchod
- medzinárodné investície
- medzinárodnú migráciu
- aktuálne medzinárodnoekonomické problémy
- aktuálne medzinárodnopolitické problémy
- analýzu súčasných a minulých konfliktov
- medzikultúrne vzťahy
- medzinárodné právo obchodné
- medzinárodné právo verejné

Časopis Medzinárodné vzťahy publikuje články v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Anglické články majú vo všeobecnosti prednosť pred slovenskými a českými článkami, hlavným kritériom je však kvalita.

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

The Journal of International Relations is an interdisciplinary scientific journal of international political, economic, cultural and legal relations, published by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava, Slovakia. It is published quarterly, always in March, June, September and December. Papers are to be submitted by December 15, March 15, June 15 and September 15 of each year. All papers undergo a double-blind peer review process by at least two referees.

The Journal of International Relations (ISSN 1336-1562 print, ISSN 1339-2751 online) is registered with the Ministry of Culture of the Slovak Republic (EV 4785/13). The journal is currently covered by ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ and Index Copernicus databases. The goal of the editorial board is to increase the impact of the journal and the number of databases covering the journal.

The Journal of International Relations wishes to publish high-quality original scientific papers, discussions, surveys, short communications and book reviews from the field of international economic, political, legal and cultural relations. The topics of published papers include, but are not limited to:

- history of international economic relations
- international trade
- international investment
- international migration
- current international economic issues
- current international political issues
- analysis of current and past conflicts
- intercultural relations
- international trade law
- public international law

The Journal of International Relations publishes papers in English, Slovak and Czech languages. Generally, English papers have precedence before Slovak and Czech papers; however, the main criterion is quality of research.

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Príspevky do časopisu Medzinárodné vzťahy sa predkladajú elektronicky v programe MS Word na e-mailovú adresu redakcie **mv.fmv@euba.sk**. Predpokladá sa, že príspevky neboli dosiaľ publikované ani odoslané na publikovanie inde. S článkom sa predkladá aj prehlásenie o originalite.

Autor je zodpovedný za formálnu a odbornú správnosť svojho článku. Články musia popri obsahových náležitostiach spĺňať formálne kritériá – formát strany „ISO B5“, okraje 2 cm zo všetkých strán, riadkovanie 1,15, písmo Times New Roman, veľkosť písma 11. Každý článok musí obsahovať abstrakt a kľúčové slová v slovenskom/českom jazyku, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku, 1 – 3 kódy JEL klasifikácie podľa Americkej asociácie ekonómov, korektné určenie všetkých grantov a programov, s ktorých podporou článok vznikol a na samostatnom liste plné meno, tituly, adresu, e-mail a telefónne číslo všetkých autorov. V článku treba definovať skúmaný problém, stanoviť ciele, použité metódy a identifikovať závery a prínosy. Šablóna príspevku je k dispozícii na webovej stránke časopisu **http://fmv.euba.sk/casopisy/casopis_mv/**. Upozorňujeme autorov, aby dodržali predpísanú šablónu, v opačnom prípade bude článok vrátený na prepracovanie podľa stanoveného vzoru, čo môže viesť k jeho oneskorenej publikácii.

Redakčné uzávierky sú každoročne **15.12.**, **15.3.**, **15.6.** a **15.9.** V mesiaci po uzávierke prebehne obojstranne anonymné recenzné konanie s minimálne dvomi oponentmi. Autori, ktorých príspevky budú v recenznom konaní pozitívne hodnotené, budú kontaktovaní e-mailom. Čas na zapracovanie pripomienok oponentov je spravidla 2 až 4 týždne. Autorské korektúry treba odoslať na e-mailovú adresu redakcie najneskôr do 3 pracovných dní od notifikácie.

Príspevky doručené po stanovených termínoch budú zaradené do nasledujúceho recenzného konania. Na uverejnenie článku v časopise neexistuje právny nárok.

GUIDE FOR AUTHORS

The manuscript submission process is fully electronic. All papers received by the editor (**mv.fmv@euba.sk**) will undergo a double-blind peer review process. Submission of a paper implies that the work has not been published previously and that it is not under consideration for publication elsewhere. Author's declaration of originality must be submitted along with the paper.

The sole responsibility for formal and scientific contents of each paper is borne by its author. Each paper must follow the formatting instructions – file format: MS Word, page size: “ISO B5”, margin: 2 cm from all sides, spacing 1.15, font: Times New Roman, font size: 11. Each paper must include abstract and key words in English, 1 – 3 codes, following the Journal of Economic Literature classification system, if applicable, the names and ID numbers of grants and programs funding the author's research and on a separate page, full names, academic degrees, addresses, e-mails and phone numbers of all authors. It is necessary to explicitly state research problem, goals, methods used, conclusions and contributions of the paper. All papers must follow the journal template which is available at **<http://fmv.euba.sk/journal.html>**, otherwise they will be returned for re-formatting.

Deadlines for submission are **December 15th**, **March 15th**, **June 15th** and **September 15th**. All papers will undergo a double-blind peer review process. Authors generally have 2 to 4 weeks to revise articles and incorporate reviewers' comments. Proofs should be returned by e-mail within 3 days of their receipt.

The editorial board has an exclusive right to accept/reject papers.

Medzinárodné vzťahy Journal of International Relations 2/2014

Ročník XII.
Volume XII.

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník XII., 2/2014.

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR

University of Malaya, Malaysia

Alexandru BURIAN

Moldavian Association of International Law, Moldova

Eva CIHELKOVÁ

University of Economics in Prague, Czech Republic

Alan V. DEARDORFF

University of Michigan-Ann Arbor, USA

FÁBIÁN Attila

University of West Hungary, Hungary

Francois GEMENNE

Sciences Po, France

Otmar HÓLL

University of Vienna, Austria

Edward H. HUIJBENS

University of Akureyri, Iceland

Siti Rohaini Binti KASSIM

University of Malaya, Malaysia

LI Hsi-Mei

Chinese Culture University, Taiwan

Klavdij LOGOŽAR

University of Maribor, Slovenia

Milan MÁRTON

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Stanislav MRÁZ

Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovakia

Julija NESTERENKO

Russian State University for the Humanities, Russia

Rebecca NEUMANN

University of Wisconsin-Milwaukee, USA

Jan OSTOJ

Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland

Hakan G. SICAKKAN

University of Bergen, Norway

Karol SORBY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

František ŠKVRNDA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Pavel ŠTURMA

Charles University in Prague, Czech Republic

Chong-Ko Peter TZOU

Tamkang University, Taiwan

Harun UÇAK

University of Niğde, Turkey

Olga VERETENNIKOVA

Urals State University of Economics, Russia

Jolita VVEINHARDT

Vytautas Magnus University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

Martin GRANČAY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Časopis je zaregistrovaný na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky
EV 4785/13.

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print)

ISSN 1339-2751 (online)